

4/2010

Samfunnsspeilet 4/2010 – 24. årgang

Samfunnsspeilet presenterer aktuelle analyser om levekår og livsstil. Samfunnsspeilet kommer ut fem ganger i året, med årets siste utgave som dobbeltnummer om sosiale indikatorer. Tidsskriftet gir viktig informasjon om sosiale, demografiske, økonomiske og kulturelle endringer i samfunnet.

Samfunnsspeilet henvender seg til deg som er samfunnsengasjert, og til deg som har bruk for å kjenne det norske samfunnet i jobben din. For studenter og skoleelever er tidsskriftet en nyttig kilde som fyller tomrommet mellom lærebøker og dagspressen.

Redaksjon: Johan-Kristian Tønder (ansv. red.), Toril Sandnes (fung. red.), Natasza P. Sandbu, Even Høydahl, Ingrid Melby, Tor Morten Normann, Elisabeth Nørgaard, Jorun Ramm, Ole Sandvik og Kenneth Aarskaug Wiik.

Redigering: Gunn Bredevang, Liv Hansen og Helga Nordermoen (layout).

Foto: Siri E. Boquist, Fride Eeg-Henriksen, Jan Furseth, Elisabeth Nørgaard, Hanne Marit Svendsrud, Torbjørn Tjernsberg, Colourbox, Crestock, Studio Vest.

Design: Siri E. Boquist

Trykk: Møklegaard's Trykkeri AS

Priser: Per år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Neste nummer av Samfunnsspeilet kommer ut 6. desember og er en oppdatert indikatorutgave om levekår i Norge. Blant temaene som belyses er befolkning, helse, utdanning, arbeid, inntekt, forbruk, sosialhjelp, bolig, kriminalitet og økonomi.

Internett: <http://www.ssb.no/>

E-post: ssb@ssb.no

ISBN 978-82-537-7935-5 Trykt versjon

ISBN 978-82-537-7936-2 Elektronisk versjon

ISSN 0801-7603 Trykt versjon

ISSN 0809-4713 Elektronisk versjon

© Statistisk sentralbyrå, oktober 2010.

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning.

Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Agnes Aaby Hirsch

Brukere av kontantstøtte 1999-2009

Færre barn med kontantstøtte 2

Beate Bartsch og Martin Skårerhøgda

Kvinner og menn i næringslivet

Menn fortsatt i førersetet..... 7

Sigurd Høst og Odd Frank Vaage

Aviser – opplag, lesing, abonnement

Avislesing ikke lenger for alle 13

Elisabeth Nørgaard

Levekår i Longyearbyen

Det gode liv – men ikke livet ut 23

Anders Barstad

Utenfor allfarvei

Mening, moral og vakre handlinger 32

Jan Erik Kristiansen

Tall kan temmes!

Hva gjennomsnittet skjuler 36

Kjetil Telle

Bemanning og oppbemanning i politiet 2005-2020

Regionale forskjeller i antall politistillinger 39

Kurt Jonny Einarsen

Trender i voldskriminaliteten i USA, Sverige og Norge fra 1993-2009

Nedgang i USA, økning i Sverige og Norge 48

Lene K. Guthu og Sigrid Holm

Digitale ferdigheter blant innvandrere og deres norskfødte barn

Mange innvandrere digitalt ekskludert..... 58

Randi Kjeldstad og Trude Lappegård

Holdninger til kjønnsroller og likestillingspraksis hjemme

Mindre samsvar blant kvinner enn menn..... 65

Agnes Aaby Hirsch

Sosialhjelp blant innvandrere

Nedgang i sosialhjelp blant flyktninger 73

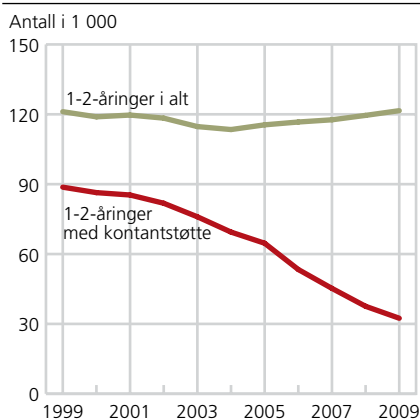
Siden sist 79

Færre barn med kontantstøtte

Kontantstøtteordningen ble innført i 1998 for alle 1-åring, og utvidet til også å gjelde 2-åring i 1999. Tre av fire 1- og 2-åring mottok da slik støtte. Siden den gang har andel barn i barnehage økt for hvert år, og det er blitt langt mindre vanlig å motta støtten. Barn med innvandrerbakgrunn er i større grad mottakere, men også blant disse ser vi en tydelig nedgang de siste årene. Høyest andel kontantstøttemottakere finner vi blant barn som har foreldre med pakistansk bakgrunn.

Agnes Aaby Hirsch

Figur 1. 1-2-åring i hele befolkningen og 1-2-åring med kontantstøtte. 1. september. 1999-2009. Antall i 1 000

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå, og NAV.

Målsettingen med kontantstøtteordningen var blant annet å gi småbarnsforeldre mer tid til omsorg for egne barn (St.prp. nr. 53: 1997-1998). Støtten gis til foreldre som ikke har barn i barnehage med offentlig driftstilskudd. Støtten kan tidligst gis fra måneden etter at barnet har fylt ett år og kan maksimalt gis til og med måneden før barnet fyller tre år, det vil si maksimalt i 23 måneder. Dersom barnet går i deltids plass i barnehage, kan man få delvis kontantstøtte, og det er NAV som utbetaler kontantstøtten.

I denne artikkelen skal vi se på utbredelsen av kontantstøttebruk blant 1- og 2-åring med og uten innvandrerbakgrunn og hvordan utviklingen har vært over tid fram til 2009 (se tekstboks). Tidligere har det blitt publisert en rapport om utviklingen fram til 2004 (Daugstad 2006).

Færre mottar kontantstøtte ...

I 2009 mottok til sammen 32 400 barn kontantstøtte (se figur 1). Siden innføringen av kontantstøtteordningen i 1999 har barn med slik støtte blitt kraftig redusert, både i antall (88 700 i 1999) og som andel av alle 1-2-åring: fra 73 prosent i 1999 til 27 prosent i 2009. Jevnt over er det flere 1-åring enn 2-åring som mottar kontantstøtte, men nedgangen gjelder for begge aldersgrupper.

Blant 1-åring ser vi en nedgang fra 78 prosent i 1999 til 30 prosent i 2009, og for 2-åring fra 69 prosent til 24 prosent i samme periode. Det har vært en årlig nedgang av 1- og 2-åring med kontantstøtte i perioden fra 1999, og nedgangen har vært størst fra 2005 og senere.

Agnes Aaby Hirsch

er statsviter og utredningsleder i Likestillingsutvalget under Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD). Inntil nylig jobbet hun i Statistisk sentralbyrå. (agnes-aaby.hirsch@bld.dep.no)

Datagrunnlag

Opplysninger om barn som er mottakere av kontantstøtte per 1. september 1999-2009, er hentet fra NAV.

Opplysninger om antall barn 1-2 år bosatt i Norge per 1. september 1999-2009 er fra Statistisk sentralbyrås befolkningsregister. I 2009 var i alt 1 590 barn mottakere av kontantstøtte, men ikke bosatt i Norge. Disse er holdt utenom beregningene.

Barnehagetallene er per 15. desember 1999-2009 og er hentet fra KOSTRA. Dette er ikke individdata, men aggregerte tall, noe som innebærer at det ikke foreligger informasjon om barnehagebarnas eventuelle innvandrerbakgrunn og landbakgrunn. Imidlertid registrerer KOSTRA minoritetsspråklige barn, det vil si barn med annet morsmål enn norsk, samisk, svensk, dansk eller engelsk.

... også blant barn med innvandrerbakgrunn

Antall 1- og 2-åringer som har foreldre med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. (se tekstboks) har økt med 4 200 personer det siste tiåret, fra 7 000 barn i 1999 til 11 200 i 2009 (se figur 2). Fra 1999 til 2005 økte også antall kontantstøttebrukere med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. i takt med totalt antall barn fra samme region, mens det har vært en markert nedgang både i antall og andel barn med kontantstøtte etter 2005. Fra 1999 til 2005 varierte andel barn i denne gruppen med kontantstøtte fra 75 til 80 prosent årlig. Etter denne perioden ser vi en nedgang i samme gruppe, fra 75 prosent i 2005 til 53 prosent i 2009. I samme periode har andel 1-2-åringer i barnehage økt for hele befolkningen (se figur 3), i tillegg til at en økende andel minoritetsspråklige barn går i barnehage. Dette henger blant annet sammen med den reduserte bruken av kontantstøtte blant dem med innvandrerbakgrunn.

Det er mer vanlig at 1-åringer med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. mottar kontantstøtte enn 2-åringer, henholdsvis 55 prosent og 51 prosent i 2009. Dette er en nedgang siden 1999, fra 77 prosent blant 1-åringer og 74 prosent blant 2-åringer.

Blant barn med innvandrerbakgrunn fra EU etc. er tendensen den samme, med en minkende andel kontantstøttebrukere. For 1-2-åringer i denne gruppen har det vært en nedgang i andelen kontantstøttebruk fra 60 prosent i 1999 til 37 prosent i 2009. Totalt bor det i Norge færre barn med innvandrerbakgrunn fra disse regionene enn barn fra Afrika, Asia etc. – 3 700 barn mot 11 200 barn i 2009 (se figur 2).

Imidlertid har det vært en større vekst i antall barn med foreldre fra EU etc., og dette er også en gruppe hvor antall barn med kontantstøtte har økt. Nedgangen i andel med kontantstøtte skyldes altså en særlig stor økning i totalt antall barn, ikke en nedgang i antall som mottar kontantstøtte. Imidlertid er dette den eneste gruppen med en økning i andel kontantstøttebrukere det siste året, fra 35 prosent i 2008 til 37 prosent i 2009.

Barn 1-2 år med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. og EU etc. utgjør henholdsvis 18 og 4 prosent av alle mottakere av kontantstøtte i 2009. Denne andelen har vært økende siden 1999, da de henholdsvis utgjorde 6 og 1 prosent. Økningen henger sammen med en økning i totalt antall barn fra begge områdene i samme periode (se grønne linjer i figur 2).

Flere i barnehage

Den minkende andelen barn med kontantstøtte, både i hele befolkningen og blant dem med innvandrerbakgrunn, henger sammen med en økende andel barn i barnehage (se figur 3). Vi har ikke egne individdata på barn i barnehage (se tekstboks), derfor kan vi ikke få frem tall for barnehagebruk blant 1- og 2-åringer med foreldre fra Afrika, Asia etc.

Definisjoner

I denne artikkelen er brukere av kontantstøtte definert som 1- og 2-åringer som utløser foreldrenes rett til å motta støtte, og det er 1-2-åringer som er enhetene i tabeller og figurer.

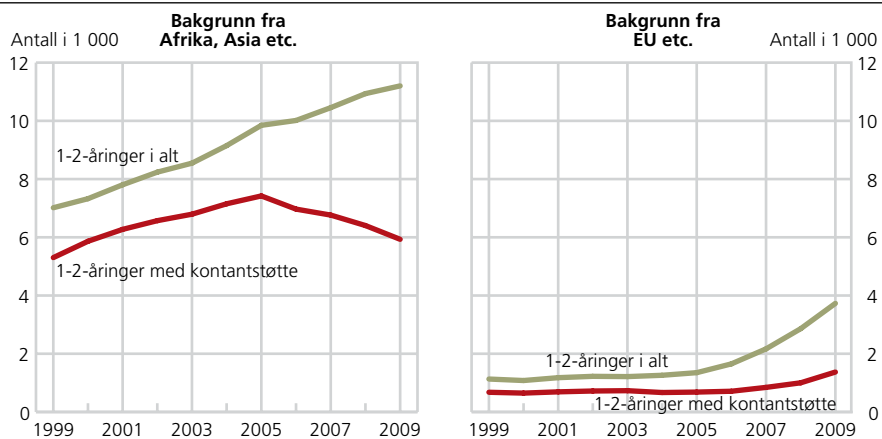
Når vi ser på innvandrerbakgrunn, er det imidlertid foreldrenes innvandrerbakgrunn som teller med, fordi det er foreldre som er mottakere av støtten.

Personer med innvandrerbakgrunn omfatter både innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Med innvandrere menes utenlandsfødte med to utenlandsfødte foreldre. Barn av to innvandrerforeldre betegnes som norskfødte med innvandrerforeldre.

Tidligere tabeller over kontantstøttebruk blant barn med innvandrerbakgrunn inneholdt todelingen «vestlig» og «ikke-vestlig». Disse begrepene har gått ut av bruk i Statistisk sentralbyrå, og har blitt erstattet av verdensdelene som standard gruppering.

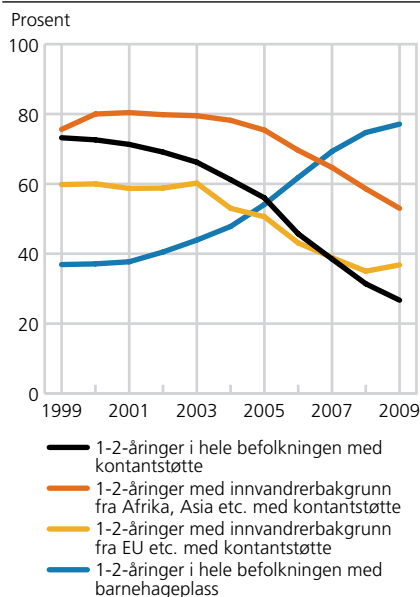
Ved en todeling brukes inndelingen «EU/EØS, USA, Canada, Australia og New Zealand» (i teksten kalt EU etc.) og «Afrika, Asia, Latin-Amerika, Oseania utenom Australia og New Zealand, og Europa utenom EU/EØS», (i teksten kalt Afrika, Asia etc.).

Figur 2. 1-2-åringer i alt, og 1-2-åringer med kontantstøtte blant barn av innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Afrika, Asia etc. og fra EU etc. 1. september. 1999-2009. Antall i 1 000

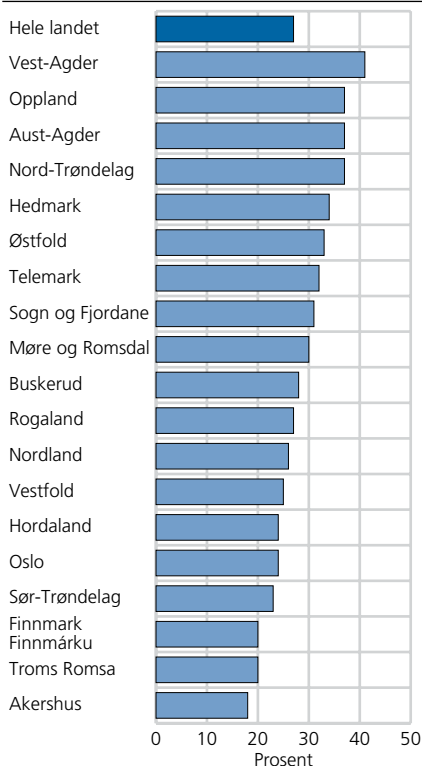
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå, og NAV.

Figur 3. 1-2-åringer med kontantstøtte og barnehageplass i hele befolkningen og 1-2-åringer med kontantstøtte, etter innvandrerbakgrunn. 1999-2009. Prosent

Kilde: KOSTRA og Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå, og NAV.

Figur 4. 1-2-åringer med kontantstøtte, etter fylke. Hele befolkningen. 1. september 2009. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå, og NAV.

Andre undersøkelser viser imidlertid at barn i alderen 1-5 år med foreldre fra Afrika, Asia etc. sjeldnere går i barnehage enn barn med foreldre fra Norge (Sæther 2010). Videre viser tall fra KOSTRA at 25 100 minoritetspråklige barn i alderen 1-5 år gikk i barnehage i 2009. Sett i forhold til barn 1-5 år med innvandrerbakgrunn (uavhengig av landbakgrunn) utgjorde dette 68 prosent i 2009, og dette er en økning siden 2003 (Statistisk sentralbyrå, Barnehager).

Høyest andel med kontantstøtte i Vest-Agder ...

Det varierer en del mellom fylkene i hvilken grad barna mottar kontantstøtte. I Vest-Agder finner vi den høyeste andelen, 41 prosent av alle 1- og 2-åringer bosatt i fylket mottok kontantstøtte i 2009 (se figur 4). Det er også relativt høye andeler i Aust-Agder, Oppland og Nord-Trøndelag, alle med 37 prosent. Alle disse fire fylkene er relativt små med tanke på antall barn, kun 11 prosent av alle 1-2-åringer var bosatt her.

Det bor flest barn i alderen 1-2 år i Oslo og Akershus, og her var andelen med kontantstøtte mindre, henholdsvis 24 og 18 prosent i 2009. For øvrig er Akershus det fylket med lavest andel kontantstøttebrukere i 2009. De to nordligste fylkene, Finnmark og Troms, har også lave andeler med kontantstøttetakere, 20 prosent i begge fylker. Variasjoner mellom fylkene i bruk av kontantstøtte kan delvis sees i sammenheng med kvinners deltakelse i arbeidslivet. Både i Aust-Agder, Oppland og Nord-Trøndelag (som har høye andeler med kontantstøtte) er kvinners sysselsetting noe lavere enn landssnittet, mens kvinner i Vest-Agder er som landsgjennomsnittet. Både i Aust- og Vest-Agder er det imidlertid utstrakt bruk av deltidsarbeid blant kvinner. Både i Oslo og Akershus (som har lave andeler med kontantstøtte) er kvinners sysselsettingsnivå høyere enn landssnittet (Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå).

... men i Østfold og Oslo blant barn med innvandrerbakgrunn

Når det gjelder barn på 1-2 år med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. er det regionale bildet noe annerledes. Over en tredjedel (36 prosent) av barna var bosatt i Oslo i 2009, og inkluderer vi dem som bor i Akershus, utgjør de nærmere halvparten (48 prosent). Blant barn med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. som er bosatt i Oslo, mottok 60 prosent kontantstøtte i 2009, som er over landsgjennomsnittet for samme gruppe (se figur 5). Dette er en nedgang fra 81 prosent i 1999. I Akershus mottok 51 prosent av barn fra de samme landene kontantstøtte i 2009, en nedgang fra 74 prosent i 1999. Østfold er det fylket med høyest andel barn 1-2 år som mottar kontantstøtte, med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc., 67 prosent i 2009. I 1999 var andelen på 80 prosent.

De laveste andelen med kontantstøtte av barn i alderen 1-2 år med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. finner vi i Nord-Trøndelag, Nordland og Troms, henholdsvis 31, 27 og 32 prosent i 2009. I disse fylkene bor det imidlertid relativt få barn med bakgrunn fra disse verdensdelene, kun 420 til sammen, eller 4 prosent, av alle 1-2-åringer.

Oftest støtte til dem med bakgrunn fra Pakistan

Andel barn med innvandrerbakgrunn som mottar kontantstøtte, varierer ikke bare etter fylke og innvandrerbakgrunn. Blant barn med innvandrerbakgrunn er det også store variasjoner etter hvilken landbakgrunn foreldrene har.

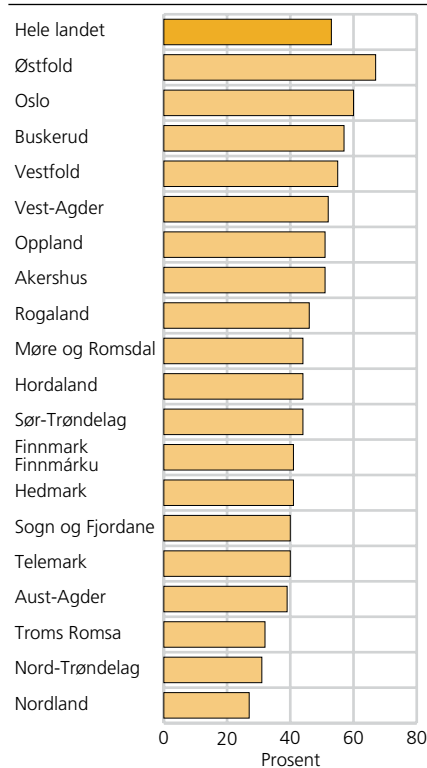

Ut fra de 13 landene vi har sett nærmere på, er det barn med foreldre fra Somalia (hvor foreldrene er innvandrere eller norskfødte med innvandrerforeldre) som er den største gruppen. I 2009 bodde det her til lands 1 700 barn i alderen 1-2 år med foreldre fra Somalia, noe som utgjør 15 prosent av alle barn 1-2 år med foreldre fra Afrika, Asia etc. Blant 1- og 2-åringer hvor foreldrene har bakgrunn fra Somalia, mottok 65 prosent kontantstøtte i 2009, en nedgang fra 78 prosent i 1999. Dette er en relativt svak nedgang sammenlignet med de andre utvalgte landgruppene (se figur 6).

Også barn med foreldre med bakgrunn fra Irak og Pakistan er relativt store grupper, henholdsvis 1 200 (11 prosent av barn med foreldre fra Afrika, Asia etc.) og 900 (8 prosent) i 2009. I 1999 utgjorde imidlertid de med bakgrunn fra Pakistan den største gruppen, 1 100 barn (16 prosent).

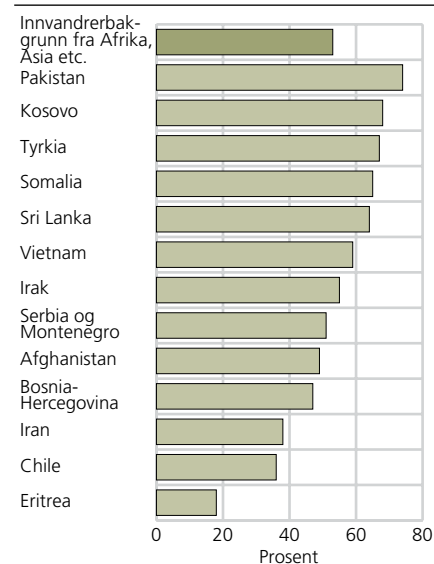
Barn med foreldre med bakgrunn fra Pakistan er klart den gruppen med høyest andel kontantstøttebrukere,

Figur 5. 1-2-åringer med kontantstøtte, etter fylke. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Afrika, Asia etc. 1. september 2009. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå, og NAV.

Figur 6. 1-2-åringer med kontantstøtte, etter foreldrenes landbakgrunn. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Afrika, Asia etc. 1. september 2009. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå, og NAV.

74 prosent i 2009 (se figur 6). Dette er, som blant alle gruppene, en nedgang siden 1999, da andelen lå på 87 prosent. Men nedgangen blant dem med pakistansk bakgrunn er likevel den minste blant de utvalgte landene. Også i 1999 var det de fra Pakistan som hadde høyest andel kontantstøttebrukere, den gang sammen med de med bakgrunn fra Tyrkia og Vietnam. De to sistnevnte gruppene har imidlertid hatt en større nedgang fram til 2009, da andelen med kontantstøtte var henholdsvis på 67 og 59 prosent.

Blant dem med bakgrunn fra Irak mottok 55 prosent av 1-2-åringene kontantstøtte i 2009, en nedgang fra 74 prosent i 1999. To andre grupper med en sterk nedgang i kontantstøttebruk det siste tiåret er dem med bakgrunn fra Iran og Bosnia-Hercegovina, henholdsvis en reduksjon fra 63 prosent i 1999 til 38 prosent i 2009, og fra 74 prosent til 47 prosent. Det er særlig siden 2005 nedgangen er gjeldende for de fleste gruppene.

Lav yrkesdeltakelse blant kvinner

Variasjon mellom ulike innvandrersgruppers bruk av kontantstøtte kan sees i sammenheng med kvinners yrkesdeltakelse. Kvinner fra Pakistan, Irak og Somalia har særlig lav andel deltakelse i arbeidslivet, og kjønnsforskjellen mellom kvinner og menn innad i de ulike gruppene er størst blant dem fra Pakistan (Pettersen 2009). Det vi ser at menn fra Pakistan ofte er i jobb, mens kvinnene ofte er hjemme.

Det viser seg videre at innvandrere fra Pakistan ofte (60 prosent) mener at kvinnen ikke bør være i arbeid mens hun har barn i alderen 0-3 år. Også innvandrere fra Iran (31 prosent), Irak (24 prosent) og Vietnam (18 prosent) har disse holdningene i større grad enn de uten innvandrerbakgrunn (11 prosent), men de fra Pakistan mener dette i særlig stor grad. 26 prosent av norskfødte med innvandrereforeldre fra Pakistan har samme holdning (Kavli og Nadim 2009).

Referanser

Daugstad, Gunnlaug (2006): *Omfang av bruk av kontantstøtte blant barn med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn*, Rapporter 2006/26, Statistisk sentralbyrå.

Kavli, Hanne C og Marjan Nadim (2009): *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier*, Fafo-rapport 2009:39.

Pettersen, Silje (red.) (2009): *Innvandrere i norske kommuner. Demografi, levekår og deltakelse i arbeidslivet*, Rapporter 2009/36, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå, (15. juni 2010): «Flere minoritetsspråklige barn i barnehage». (<http://www.ssb.no/barnehage/>).

Statistisk sentralbyrå (5. august 2010): «Færre kvinner jobber deltid», tabell 19. (<http://www.ssb.no/aku/>).

St.prp. nr. 53 (1997-1998): *Innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre*, Barne- og likestillingsdepartementet.

Sæther, Jan Petter (2010): *Barn i barnehage – foreldrebakgrunn og utvikling de seneste årene*, Rapporter 2010/11, Statistisk sentralbyrå.

Stor nedgang de siste ti år

I perioden 1999-2009 ser vi en sterk nedgang i bruk av kontantstøtte blant 1-2-åringer i hele befolkningen. Nedgangen gjelder også for barn med innvandrerbakgrunn, og den er særlig tydelig fra 2005. I samme periode har andel barn i alderen 1-2 år i hele befolkningen som går i barnehage, økt kraftig, noe som kan sees i sammenheng med nedgangen vi finner i kontantstøttebruk.

De med bakgrunn fra Pakistan har høyest andel kontantstøttebrukere, og dette gjelder for hele perioden 1999-2009 selv om vi ser en svak nedgang fra år til år. Vi ser at bruken av kontantstøtte varierer etter landbakgrunn. Dette henger delvis sammen med kvinners lave sysselsetting for noen av innvandrersgruppene.

For hele befolkningen under ett varierer det også mellom fylkene i hvilken grad foreldre mottar kontantstøtte. I 2009 var det høyest andeler i Aust- og Vest-Agder samt Oppland og Nord-Trøndelag. I Akershus og Oslo, hvor det bor flest barn, finner vi lavere andeler med kontantstøtte.

Menn fortsatt i førerretet

Kvinner innehar nå 40 prosent av styrevervene i allmennaksjeselskapene. Dette er blitt oppnådd gjennom innføring av kjønnskvolter. Likevel er det fortsatt menn som dominerer på de fleste områder i næringslivet. 83 prosent av styrerepresentantene i aksjeselskapene og 73 prosent av foretakseierne er menn. Menn er også i flertallet blant de daglige lederne i aksjeselskapene og blant etablere av nye aksjeselskap og allmennaksjeselskap.

I 2003 foreslo regjeringen å øke andelen kvinnelige styrerepresentanter i alle allmennaksjeselskaper (ASA). Forslaget innebar krav om en viss kjønnsfordeling i styrene (se tekstboks) og trådte i kraft 1. januar 2006. ASA-er som ble etablert før 1. januar 2006, fikk to år på seg for å oppfylle kravet til kjønnsrepresentasjon, mens selskaper stiftet etter 1. januar 2006 skal oppfylle det ved etablering. ASA-er som ikke følger reglene om kjønnsrepresentasjon, kan bli tvangsoppløst. I de to overgangsårene 2006 og 2007 ble ingen foretak tvangsoppløst som følge av kravet.

Norge ble dermed det første landet i verden som kvoterte kvinner inn i ASA-styrene. Dette har vakt internasjonal interesse, og flere land, som Frankrike, Spania og Nederland, vurderer eller har vedtatt å innføre et liknende regelverk.

Færre allmennaksjeselskaper

Det stilles høye krav til foretak som organiseres som allmennaksjeselskap (ASA) og bare ett av 1 000 foretak i Norge er et ASA. De bidro til gjengjeld med 10 prosent av all omsetning og 3 prosent av de sysselsatte i 2007. Men det blir stadig færre ASA. Siden 2001 har antallet gått ned, bortsett fra en liten økning i 2007. Totalt er det i 2010 37 prosent færre ASA enn det var i 2001.

Krav om representasjon av begge kjønn i styret

Kravet om representasjon av begge kjønn i styret er fastsatt i § 6-11a i lov om allmennaksjeselskaper (allmennaksjeloven):

- (1) I styret i allmennaksjeselskap skal begge kjønn være representert på følgende måte:
1. Har styret to eller tre medlemmer, skal begge kjønn være representert.
  2. Har styret fire eller fem medlemmer, skal hvert kjønn være representert med minst to.
  3. Har styret seks til åtte medlemmer, skal hvert kjønn være representert med minst tre.
  4. Har styret ni medlemmer, skal hvert kjønn være representert med minst fire, og har styret flere medlemmer, skal hvert kjønn være representert med minst 40 prosent.
  5. Reglene i nr. 1 til 4 gjelder tilsvarende ved valg av varamedlemmer.
- (2) Første ledd omfatter ikke styremedlemmer som skal velges blant de ansatte etter § 6-4 eller § 6-37 første ledd. Når det skal velges to eller flere styremedlemmer som nevnt i første punktum, skal begge kjønn være representert. Det samme gjelder for varamedlemmer. Annet og tredje punktum gjelder ikke dersom et av kjønnene utgjør mindre enn 20 prosent av samlet antall ansatte i selskapet på det tidspunkt valget skjer.

---

*Beate Bartsch og
Martin Skårerhøgda*

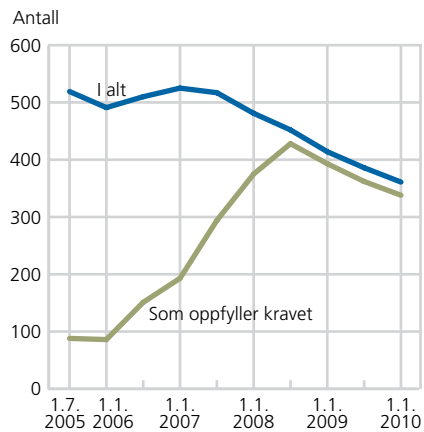
Artikkelen omhandler kjønnspektivet innenfor tre viktige områder i norsk næringsliv. Hovedtemaet er styrerepresentanter og daglige ledere i aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper. I tillegg ser vi på eiere og etablerere av personlig eide foretak samt personlige aksjonærer og etablerere av aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper.

Beate Bartsch er cand.philol. og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for regnskapsstatistikk.
(beate.bartsch@ssb.no)

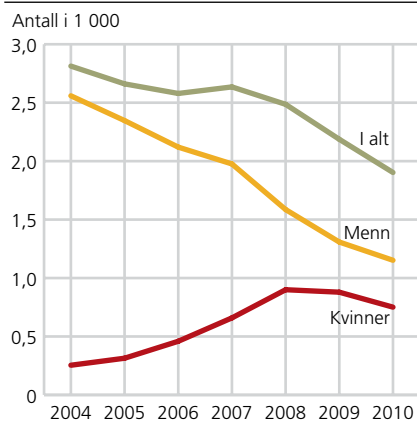
Martin Skårerhøgda er Master of Science in Business og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for regnskapsstatistikk.
(martin.skarerhogda@ssb.no)

Figur 1. Antall ASA i alt og antall ASA som oppfyller kravet om kjønnsrepresentasjon i styrene. 1. juli 2005-1. januar 2010¹

¹ Viser tall både per 1.1. og 1.7. 2006-2009.
Kilde: Statistikk over styre og ledelse, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Antall styrerepresentanter i ASA, etter kjønn. 1. januar 2004-2010

Kilde: Statistikk over styre og ledelse, Statistisk sentralbyrå.

Det er mulig for ASA å endre organisasjonsform til AS, og omvendt. 49 av AS-ene som var aktive ved inngangen av 2010, hadde byttet organisasjonsform fra ASA i 2006 eller 2007, som var de to overgangsårene for å oppfylle kravet om kjønnsrepresentasjon. Spesielt 2007 var et rekordår med i alt 29 omdanninger. I 2008 og 2009 var det totalt fire. Endring av organisasjonsform må registreres i Foretaksregisteret, men det finnes ikke noe krav til foretaket om å begrunne omdanningsvedtaket. Likevel kan det spekuleres i om ASA-ene valgte å bli AS for å unngå krav om kjønnskvoltering i styrene.

Samtidig ble 29 av de 361 aktive ASA-ene per 1. januar 2010 omdannet fra AS i 2006 eller 2007. En mulig forklaring kan være at foretak som ønsker å bli børsnotert, må være ASA. Kravet om kjønnsrepresentasjon i styrene er dermed ikke grunn nok til å unngå denne organisasjonsformen.

Per 1. juli 2005 oppfylte 17 prosent av ASA-ene kravet om kjønnsrepresentasjon. Denne andelen nådde 94 prosent per 1. januar 2010 (se figur 1).

Flere kvinner inn i ASA-styrene

Kjønnsfordelingen i ASA-styrene forskyver seg til fordel for kvinnene. Fra 2004 til 2010 gikk antall styreplasser ned. Nedgangen var størst for menn, men det har også blitt færre kvinner de siste to årene. Det ser ut som om selskapene velger å ta menn ut av styrene eller å erstatte dem med kvinner fremfor å utvide styret med flere kvinnelige styrerepresentanter. Totalt gikk andelen kvinner opp med 196 prosent, fra 254 i 2004 til 751 i 2010, mens andelen menn gikk tilbake med 55 prosent, fra 2 559 i 2004 til 1 152 i 2010 (se figur 2).

Per 1. januar 2010 var så vidt 40 prosent av styrerepresentantene i allmennaksjeselskaper kvinner. Ikke i noen næringer var kvinneandelen i styrene over 41 prosent. Kravet følges, men andelen er ikke høyere enn den må være i henhold til loven. Andelen kvinnelige styreledere i ASA har også økt, men ikke like mye som andelen kvinnelige styrerepresentanter i ASA totalt. I 2010 var 7 prosent av styrelederne kvinner, mot 3 prosent i 2004.

Menn er daglige ledere

Selv om andelen kvinnelige styrerepresentanter har økt, er andelen kvinner som er daglige ledere i ASA, fortsatt lav. Fra 2004 til 2010 gikk andelen opp med 2 prosentpoeng og er med 6,5 prosent langt bak andelen kvinner i

Aksjeselskap (AS)

Et aksjeselskap er et selskap hvor ingen av eierne har personlig ansvar for selskapets forpliktelser. Eierne i aksjeselskapet, aksjonærene, har i utgangspunktet bare mulighet til å tape aksjekapitalen. I aksjeselskap må stifterne skyte inn aksjekapital, og dette beløpet skal minimum være 100 000 kroner til sammen. Et aksjeselskap skal ha et styre og en daglig leder.

Allmennaksjeselskap (ASA)

Et allmennaksjeselskap er et aksjeselskap med begrenset ansvar for deltakerne. Organisasjonsformen allmennaksjeselskap er beregnet på selskaper som har mange aksjeeiere. Aksjer kan tegnes av eller selges til en ubestemt krets, «allmennheten».

Et allmennaksjeselskap må ha aksjekapital på minimum 1 million kroner og et styre på minst tre medlemmer. Allmennaksjeselskap er pålagt å ha daglig leder. Det gjelder krav om kjønnsrepresentasjon av begge kjønn i styret. Styrerepresentanter omfatter styreleder, nestleder og styremedlemmer. Eierne i aksjeselskaper er personlige aksjonærer ved inngangen av året. En etablerer av et AS eller ASA er en aksjonær som enten er daglig leder eller styrerepresentant i foretaket, eller som har over en viss andel av aksjekapitalen.

styrene. I AS ligger andelen kvinnelige daglige ledere på 14 prosent og har de siste seks årene økt med drøyt 1 prosentpoeng.

Andelen kvinnelige styrerepresentanter i AS er 17 prosent, og denne andelen har vært stabil i flere år (se figur 3). En av ti styreledere i AS er en kvinne, og slik har det vært nærmest uendret de siste årene. For ASA har det ikke vært noen utvikling i andel kvinnelige styrerepresentanter. Kravet for ASA om representasjon av begge kjønn i styrene ser ikke ut til å ha noen effekt på AS-ene eller lederposisjoner i AS og ASA.

Få kvinner med mange styreverv

Per 1. januar 2010 var det 43 kvinner og 833 menn som hadde over 20 styreverv. Antall kvinner med over 20 styreverv har steget fra 14 i 2006 til 27 i 2007, 39 i 2008 og 41 i 2009. Selv om det har vært en markant økning, er det likevel få kvinner sammenlignet med antall menn som har mange styreroller. 5 prosent av alle personer med 20 eller flere styreverv er kvinner. Antall menn med mange styreroller har også økt de siste årene, om enn ikke like sterkt som antall kvinner.

Det er fortsatt vanligst med ett styreverv. To av tre styrerepresentanter har bare ett styreverv, mens nesten en av fire har to eller tre styreverv. 96 prosent av de kvinnelige styrerepresentantene har inntil tre styreroller, mot 88 prosent av de mannlige.

Over 44 år og høyt utdannet

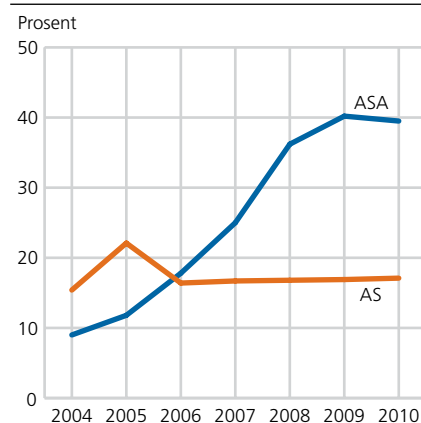
En av tre kvinner i ASA-styrene er yngre enn 45 år. Tilsvarende for menn er en av fem. Dermed er det flere yngre kvinner enn menn i styrene. Samtidig finnes det flere menn enn kvinner som er i pensjonsalderen.

66 prosent av alle kvinner i ASA-styrene er mellom 45 og 66 år gamle. Årsaken til at det er flest kvinner i denne aldersgruppen, kan være at de har fått bred erfaring og kompetanse etter flere år i arbeidslivet. Dermed har de også hatt mulighet til å bygge nettverk. Andelen menn i samme alder ligger 5 prosentpoeng høyere.

Andelen kvinner i aldersgruppen 45 til 66 år i ASA-styrene har vokst i takt med økningen i antall kvinner i styrene totalt. I 2004 var 54 prosent av kvinnene i aldersgruppen 45 og 66 år, dette har økt til 66 prosent i 2010. Andelen unge kvinner har gått ned. Det er dermed kvinner over 44 år som primært har blitt hentet inn i styrene. I AS-styrene har andelen kvinner i de ulike aldersgruppene vært stabil de siste årene.

De kvinnelige styrerepresentantene i ASA har i gjennomsnitt høyere utdanning enn de mannlige. 72 prosent av kvinnene hadde utdanning fra universitet eller høyskole, mot 63 prosent av mennene.

Figur 3. Andelen kvinnelige styrerepresentanter i AS og ASA. 1. januar 2004-2010. Prosent

Kilde: Statistikk over styre og ledelse, Statistisk sentralbyrå.

Menn eier og etablerer aksjeselskapene

73 prosent av aksjonærene, det vil si eierne, i AS og ASA er menn. Denne andelen har holdt seg stabil fra 2006-2008, og det er ingen forskjell i kjønnsfordelingen blant aksjonærene i disse to organisasjonsformene.

Andelen kvinnelige aksjonærer varierer noe mellom fylkene. Østfold skiller seg ut, med 34 prosent kvinnelige eiere av AS og ASA. Lavest ligger Vest-Agder med en andel på 23 prosent.

Mennene dominerer på eiersiden i AS. De er i flertall og har gjennomsnittlig størst eierandeler i foretakene de har økonomiske interesser i. De kvinnelige eierne per 1. januar 2008 har en gjennomsnittlig eierandel på 20 prosent. De mannlige aksjonærene i samme type foretak har gjennomsnittlig 28 prosent eierandel. De fleste eierne av AS er også menn. Hele 84 prosent av eierne av disse foretakene er menn.

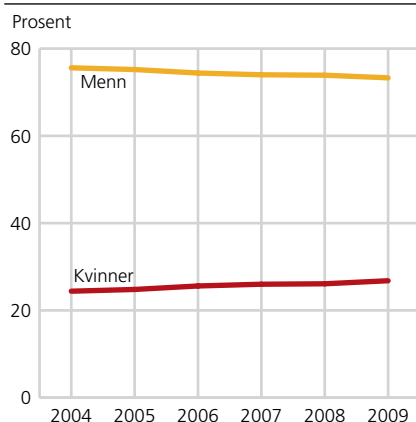
Den typiske aksjonæren i aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper er mellom 45 og 66 år. Nærmere halvparten av alle eierne tilhører denne aldersgruppen. Nesten en fjerdedel av kvinnene og rundt en femtedel av mennene er over 66 år. De mer erfarne i næringslivet er dermed sterkt representert blant eierne, og tendensen er den samme for både kvinner og menn.

Det er få kvinner som etablerer aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper. Kvinneandelen lå i 2007 på om lag 17 prosent for disse organisasjonsformene sett under ett. Dette er en liten nedgang fra 2005 da andelen var litt over 18 prosent. Kvinnelige etablerere er i mindretall innenfor samtlige næringsområder.

En av fire eiere av personlig eide foretak er kvinner

I likhet med AS og ASA utgjør også kvinner i personlig eide foretak rundt en fjerdedel av alle eierne. Personlig eide foretak omfatter enkeltpersonforetak, ansvarlig selskap og selskap med delt ansvar (se tekstboks). Denne andelen har økt fra 24 prosent per 1. januar 2004 til 27 prosent fem år senere. Størst andel kvinner finner vi blant eierne av ansvarlig selskap (ANS) med 28 prosent. Det har ikke vært noen markant endring i andel kvinnelige og mannlige eiere i personlig eide foretak de siste årene (se figur 4).

Figur 4. Andel eiere av personlig eide foretak, etter kjønn. 1. januar 2004-2009. Prosent

Kilde: Statistikk over eierskap og roller i næringslivet, Statistisk sentralbyrå.

Personlig eide foretak

Personlig eide foretak omfatter organisasjonsformene enkeltpersonforetak (ENK), ansvarlig selskap (ANS) og selskap med delt ansvar (DA) hvorav enkeltpersonforetak er den største gruppen.

Enkeltpersonforetak (ENK)

må ha en, og bare en, innehaver. Innehaveren er fullt personlig ansvarlig for hele virksomheten, og må være en fysisk person. Det er mulig å ansette en daglig leder som er en annen enn innehaveren.

Ansvarlig selskap (ANS) og selskap med delt ansvar (DA)

må ha minst to eiere, såkalte deltakere. Deltakerne har personlig og økonomisk ansvar. I et ANS kan hver deltaker belastes for hele selskapets gjeld, men i et DA blir hver deltaker heftet for en bestemt andel av selskapets gjeld. Totalt er deltakerne ansvarlige for hele gjelden. Både fysiske og juridiske personer kan være deltakere. Det er valgfritt om man skal ha styre og/eller daglig leder eller ikke.

Innehaveren i ENK og deltakerne i ANS og DA defineres som etablerere av personlig eide foretak. Disse er selvstendig næringsdrivende.

Det tar trolig lang tid før vi ser en påfallende endring i kjønnsbalansen blant eierne. Flere faktorer er viktige her, blant annet hvor lenge foretakene er i virksomhet, og hvordan kjønnsfordelingen blant etablererne av nye foretak utvikler seg.

Andelen kvinnelige eiere er relativt jevnt fordelt i alle fylker, men den er høyere i Oslo enn i resten av landet. Litt under 31 prosent av alle eiere av personlig eide foretak med forretningsadresse i Oslo var i 2009 kvinner.

Mange kvinnelige eiere av personlig eide foretak var i 2009 25-44 år. Nesten halvparten tilhørte denne aldersgruppen, mens tilnærmet en av to mannlige eiere befant seg i gruppen 45-66 år. Vi ser her likevel en forskjell blant både kvinnelige og mannlige eiere av personlig eide foretak i forhold til eierne av AS og ASA. Det er en større andel unge selvstendig næringsdrivende enn unge aksjonærer.

Færre menn etablerer foretak

Kvinner utgjør rundt en tredjedel av etablererne av personlig eide foretak. Andelen har økt fra 29 prosent i 2002 til 34 prosent i 2008. Det er dermed en større andel kvinner som etablerer, enn som eier foretak. Mens antall kvinnelige etablerere har holdt seg på omtrent samme nivå i denne perioden, har antallet menn som etablerer, gått ned. Dette forklarer økningen i andelen kvinnelige etablerere i denne perioden (se figur 5). Når kvinner etablerer egne foretak, velger de tradisjonelt kvinnedominerte næringer. Innenfor helse- og sosialtjenester samt annen tjenesteyting er kvinnene i flertall. Færrest kvinnelige etablerere finner vi innenfor bygge- og anleggsvirksomhet, der 97 prosent av etablererne er menn.

Kvinner har høyest utdanning

Kvinnelige eiere og etablerere av personlig eide foretak har høyere utdanning enn mannlige, men det har vært en økning i utdanningsnivået for begge kjønn. I 2009 hadde 44 prosent av de kvinnelige eierne av personlig eide foretak høyere utdanning. Dette tilsvarer en økning på over 9 prosentpoeng fra 2004. Til sammenligning hadde rundt 31 prosent av de mannlige eierne høyere utdanning. Om vi ser på etablererne av personlig eide foretak, er det den samme tendensen som for eierne av disse foretakene. I 2008 hadde 46 prosent av kvinnene og 29 prosent av mennene høyere utdanning.

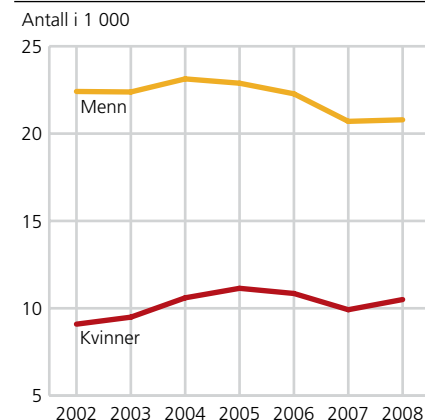
Det er større likhet i utdanning for eiere av AS og ASA. I 2008 hadde 41 prosent av kvinnene og 43 prosent av mennene utdanning fra universitet eller høyskole. I motsetning til kvinnelige eiere har kvinner bak nyetablerte AS og ASA mer utdanning enn menn. I 2008 hadde 44 prosent av kvinnene og 38 prosent av mennene høyere utdanning.

Forskjellen i utdanningsnivået må ses i sammenheng med den næringsmessige fordelingen blant eierne og etablererne. Menn som er selvstendig næringsdrivende, preger næringer som ikke i like stor grad krever høyere utdanning, for eksempel bygge- og anleggsvirksomhet.

Foretak etablert av menn overlever lenger

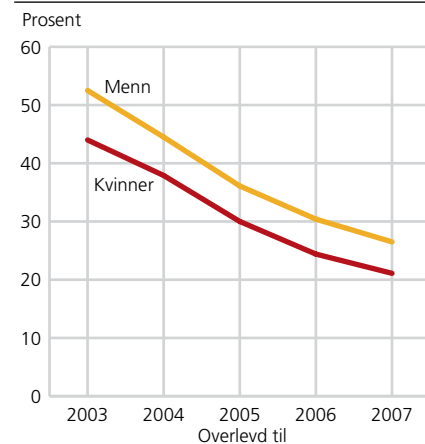
Foretak som etableres av menn, overlever lenger enn foretak etablert av kvinner. Dette ser vi ved å følge personlig eide foretak som ble etablert i 2002, gjennom en femårsperiode, til 2007 (se figur 6). Etter fem år har henholdsvis

Figur 5. Antall etablerere av personlig eide foretak, etter kjønn, 2002-2008

Kilde: Statistikk over etablerere i næringslivet, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. Overlevelsesgrad blant personlig eide foretak etablert av kvinner og menn i 2002. Prosent

Kilde: Statistikk over etablerere i næringslivet, Statistisk sentralbyrå.

27 prosent av de mannlige etablererne og 21 prosent av de kvinnelige etablererne fremdeles aktivitet i sine foretak.

Vi ser at det er forskjell i overlevelsesgraden i forskjellige næringer. Foretakene overlever lenger i typiske mannsdominerte næringer som industri og bygge- og anleggsvirksomhet. En mulig forklaring kan være etablerernes intensjoner bak det å starte som selvstendig næringsdrivende i denne typen næringer. De som etablerer foretak i disse næringene, har antakelig større motivasjon og bruker mer tid på sin virksomhet dersom de har dette som sin hovedinntekt. Disse næringene er ikke typiske «hobbynæringer».

Tallene jevner seg ut om vi ser på overlevelsesgraden for aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper. For foretak etablert i 2004 var det i 2007 fortsatt aktivitet i 68 prosent av foretakene etablert av kvinner og i 67 prosent av foretakene etablert av menn. Overlevelsesgraden for foretak med både kvinnelige og mannlige etablerere lå i denne perioden på 70 prosent. Men siden 83 prosent av etablererne totalt i AS og ASA i 2004 var menn, kan ikke disse overlevelsesratene sammenlignes direkte med overlevelse i de personlig eide foretakene.

Menn dominerer fortsatt i næringslivet

Det er fortsatt mennene som dominerer mange områder i norsk næringsliv. Menn er i flertall blant eiere, etablerere, daglige ledere og styreledere. Kvinner spiller likevel en stadig større rolle. De står for eksempelvis en tredjedel av etablererne og drøyt en fjerdedel av eierne i personlig eide foretak. Vi ser en gradvis økning av andelen kvinner på mange felter.

Den største endringen har vært i styrerommene i allmennaksjeselskaper der kvinner nå i gjennomsnitt utgjør 40 prosent av styrerepresentantene. Hovedårsaken til denne utviklingen har vært innføringen av kravene om kjønnsrepresentasjon i ASA-styrer fra 1. januar 2006.

Datakilder

Opplysninger om foretakene er hentet fra Bedrifts- og foretaksregisteret i Statistisk sentralbyrå. Informasjon om styrerepresentantene, daglige ledere, eiere og etablerere bygger på rolleopplysninger i Enhetsregisteret. I tillegg benyttes data fra befolkningsstatistikksystemet (BeReg) og Nasjonal utdanningsdatabase (NUDB).

Artikkelen bygger på statistikkene om styre og ledelse, eierskap og roller i næringslivet og etablerere i næringslivet. Aksjonærdata er hentet fra Statistisk sentralbyrås aksjestatistikk.

Avislesing ikke lenger for alle

Vi kjøper og leser aviser i mindre grad nå enn før. Samlet opplag går ned, og færre leser aviser regelmessig. Siden slutten av 1990-tallet har nedgangen vært størst blant de unge og de med lavest utdanning. Siden midten av 1990-tallet er Internett blitt en stadig viktigere kilde til oppdaterte nyheter. Men de fleste av oss fortsetter å lese papiraviser samtidig som vi leser aviser på nett. 70 prosent av oss abonnerte på avis i 2009. Gifte og samboende med barn abonnerer oftere enn enslige uten barn.

Siden slutten av 1990-tallet har det norske avisforbruket vært synkende. Dette gjelder både for samlet opplag, for solgte aviser per 1 000 innbyggere, og for daglig lesing. Det er foreløpig ingen tegn til at nedgangen er i ferd med å stoppe, tvert i mot har nedgangen de siste fem årene vært sterkere enn i de fem foregående årene.

Gjennom 1990-tallet var samlet avisopplag stabilt på et nivå mellom 3,1 og 3,2 millioner. Toppen kom i 1994 med 3 172 000, men tallet for 1998 var bare noen få tusen lavere. Senere er det bare gått nedover. 2004 var det siste året der samlet opplag var over 3 millioner, og i 2009 var det bare 2 659 000 (Høst 2010). Dette er en nedgang på 500 000 (16 prosent) siden 1998. Opplysningene om avislesing i Norsk mediebarometer (se tekstboks) viser en lignende overgang fra stabilitet til nedgang. Frem til og med 1997 var det rundt 84 prosent (personer 9-79 år) som svarte at de hadde lest avis på en gjennomsnittlig dag. Deretter begynte nedgangen, fra 81 prosent i 1998-1999 til 65 prosent i 2009. Også her begynte nedgangen forsiktig, for deretter å øke.

Nedgang for de fleste aviser

Dagsaviser med en lokal forankring utgjør selve ryggraden i det norske avis-systemet. Dette er de viktigste avisene i de byene og tettstedene der de kommer ut, og normalt har de også en sterk stilling i det distriktet som sogner til utgivelsesstedet. Dette gjelder både den gruppen som er kalt storbyaviser, det vil si Aftenposten, Adresseavisen, Bergens Tidende, Stavanger Aftenblad og deres lokale konkurrenter, og vanlige lokale dagsaviser.

Om undersøkelsene

Medieundersøkelsene er gjennomført årlig i Statistisk sentralbyrå siden 1991, og viser nordmenns bruk og tilgang til ulike massemedier. Undersøkelsene er gjennomført blant et representativt utvalg av befolkningen i alderen 9-79 år. De dekker månedene mars, juni, september og desember og alle dager i uka. Siste utgave av disse undersøkelsene er publisert i Norsk mediebarometer 2009 (Vaage 2010). For de figurer og tabeller som viser aldersfordeling og familiefase, er 1994 og 1995 slått sammen for å få et større utvalg. Det samme gjelder 2008 og 2009.

Vi har valgt å se på aldersgruppen 15-79 år. Barn leser lite aviser, så de er tatt ut, da det kan virke forstyrrende inn på forståelsen av avislesing i den voksne befolkningen. I tabeller/figurer der utdanningsvariabelen er brukt, ser vi på aldersgruppen 30-79 år. Dette er gjort for å holde unge under utdanning utenfor sammenligningene. Vi har også stort sett valgt å se på avislesing fra mandag til lørdag. Dette er gjort for å eliminere søndagslesing, som har variert i forhold til tilbudet på aviser som kommer ut på søndager.

Sigurd Høst og
Odd Frank Vaage

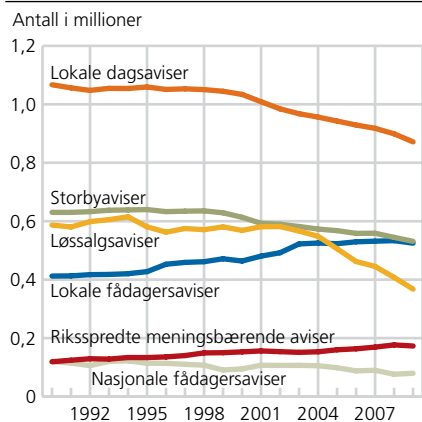

Sigurd Høst (t.v.) er samfunnsvitenskapelig medieforsker og professor II ved Avdeling for mediefag, Høgskulen i Volda. (sigurd.host@hivolda.no)

Odd Frank Vaage er sosiolog og statistikkrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk. (odd.vaage@ssb.no)

Figur 1. Samlet opplag for forskjellige grupper av aviser. 1990-2009. Antall

Kilde: Sigurd Høst: Avisåret 2009, Arbeidsrapport nr. 6/2010, Høgskulen i Volda/Møreforskning Volda.

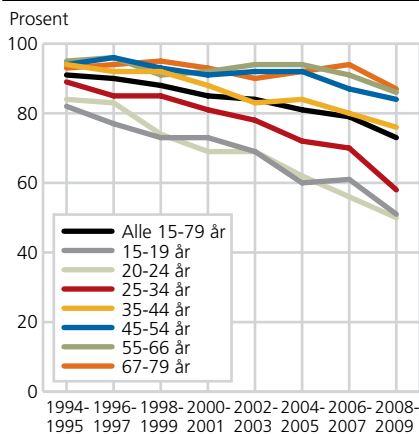
Storbyavisene og de andre lokale dagsavisene har hatt omtrent samme opplagsutvikling som alle aviser under ett, med stabilitet fra 1990 og frem til 1999 og deretter en jevn nedgang (se figur 1). Nedgangen har riktignok vært ekstra sterk i 2008 og 2009. Noe av den ekstra nedgangen i 2009 skyldes at mange aviser økte løssalgspisen fra 15 til 20 kroner. De fleste abonnementsavisene selger mindre enn 10 prosent av opplaget i løssalg, men virkningen av prisøkningen var likevel så sterk at det fikk betydning for totalen.

Løssalgavisene VG og Dagbladet har hatt en helt annen utvikling. Etter en markert nedgang rett etter OL- og folkeavstemningsåret 1994, klarte de seg godt helt frem til 2004. Deretter har det gått raskt nedover. Fra 2004 til 2009 har samlet opplag for løssalgavisene sunket fra 548 000 til 368 000, det vil si en nedgang på 33 prosent.

Selv om den generelle tendensen er nedadgående, er det to grupper av aviser som har gått frem. Den ene er de daglige nisjeavisene, det som i offisielle utredninger kalles «riksspredte meningsbærende aviser». Fremgangen skyldes først og fremst økonomiavisene Dagens Næringsliv og Finansavisen, men etter 2004 har også Klassekampen hatt en positiv utvikling.

Den andre gruppen med fremgang er de lokale fådagersavisene, det vil si aviser med 1-3 utgaver per uke. Økningen i samlet opplag var sterkest rett etter 1994 og fra 2000 til 2003. Veksten skyldes både opplagsøkning blant de gamle fådagersavisene, og en omfattende nyetablering. Mens det var 104 lokale fådagersaviser ved utgangen av 1990, var det 142 i 2009. De siste årene er opplagsveksten for denne gruppen erstattet av en stagnasjon som ligner den som de lokale dagsavisene hadde gjennom 1990-tallet.

Figur 2. Andel som har lest papiravis en gjennomsnittsdag mandag-lørdag, etter alder. 15-79 år. 1994-1995 til 2008-2009. Prosent

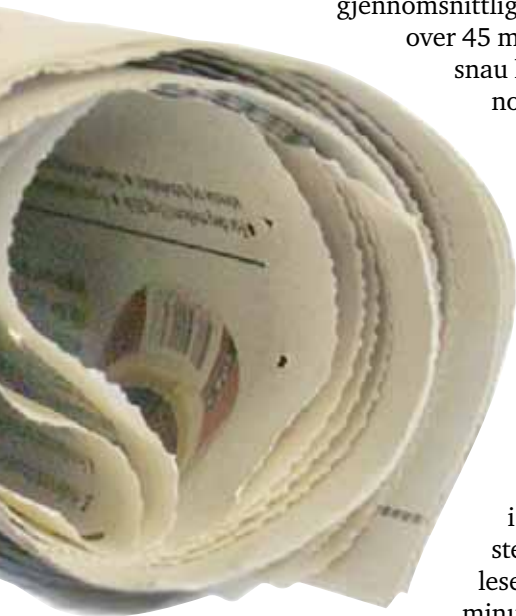
Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Mindre lesing blant de unge

Avisbransjen har lenge fryktet utviklingen blant unge lesere. Det gjorde den på 1980-tallet, da medietilbudet ble utvidet med video, satellittfjernsyn og lokalkringkasting (Høst 1984), og det har den gjort hele tiden siden. Frem til første halvdel av 1990-tallet gikk det mye bedre enn pessimistene fryktet. Norsk mediebarometer for 1994 viste at mer enn 80 prosent av personer mellom 15 og 24 år hadde lest avis på en gjennomsnittlig hverdag. Dette var mindre enn 10 prosentpoeng lavere enn blant de etablerte voksne, de i alderen 35 år og oppover. Forskjellen mellom aldergruppene var praktisk talt den samme som i leserundersøkelser fra 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet.

Etter midten av 1990-tallet har det vært en omfattende endring i lesevanene, med en meget sterk nedgang blant de yngste (15-19 år og 20-24 år), og en litt svakere nedgang i aldergruppene 25-34 år og 35-44 år. Lesingen har også gått litt tilbake blant dem over 45 år, men her er andelen daglige lesere fremdeles over 80 prosent. Resultatet er blitt en stadig større forskjell mellom aldergruppene (se figur 2).

Frem til midten av 1990-tallet var det «tid brukt på avislesing» som utgjorde den største forskjellen mellom unges og eldres avisvaner. I 1994/95 var gjennomsnittlig lesetid blant dem som hadde lest avis, litt over 45 minutter. De yngste leserne brukte bare en snau halvtime, mens de eldste hadde et gjennomsnitt på over en time (se tabell 1). Litt av forskjellen skyldes at de unge leste litt færre aviser (1,7), men den viktigste årsaken var at de brukte kortere tid på hver avis. Den høye lesetiden blant de eldste kan forklares med at mange av dem har god tid, og da er en langsom og grundig gjennomgang av avisen en meningsfull måte å fylle tiden på.

Samtidig med at det er blitt færre som leser aviser, har det også vært en liten nedgang i antall aviser som leses, fra 1,9 i 1994-1995 til 1,7 i 2008-2009, og en litt sterkere nedgang i den gjennomsnittlige lesetiden, fra 47 minutter i 1994-1995 til 39 minutter i 2008-2009. Både for lesetid og antall aviser har nedgangen vært sterkest blant de unge.

Endring i avislesing fordelt over døgnet ...

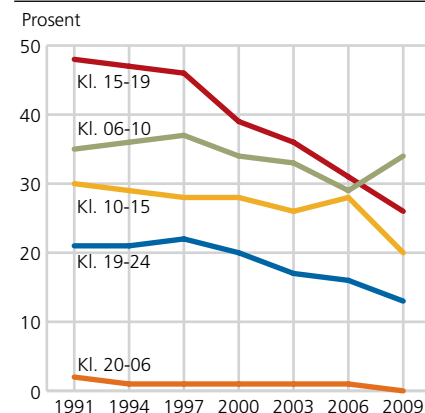
Noe av nedgangen i avislesing skyldes konkurranse fra andre medier, både et økende fjernsynstilbud og Internett. Dette kan gjenspeiles i det faktum at nedgangen i avislesing ikke er jevnt fordelt over døgnet. Det har vært liten nedgang i avislesingen om morgenen. I 1991 var det 35 prosent av befolkningen i alderen 15-79 år som leste avis mellom kl. 6 og kl. 10. I 2009 var andelen 34 prosent (se figur 3). I 1997 var andelen oppe i 37 prosent. Det ser derfor ut til at avislesing før man drar på arbeid/skole og mens man reiser til sine daglige oppgaver, har holdt seg nokså stabil i hele perioden fra 1991 til 2009. Det vi ser at omtrent en av tre har lest og fremdeles leser avis i denne perioden av døgnet. Papiravisen er nok fremdeles et holdepunkt for nyhetsoppdatering om morgenen og på reise til jobben med offentlige transportmidler.

Avislesing i perioden fra kl. 10 til kl. 15 har holdt seg stabil på i underkant av 30 prosent av befolkningen fra 1991 til 2006. Deretter har det vært en nedgang. I 2009 var andelen avislesere nede i 20 prosent. Et økende fjernsynstilbud i denne tidsperioden de seinere årene er nok noe av forklaringen på nedgangen.

... størst nedgang på ettermiddagen

Færre leser aviser i perioden mellom kl. 15 og kl. 19 nå enn før, med en nedgang fra 48 prosent i 1991 til 26 prosent i 2009. Mens ettermiddagen tidligere var den perioden på døgnet da flest leste avis, er dette nå blitt morgenen.

Figur 3. Andel som har lest papiravis på ulike tider av døgnet, mandag-lørdag. 15-79 år. 1991-2009. Prosent

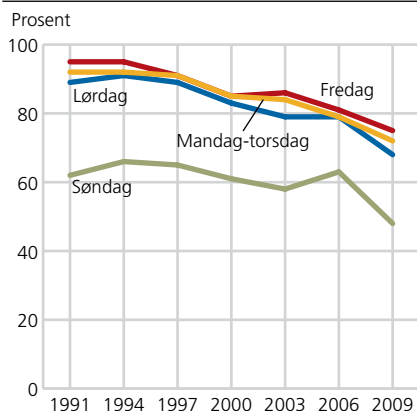
Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1. Andel som har lest papiravis, antall aviser og lesetid blant lesere, en gjennomsnittsdag, mandag-lørdag, etter alder. 15-79 år. 1994-1995 og 2008-2009. Prosent

	Andel som leste. Prosent		Antall aviser lest, blant lesere		Minutter lest, blant lesere	
	1994-1995	2008-2009	1994-1995	2008-2009	1994-1995	2008-2009
Alle, 15-79 år	91	73	1,9	1,7	47	39
15-19 år	82	51	1,7	1,3	29	19
20-24 år	84	50	1,8	1,6	37	28
25-34 år	89	58	1,9	1,5	40	27
35-44 år	94	76	2,0	1,7	48	31
45-54 år	94	84	2,1	1,8	51	38
55-66 år	95	86	1,9	1,9	53	50
67-79 år	93	87	1,9	1,9	70	64
Antall personer	2 987	2 733	2 723	2 002	2 723	2 002

Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Andel som har lest papiravis på ulike ukedager. 15-79 år. 1991-2009. Prosent

Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Nedgangen på ettermiddagen kan nok også i stor grad knyttes til økt fjernsynstilbud og dermed økende fjernsynsseing. For eksempel viser Statistisk sentralbyrås tidsbruksundersøkelser at 2 prosent av personer i alderen 16-19 år så på fjernsyn kl. 16.30 en gjennomsnittsdag i 1990. I 2000 var andelen 16 prosent (Vaage 2002). Ellers har det vært en tendens til at stadig flere fritidsaktiviteter skal presses inn i denne perioden av døgnet, noe avislesingen får lide for. I perioden fra kl. 19 til kl. 24 har det også vært en nedgang i avislesingen, fra 21 prosent i 1991 til 13 prosent i 2009.

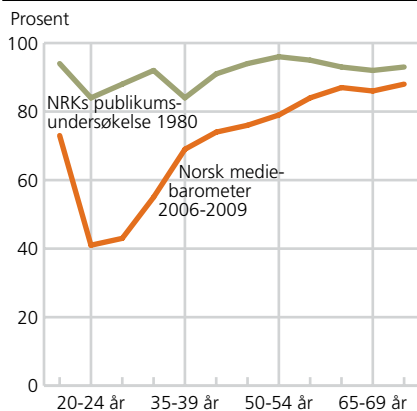
Omtrent like mange kvinner og menn leser avis om morgenen. På formiddagen, ettermiddagen og kvelden har nedgangen vært størst blant menn. Nedgangen i avislesing i ulike perioder av døgnet gjelder for alle aldersgrupper. Ser vi på perioden fra kl. 15 til kl. 19, hvor nedgangen i andelen avislesere har vært størst, har andelen papiravislesere særlig sunket blant de yngre. I gruppen 15-19 år var leserandelen 59 prosent i 1991 og 20 prosent i 2009. For dem i alderen 20-24 år var andelen 42 prosent i 1991 og 12 prosent i 2009.

Nedgang alle dager i uka

Andelen som leser avis, er ikke lik for alle dager i uka (se figur 4). Skiller vi mellom hverdagslesing, det vil si avislesing fra mandag til torsdag, og avislesing på fredag, lørdag og søndag, finner vi en liten overvekt av fredagslesere og færrest søndagslesere. Nedgangen i avislesing fra 1991 til 2009 gjelder for alle dager i uka. I 1991 var det 95 prosent som hadde lest avis på fredag, mot 75 prosent i 2009. 92 prosent hadde lest avis fra mandag til torsdag i 1991, andelen var 72 prosent i 2009. Videre var det i 1991 89 prosent som hadde lest avis på lørdag, mot 68 prosent i 2009. Tilsvarende tall for søndagsavislesing var 62 prosent i 1991 og 48 prosent i 2009.

Noe av avislesingen på søndager gjelder egentlig avis som utkommer dagen før, altså lørdag, fordi mange aviser satser på såkalte helge- eller weekendtutgaver. De første avisene begynte med egen søndagsutgave i 1990 (Høst 2009). Dette året var opplaget for søndagsaviser på 699 000. Det økte til 1 004 000 i 2005. Deretter har mange aviser sluttet med egen søndagsutgaver (Høst 2010). Dette er den viktigste årsaken til at søndagslesingen har sunket så sterkt de siste årene.

Figur 5. Andel som har avisabonnement, etter alder. 15-79 år. 1980 og 2006-2009. Prosent

Kilde: NRKs publikumsundersøkelse 1980 og mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Avisabonnement er ingen selvfølge

Da Norsk mediebarometer ble utarbeidet på begynnelsen av 1990-tallet, tok man det nærmest for gitt at de fleste husholdninger abonnerte på avis. Det ble derfor ikke stilt spørsmål om abonnement i undersøkelsen. Dette spørsmålet kom først med i undersøkelsen for 2006, og viste da at 70 prosent av befolkningen bodde i en husholdning som abonnerte på avis. Etter 2006 har andelen vært stabil, med 71 prosent i 2007, 72 prosent i 2008 og 70 prosent i 2009.

I dag er det en meget sterk sammenheng mellom avisabonnement og alder. For å kunne beskrive sammenhengen mest mulig detaljert er resultatene fra mediebruksundersøkelsene 2006-2009 slått sammen samtidig som det er brukt en findelt aldersinndeling (se figur 5). Andelen som abonnerer på avis, er svært lav, omtrent 40 prosent, i de to aldergruppene 20-24 og 25-29 år. Deretter er det en meget rask økning til nesten 70 prosent abonnenter i aldersgruppen 35-39 år, og en svakere økning til et toppnivå på nesten 90 prosent blant dem over 60 år.

Opplysninger om avisabonnement er ikke kjent fra andre landsdekkende utvalgsundersøkelser. Derfor er det ikke mulig å beskrive hva slags utvikling som har ledet frem til dagens nivå med 70 prosent abonnenter og 30 prosent ikke-abonnenter. Det nærmeste vi kommer, er den lytter- og seerundersøkelsen som Statistisk Sentralbyrå gjennomførte for NRK i 1980. Resultatene fra denne undersøkelsen tilsier at det for 30 år siden var nesten 90 prosent som abonnerte på en avis.

Som sammenligning er opplysningene fra 1980-undersøkelsen også lagt inn i figur 5. Den gangen var det bare en svak sammenheng mellom avisabonnement og alder, det vil si at 20- og 30-åringene abonnerte på avis i nesten samme utstrekning som de etablerte voksne.

Flest abonnenter over 45 år

Forskjeller etter alder kan både skyldes at unge og eldre har forskjellige erfaringer og interesser, og at deres livssituasjon er forskjellig. Når man diskuterer forskjeller i medievaner, er det den første forklaringsmåten som dominerer. Dagens unge er vokst opp med PC og Internett, og kan lett oppfatte papiravisene som en gammeldags og langsom måte å formidle nyheter på.

Tabell 2. **Andel som har avisabonnement, avislesing og lesing av abonnert avis en gjennomsnittsdag, mandag-lørdag, etter familiefase. 15-79 år. 2008-2009. Prosent**

	Har abonnement	Lest avis i går (ikke søndag)	Lest abonnementsavis i går (ikke søndag)	Antall personer (alle dager)
Alle 15-79 år	71	73	68	3 194
Personer 15 til 24 år som bor hos foreldre	79	53	48	363
Enslige ellers 15-44 år	32	54	47	331
Enslige 45-79 år	67	78	72	331
Enslige forsørgere	50	68	57	121
Par under 45 år med barn	72	74	68	686
Par 45 år og over med barn	87	88	85	310
Par under 45 år uten barn	43	59	52	263
Par 45 år og over uten barn	90	88	85	790

Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Tidligere var det en etablert sannhet at barn og avishold hørte sammen. Om man ikke hadde gjort det før, så begynte man i hvert fall å abonnere når man fikk det første barnet. Nå er det en tredjedel av de unge barnefamilieene som klarer seg uten en avis i postkassa.

Blant personer over 45 år er andelen som abonnerer, høyere, og familiesituasjonen betyr ikke like mye. Enslige 45 år og over abonnerer riktignok i mindre utstrekning enn gifte og samboere, men andelen abonnenter er likevel like høy som blant de unge barnefamilieene.

Opplysningene om avisabonnement i tabell 2 er supplert med opplysninger om lesing. Dette gjelder både avislesing totalt og lesing av en eller flere abonnementsaviser. En sammenligning av disse tallene viser mange interessante tendenser. Etablerte par har gammel-dagse avisvaner, med en høy andel som abonnerer, og en nesten like høy andel som har lest en abonnementsavis dagen i forveien. De unge som bor hos foreldrene, har et mye løsere forhold til avisen. Selv om de fleste har en abonnert avis hjemme, er det bare halvparten som har lest den. Blant unge enslige og unge par uten barn er forholdet motsatt – her er det atskillig flere som leser avis enn som abonnerer.

Avis for alle?

Norge har tradisjonelt hatt det vi kan kalle en sosialdemokratisk avistradisjon. Det betyr at de aller fleste avisene er laget for alle, og at det ikke finnes noen klare sammenhenger mellom avisvaner og sosial status. Vi har altså ikke det skillet mellom kvalitetsaviser og populæraviser som finnes i mange andre land. For ikke å bli ekskluderende, har mange norske lokalaviser en tenkt person som de bruker som kontroll.

I Sandefjords Blad het hun «Fru Hansen i Bjerggata» (Tollnes 1992). Man skal ikke lenger enn til Danmark for å finne en helt annen innstilling – der skriver journalistene for «folk som kan lese», det vil si den mest kvalifiserte delen av befolkningen.

Siden det har vært så store endringer de siste årene, er det grunn til å spørre om også vi er i ferd med å få et avismarked som er preget av sosiale forskjeller. Vi har valgt å se på utdanningsnivå i denne sammenhengen.

I 1994 var det en viss, men ikke særlig sterk, sammenheng mellom utdanningsnivå og avislesing. De viktigste forskjellene var at de høyutdannede skåret ekstremt høyt (99 prosent) på daglig lesing, og at antall aviser lest økte med utdanningsnivået (se tabell 3). Mens avisleserne med ungdomsskole som høyeste utdanning leste 1,7 aviser i løpet av dagen, var gjennomsnittet 2,4 blant de med høyest utdanning. Forskjellen skyldes særlig at de med høy utdanning leste løssalgaviser og storbyaviser i større grad enn andre. Gjennomsnittlig tid til lesingen var praktisk talt den samme i alle utdanningsgrupper.

Den største endringen fra 1994 til 2009 er at andelen som leste avis, har gått ned. Nedgangen er tydelig i alle utdanningsgruppene, men forskjellen er minst blant dem med høyest utdanning. Det som opprinnelig var en svak sosial forskjell, er altså blitt forsterket. Likevel er det langt frem til man kan snakke om avis som et elitemedium.

Det er også en tydelig sammenheng mellom utdanningsnivå og avisabonnement (se tabell 4). Litt overraskende er det at utslagene er omtrent like sterke blant dem over 45 år (78-94 prosent som abonnerer) som blant dem under 45 år (58 til 76 prosent). Rent umiddelbart ville man trodd at de sosiale forskjellene var mindre blant de eldste, som har etablert sine avisvaner den gangen avisene var for alle, enn blant de yngste.

Avis på papir eller på nett?

Fra 1995 og fremover har stadig flere papiraviser laget en egen internettutgave. Figur 6 viser utviklingen i lesing av papiraviser fra 1991 og frem til i dag i forhold til det å lese nyheter på papiravisers internettutgaver fra 2001. Det er dette året bruken av Internett spredte seg til store deler av befolkningen (Vaage 2010).

I perioden fra 1991 til 2009 sank andelen som leste papiravis en gjennomsnittsdag, mandag-lørdag, fra 92 prosent til 72 prosent. Samtidig økte andelen som leser nyheter på papiravisenes nettsider, fra 12 prosent i 2001 til 45 prosent i 2009. Dette betyr at papiravislesing har sunket mindre enn det nettavislesing har økt.

Tabell 3. **Avislesing, etter utdanningsnivå for personer 30-79 år, mandag-lørdag. 1994 og 2009. Minutter og prosent**

	Andel som leste. Prosent		Antall aviser lest, blant lesere		Minutter lest, blant lesere	
	1994	2009	1994	2009	1994	2009
Alle 30-79 år	95	80	2,0	1,7	51	42
Ungdomsskole	91	75	1,7	1,5	50	44
Videregående	95	78	2,0	1,7	50	42
Universitet/høgskole, kort	96	80	2,1	1,8	55	41
Universitet/ høgskole, lang	99	89	2,4	2,0	52	43
Antall personer	1 068	1 013	1 012	811	1 012	811

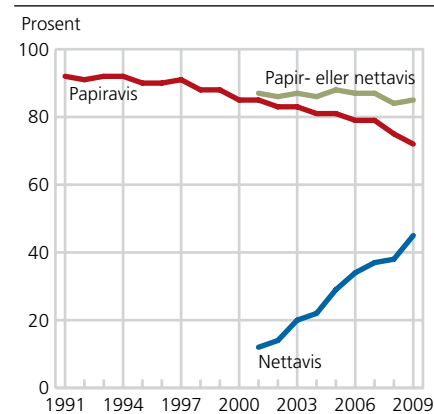
Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. **Andel som har avisabonnement, etter utdanningsnivå og alder. 30-79 år. 2009. Prosent**

	30-44 år	45-79 år	Alle 30-79 år	Antall personer
Alle 30-79 år	65	84	77	1 178
Ungdomsskole	-	78	73	148
Videregående	58	82	74	514
Universitet/høgskole, kort	69	87	78	311
Universitet/ høgskole, lang	76	94	85	205

Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. **Andel som har lest papiravis og/ eller avis på Internett en gjennomsnittsdag, mandag-lørdag. 15-79 år. 1991-2009. Prosent**

Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Stort sett er artiklene i nettavisen forkortede utgaver av papirutgaven, og mye av det mer dyptpløyende stoffet og kommentarstoffet er utelatt. Dessuten legges det mer vekt på å få frem kuriøst stoff. Derfor er det ikke uten videre riktig å sette disse to utgavene opp som likeverdige avistilbud. Når papiravislesingen synker og nettavislesingen stiger, kan det dermed bety at viktige deler av det som tradisjonelt har vært avislesing, forsvinner for stadig større deler av avisleserne.

En sammenslåing av papiravislesing og lesing av nyheter på papiravisenes nettsider en gjennomsnittsdag viser at avislesing totalt har holdt seg nokså

konstant i hele perioden fra 1991 til 2009, 92 prosent i 1991 og 85 prosent i 2009. Nedgangen er altså på bare 7 prosentpoeng. Det kan likevel være problematiske sider ved en slik sammenslåing. På den måten setter man likhetstegn mellom lesing av papiravis og å taste seg innom en nettavis.

Kvinner og menn leser i omtrent like stor grad trykte aviser og trykte aviser/nettavis totalt en gjennomsnittsdag. Derimot er det en større andel menn som leser bare nettavis, enn kvinner, henholdsvis 53 og 36 prosent i 2009. Andelen som leser bare trykte aviser i løpet av døgnet, er derimot størst blant kvinner. Blant dem er andelen 49 prosent, mot 33 prosent blant menn. Denne forskjellen i nettavislesing er nok en gjenspeiling av internettbruk generelt. I 2009 var det 78 prosent av menn og 67 prosent av kvinner som brukte Internett en gjennomsnittsdag (Vaage 2010).

De eldre er mer tradisjonelle enn de yngre. Mens 16 prosent av personer i aldersgruppen 67-79 år leste nettavis en gjennomsnittsdag i 2009, var andelen 66 prosent blant personer i alderen 25-34 år. 19 prosent i denne aldersgruppen hadde kun lest trykte aviser en gjennomsnittsdag. Blant 67-79-åringene var andelen 71 prosent. For øvrig var det personer i gruppen 35-44 år som i størst grad leste både trykt avis og nettavis i løpet av dagen, 44 prosent.

De fleste nettavislesere leser også papiraviser

Etter at papiravisene har etablert egne sider på Internett, gir det mulighet til å lese både papirutgaver av aviser og nettutgaver av aviser i løpet av en dag. Andelen som bare leser papiraviser i løpet av en dag, har sunket betydelig, fra 75 prosent i 2001 til 41 prosent i 2009 (se figur 7). Samtidig har andelen som leser både papiravis og nyheter på papiravisenes nettutgaver, økt fra 10 til 31 prosent i samme periode. Andelen som bare holder seg til papiravisenes nettutgaver, har ikke økt i samme grad, fra 2 prosent i 2001 til 13 prosent i 2009. De som verken leser papiraviser eller papiravisenes nettutgaver, har holdt seg på mellom 12 og 16 prosent i hele perioden.

Dette viser at det ikke først og fremst er slik at folk forlater papiravisen når de begynner å lese avisenes nettutgaver, selv om en god del også gjør det, og da særlig de unge. De fleste fortsetter å bruke papiravisen samtidig med at de går over til å lese avisen på nett. For dem blir nettutgavene et supplement til papiravisene. De fører til en utvidelse av mediebruken snarere enn en konkurranse der det ene utelukker det andre. Og til tross for at det har kommet et nytt

avistilbud som blir formidlet via Internett, har dette ikke rokket ved grunnfjellet av personer som ikke leser aviser. Det holder seg på omtrent samme nivå.

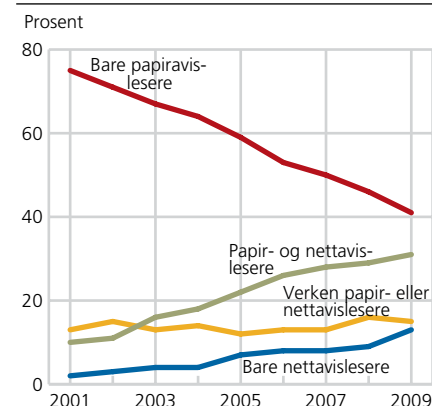
Det er tydelige forskjeller i bruk av avismediene ut fra utdanningsnivå. De i alderen 30-79 år med lav utdanning leser i mindre grad aviser enn dem med høyere utdanning (se tabell 5). Dette gjelder særlig avisenes nettutgaver, men også de trykte avisene. Bare en firedel av dem med ungdomsskole som høyeste utdanning leser nettaviser i forhold til dem med lang universitets- eller høgskoleutdanning. Forskjellen er minst like stor i andelen som leser både trykt avis og nettavis, det vil si de som får med seg nyheter fra begge avisemedier.

Noen få nettaviser fanger opp det meste av nyhetslesingen

I mediebruksundersøkelsene har det siden 2001 blitt stilt spørsmål om nyhetslesing på Internett. De som har svart at de har lest nyheter på nettet, er videre blitt spurt om hvilke nettsider de har lest. Nettavislesingen viser seg å være mye mer ensrettet, det vil si konsentrert om noen få aviser, enn det papiravislesingen er. Undersøkelsen viser at det er de store landsomfattende avisene Aftenposten, VG og Dagbladet som oftest blir lest (se tabell 6). Særlig gjelder det løssalgsvisen VG, som i 2009 daglig fikk besøk av mer enn en tredjedel av alle som leste nyheter på nett. Dagbladet ble besøkt av en av fem.

Til sammenligning hadde alle andre nettutgaver av papiraviser en andel lesere på 9 prosent av befolkningen. Dette er mye mindre enn den andelen distriktsaviser og lokalaviser har av papiravislesingen. I 2009 hadde 44 prosent lest en distriktsavis på papir, og 10 prosent hadde lest en lokalavis på papir en gjennomsnittsdag. (Vaage 2010).

Figur 7. Andel som har lest papiravis og nyheter på papiravisers internettsteder en gjennomsnittsdag, mandag-lørdag, 15-79 år. 2001-2009. Prosent

Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5. Andel som har lest papiravis og/eller nyheter på papiravisers internettutgaver en gjennomsnittsdag, mandag-lørdag, etter utdanningsnivå. 30-79 år. 2009. Prosent

	Lest papiravis ¹	Lest papiravisers nettutgave ²	Lest enten papiravis eller avisers nettutgave	Lest bare papiravis	Lest bare avisers nettutgave	Lest både papiravis og avisers nettutgave	Antall personer
Alle	80	40	88	48	8	31	1 016
Ungdomsskole	75	13	78	64	3	10	124
Videregående skole	78	35	87	51	9	26	438
Universitet/høgskole, kort	80	53	91	37	11	43	258
Universitet/høgskole, lang	89	50	97	46	7	43	188

¹ Andelen som har lest papiravis. Disse kan også ha lest papiravisers nettutgave.

² Andelen som har lest papiravisers nettutgave. Disse kan også ha lest papiravis.

Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6. Andel som har lest nyheter fra ulike nettstedsteder en gjennomsnittsdag mandag-lørdag, 2001-2009. 15-79 år. Prosent

	Aftenposten på nett	VG på nett	Dagbladet på nett	Andre nettutgaver av papiraviser	Nettavisen	NRK	TV2	Andre nettstedsteder	Antall personer
2001	3	9	6	4	0	1	3	7	1 389
2003	6	14	9	7	1	1	4	9	1 417
2005	8	24	15	8	2	1	7	12	1 393
2007	10	30	20	10	2	1	13	16	1 390
2009	12	37	21	9	4	1	14	22	1 367

Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

VG er den av papiravisene som har flest lesere av sine nyhetsnettsider. Den har særlig stor oppslutning blant de unge. I 2009 hadde 59 prosent av personer i gruppen 20-24 år vært innom denne avisens nettsider i løpet av dagen. I gruppen 25-34 år var andelen 52 prosent. I gruppen 67-79 år, der andelen brukere av Internett var mye lavere enn blant de unge, var det 14 prosent som hadde vært innom VGs nyhetssider en gjennomsnittsdag i 2009. Aftenpostens og Dagbladets nettsider har også høy oppslutning blant personer i aldersgruppen 25-34 år, 41 prosent for Dagbladet og 23 prosent for Aftenposten. Andre nettutgaver av papiraviser har sammenlagt en daglig oppslutning blant 13 prosent av befolkningen i denne gruppen.

Tabell 6 viser også at det er en større andel av befolkningen som har lest nyheter på TV2s nettsider, enn på NRKs nettsider. Nettavisen har også en større oppslutning enn NRK.

Store endringer for avisene

De norske avisene er inne i en periode med store endringer og stor usikkerhet. Samlet opplag går ned, det er færre som leser avis regelmessig, og nedgangen er sterkest blant de unge. Samtidig er det en sterk vekst for bruken av Internett. Den gamle spådommen om «papiravisens død» ble trukket frem allerede på slutten av 1990-tallet, og senere har det fått følge av slagordet «fra papir til nett». Slike spådommer kan lett bli selvpåfylgende profetier. Hvis aviseierne ikke tror at de trykte avisene har noen fremtid, er det nærliggende å kutte kostnader og å ta ut mest mulig fortjeneste. For avisene har det også vært et mål å posisjonere seg på nettet, siden det er dette mediet som står for vekst og utvikling.

Slagordet «fra papir til nett» er imidlertid en usikker fremtidsoppskrift. Foreløpig er det lenge til nedgangen for de betalte papiravisene blir så sterk at den truer deres eksistens. 2010-utgaven av rapporten *World Press Trends* viser at Norge fremdeles ligger på verdenstoppen med et dagsavisopplag på 538 aviser per 1 000 innbygger. Til sammenligning har Sverige 422, Storbritannia 285, Danmark 235 og USA bare 192. Avisene i Danmark og USA er i krise, og det er lenge til vi er nede på samme nivå.

Det er heller ikke slik at nyhetene fra nettet erstatter papiravisene. De fleste som får nyheter fra nettet, kombinerer dem med lesing av en eller flere papiraviser. Nettet som nyhetskanal har egenskaper som papiravisene ikke kan konkurrere med, men samtidig har papiravisene kvaliteter som nettet ikke kan erstatte.

En vesentlig forskjell mellom de to kanalene er den geografiske profilen og antallet selvstendige nyhetsprodusenter. Norge har omtrent 225 aviser, alle med selvstendig redaksjon, egenprodusert innhold og en egen leserkrets. De aller fleste av dem er lokale, og det er den lokale nyhetsproduksjonen som er grunnlaget for virksomheten. Nyhetsformidlingen på nettet er derimot dominert av noen få store, nasjonale redaksjoner, med VG, Dagbladet og Aftenposten som de viktigste. Slagordet «fra papir til nett» kan, litt satt på spissen, erstattes med «fra papir til vg.no», men nyhetsproduksjonen hos vg.no og de andre store nettredaksjonene kan aldri erstatte det redaksjonelle arbeidet i lokalavisene.

Referanser

Høst, Sigurd (1984): *Avislesing i dagens og morgendagens Norge*. Pressens Årbog 1984, Institutt for Journalistikk, Fredrikstad.

Høst, Sigurd (2009): *Mye mer enn Akersgata*. Norsk pressestruktur 1945-2009, Pressehistoriske skrifter nr. 12, 2009, Norsk pressehistorisk forening, Oslo.

Høst, Sigurd (2010): *Avisåret 2009*, Arbeidsrapport nr. 6/2010, Høgskulen i Volda/Møreforskning Volda.

Tollnes, Ivar (1992): *Aviser og avisfolk i Vestfold*, Vestfold Journalistklubb.

Vaage, Odd Frank (2002): *Til alle døgnets tider*. *Tidsbruk 1971-2000*, Statistiske analyser 52, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2010): *Norsk mediebarometer 2009*, Statistiske analyser 113, Statistisk sentralbyrå.

World Press Trends: World Association of Newspapers (2010), Paris, World Association of Newspapers.

Det gode liv – men ikke livet ut

Eventyrlyst, natur og friluftsliv og tilbud om bedre jobb er noen av grunnene til at folk flytter til Svalbard. Lavere skatt og bedre velferdstilbud gjør at mange blir der i flere år, men få blir boende resten av livet på Svalbard. 90 prosent av befolkningen er i jobb, mange jobber mye, og de fleste har mer enn én jobb. Fritiden blir brukt til jakt og tur- gåing, men også kinosalene, museene og konsertlokalene i Longyearbyen blir hyppig besøkt. I 2002 ble det innført lokalstyre, men få har til nå funnet veien til valgurnene.

Svalbard er en del av Norge og er en øygruppe som ligger i Nordishavet. Den største øya er Spitsbergen, og det er der all fast bosetting er. Ifølge Svalbardtraktaten har Norge suverenitet over Svalbard, med begrensninger som følger av den. Svalbard er en fullverdig del av Norge, har ikke selvstyre, og er verken kommune eller fylke. Det er i Longyearbyen det bor flest mennesker. Byen har gjennom de siste 20 årene gått fra å være et homogent samfunn bygget opp rundt gruveselskapet Store Norske til å bli et mer mangfoldig samfunn. Befolkningen i Longyearbyen skiller seg fra befolkningen på fastlandet ved at den består av et flertall menn, den er yngre, har høy utdanning, og nesten alle er i arbeid.

Høsten 2009 gjennomførte Statistisk sentralbyrå en levekårsundersøkelse i Longyearbyen, og resultatene ble publisert i rapporten *Levekår i Longyearbyen* (Nørgaard og Sæther, 2010). I denne artikkelen presenteres noen av resultatene fra undersøkelsen (se tekstboks).

Kommer for naturopplevelser og bedre jobb

Mange av dem som bor på Svalbard, har tatt et aktivt valg om å bo der for en kortere eller lengre periode. Andre har kommet sammen med en partner eller foreldre. Nesten halvparten av dem som svarte, oppgir eventyrlyst og ønske om å oppleve natur og friluft som grunner til at de dro til Svalbard. En annen sentral grunn er tilbud om bedre jobb. De samme årsakene var også de viktigste i den forrige levekårsundersøkelsen i Longyearbyen, men det var flere i 2009 enn i 2000 som oppga at en årsak var tilbudet om bedre jobb (se figur 1).

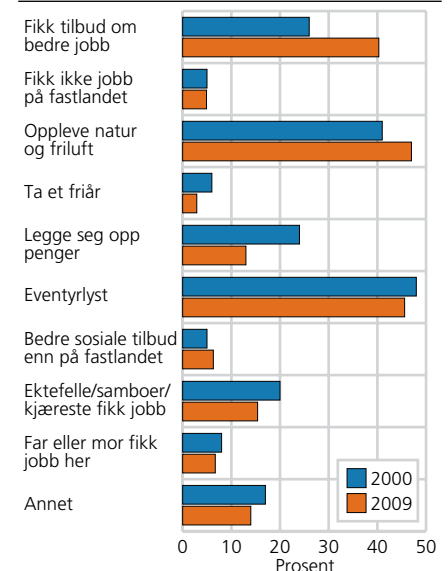
Om undersøkelsen

Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen ble gjennomført høsten 2009 og i hovedsak som telefonintervju. Det ble trukket et utvalg på 6 00 personer i alderen 16 til 79 år, inkludert utenlandske statsborgere. 372 ble intervjuet. Undersøkelsen ble begrenset til å omfatte den fastboende befolkningen i Longyearbyen. Det betyr at undersøkelsen ikke omfatter andre deler av Svalbard som for eksempel Barentsburg eller Ny-Ålesund. Heller ikke pendlere, det vil si de som pendler fra fast bolig på fastlandet til arbeid på Svalbard i en fast skriftordning, er inkludert. Dette vil i stor grad gjelde personer som er ansatt i gruveselskapet Svea.

Formålet med undersøkelsen har vært todelt. Et formål har vært å fange opp endringer fra forrige undersøkelse i 2000 (Kleven 2000, og Kleven 2002). I tillegg er det lagt vekt på å kunne sammenligne levekårene i Longyearbyen med levekårene for befolkningen generelt på fastlandet.

Elisabeth Nørgaard

Figur 1. Grunner til å bosette seg på Svalbard. 2000 og 2009. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 og 2009, Statistisk sentralbyrå.

Elisabeth Nørgaard er økonom og seksjonssjef i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk (elisabeth.norgaard@ssb.no).

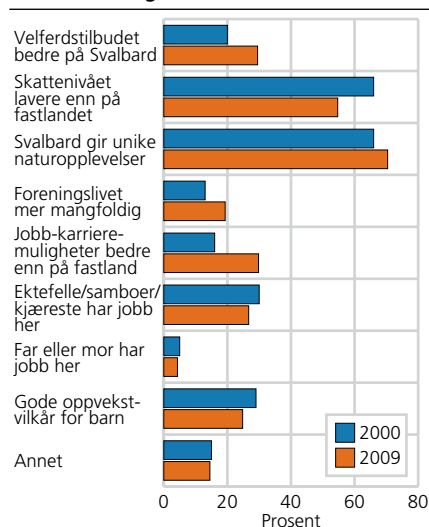

Det er flere menn enn kvinner som oppgir tilbud om bedre jobb som grunn til å dra til Svalbard, 51 mot 25 prosent. Samtidig oppgir flere kvinner (28 prosent) enn menn (7 prosent) at partneren fikk arbeid der som årsak. Opplevelse av natur og friluft oppgis særlig som grunn av personer fra 25 til 44 år, enslige og dem med utdanning på universitet/høgskole. Ansatte innenfor kulldrift, og de med annen landbakgrunn enn Norge oppgir oftere at tilbud om bedre jobb gjorde at de valgte å dra til Svalbard. Det er også en stor andel med annen bakgrunn enn norsk som oppgir at de ønsker å legge seg opp penger. Omtrent hver femte med utenlandsk bakgrunn oppgir det som årsak sammenlignet med en av ti av dem med norsk bakgrunn. Det er relativt få svar i de ulike gruppene, noe som gjør forskjellene usikre.

Lavt skattenivå mindre viktig

Det har tidligere vært svært økonomisk gunstig å bo på Svalbard siden skattenivået har vært lavere enn på fastlandet. I 2000 oppga 66 prosent at dette var en av grunnene til å bli på Svalbard en del år. I de senere årene har skattenivået blitt høyere. I 1999 var bruttolønnstrekk 6 prosent, dette økte til 8 prosent i 2004/2005, og til 12 prosent i 2006 (Claus, Furustad og Vrålstad, 2008). Fra 2008 er skattesystemet endret på nytt, noe som innebærer at det skal trekkes 8 prosent skatt av lønn i tillegg til trygdeavgift for dem

Figur 2. Grunner til å bli på Svalbard en del år, 2000 og 2009. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 og 2009, Statistisk sentralbyrå.

som er medlemmer av den norske folketrygden. Det er også foreslått innstramminger i gjeldende praksis for skattelegging ved pendling mellom bolig på fastlandet og arbeid på Svalbard (St.meld. nr. 22:2008-2009).

Vi ser i resultatene fra levekårsundersøkelsen at et lavere skattenivå nå er mindre viktig for å bli boende på Svalbard. I 2009 oppga 55 prosent dette som en grunn, 11 prosentpoeng lavere enn i 2000 (se figur 2).

Menn oppgir oftere enn kvinner lavere skatt, unike naturopplevelser og bedre velferdstilbud som årsak til å bli på Svalbard, mens kvinner i større grad oppgir at partneren har jobb på Svalbard som grunn. Aleneboende og par uten barn oppgir oftest unike naturopplevelser som årsak til bli. Jo høyere utdanningsnivå, jo viktigere ser det ut som om Svalbards unike natur fører til at folk blir. Rundt 85 prosent av dem med høyere utdanning oppga dette som årsak, mens det samme er tilfelle for rundt 70 prosent av dem med bare grunnskole eller videregående skole. Unike naturopplevelser er viktigere for dem som har bodd mindre enn fem år på Svalbard, enn dem som har lenger botid. For dem med bakgrunn fra andre land enn Norge er jobb og karrieremuligheter de viktigste grunnene for å bli. Unike naturopplevelser er mindre viktig for dem – her er det under halvparten som legger vekt på dette sammenlignet med tre av fire av dem med norsk bakgrunn.

Få ønsker å bli livet ut

Svalbard er et sted der få blir boende lenge. Dette reflekteres også i svarene på spørsmål om flytteplaner. En av ti har klare flytteplaner, og tre av ti regner med å flytte innen tre år. Fire av ti har ingen flytteplaner, men det er veldig få som regner med å bli boende resten av livet på Svalbard. På spørsmål om årsaken til flytteplaner er det flest som svarer at de ønsker å komme nærmere familien. Hver tredje oppga dette som årsak i 2009, sammenlignet med hver femte i 2000. Kvinner oppgir oftere enn menn at det er bedre karrieremuligheter på fastlandet – 15 prosent av kvinnene oppgir dette sammenlignet med 8 prosent av mennene.

I både 2000 og 2009 ble det stilt spørsmål om man er interessert i å pensjonere seg på Svalbard, og om det er interesse for at Svalbard skal bli et livsløpssamfunn der det går an å leve fra fødsel til død. Selv om Longyearbyen har utviklet seg i retning av et moderne familiesamfunn med godt utbygd offentlig infrastruktur og et generelt godt tjenestetilbud, legges det ikke opp til at Longyearbyen skal bli et livsløpssamfunn (St.meld. 22:2008-2009). Dette innebærer blant annet at det offentlige tjenestetilbudet innenfor felt som helse- og sosialområdet ikke finnes eller er begrenset. Videreføringen av et samfunn som ikke er et livsløpssamfunn, er lagt som et viktig premiss for å holde et lavt skattenivå på øyegruppen.

Andelen som er interessert i at Svalbard skal bli et livsløpssamfunn, har endret seg lite fra 2000 til 2009. For begge årene er det bare en av ti som er veldig interessert, tre av ti som er litt interessert, mens over halvparten ikke er interessert. Samtidig har andelen som ønsker å pensjonere seg på Svalbard, endret seg noe. I 2000 var drøyt 23 prosent veldig eller litt interessert i å pensjonere seg på Svalbard, mens i 2009 gjaldt det 29 prosent. Denne endringen kan også henge sammen med at en større andel ønsker å bli boende lenger på Svalbard. Samtidig er det verdt å merke seg at nærmere 70 prosent ikke er interessert i å tilbringe pensjonisttiden sin på Svalbard.

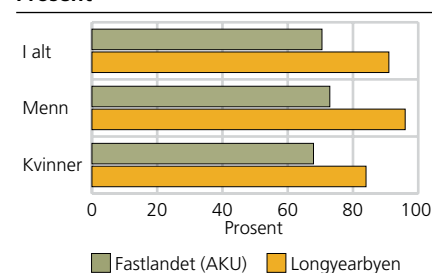
«Alle» jobber

Næringsstrukturen på Svalbard er annerledes enn den på fastlandet. Kulldriften på Svalbard er viktig og sysselsetter mange. Samtidig har Longyearbyen utviklet seg til et moderne lokalsamfunn med flere virksomheter og tjenestetilbud, slik at mange også jobber innenfor områder som reiseliv og Undervisning/forskning.

Ifølge arbeidskraftundersøkelsen (AKU) var sysselsettingen på fastlandet 71 prosent i 2009, 73 prosent for menn og 68 prosent for kvinner. Dette er lavere enn i Longyearbyen hvor omtrent 90 prosent er sysselsatt, men som på fastlandet er sysselsettingen høyere for menn enn for kvinner. 96 prosent av mennene og 84 prosent av kvinnene i Longyearbyen er sysselsatte (se figur 3).

Mange kommer til Svalbard på grunn av arbeid, og det viser seg også at mange jobber relativt mye. Faktisk arbeidstid på fastlandet var i 2009 på 34 timer per uke (AKU, Statistisk sentralbyrå). Menn jobbet 37 timer per uke og kvinner 31 timer. Levekårsundersøkelsen viser at de i Longyearbyen i gjennomsnitt jobbet 38 timer per uke i 2009 – 4 timer mer enn på fastlandet. Som på fastlandet jobber mennene mer enn kvinnene. Mennene jobbet 40 timer – 3 timer mer enn menn på fastlandet, og kvinnene i Longyearbyen jobbet 35 timer i uken – 4 timer mer enn kvinnene på fastlandet.

Figur 3. Andel sysselsatte i Longyearbyen og på fastlandet, etter kjønn, 2009. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2009 og Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) 2009, Statistisk sentralbyrå.

Det er flere i Longyearbyen enn på fastlandet som har ekstrajobber, og andelen har økt fra 2000 til 2009. I 2000 var det 11 prosent som hadde en ekstra jobb, 12 prosent av mennene og 11 prosent av kvinnene. I 2009 hadde 17 prosent mer enn én jobb, 19 prosent av mennene og 13 prosent av kvinnene. På fastlandet gjaldt det 8 prosent menn og 9 prosent kvinner (AKU, Statistisk sentralbyrå).

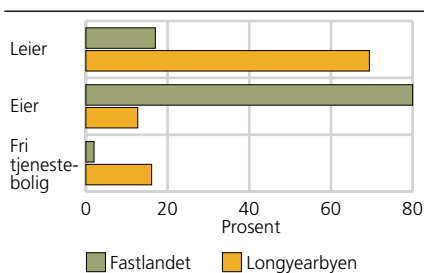
I Longyearbyen jobbet de som har mer enn én jobb, i gjennomsnitt 10 timer i uken i denne ekstra jobben. Mens de med norsk bakgrunn jobbet noen flere timer i hovedyrket enn dem med utenlandsk bakgrunn – 39 timer mot 35 timer, brukte de med utenlandsk bakgrunn 17 timer i uken på sin bijobb, sammenlignet med 9 timer for dem med norsk bakgrunn.

Færre bor trangt, men få bor i enebolig

Bolig er et høyt prioritert gode i Norge. I følge forbruksundersøkelsen gikk over 30 prosent av utgiftene til husholdningene på fastlandet til boligformål i 2007-2009 (Forbruksundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå). Samtidig viste forbruksundersøkelsen i Longyearbyen i 2007 at der gikk om lag 15 prosent av utgiftene til boligformål. Det illustrerer at boligmarkedene i Longyearbyen og på fastlandet er veldig forskjellige (Mørk 2008). Mange av boligene i Longyearbyen eies av de ulike arbeidsgiverne som tilbyr dem til ansatte som en del av ansettelsesforholdet.

Stadig færre i Longyearbyen bor trangt, men de har mindre plass enn på fastlandet. I 2000 bodde omtrent 25 prosent i Longyearbyen trangt sammenlignet med 7 prosent på fastlandet. Trangt betyr her enten at en aleneboende har ett rom, eller at flerpersonhusholdninger har flere personer enn rom. Kjøkken, bad, gang og lignende regnes da ikke som rom. I 2009 var det færre som bodde trangt i Longyearbyen, om lag 14 prosent. Til sammenligning bodde 6 prosent på fastlandet trangt i 2007.

Figur 4. Andel som eier eller leier bolig. Longyearbyen 2009 og fastlandet 2007. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen og Levekårsundersøkelsen boforhold, Statistisk sentralbyrå.

På fastlandet bor nesten halvparten av husholdningene i enebolig og omtrent en av fire bor i bygård eller blokk (Levekårsundersøkelsen 2007a). I Longyearbyen er det under 10 prosent som bor i enebolig, under halvparten bor i flermannsboliger som to-, tre- eller firemannsboliger, og en like stor andel bor i rekke- eller kjedehus. Andelen som eier sin egen bolig i Longyearbyen, har økt fra 4 prosent i 2000 til 13 prosent i 2009, men ligger fortsatt langt bak fastlandet hvor omtrent 80 prosent eier sin egen bolig (se figur 4).

Økte utgifter til husleie

Husleien har vært relativt rimelig for mange som leier bolig i Longyearbyen, på grunn av ordningene med fri tjenestebolig og subsidierte boliger, og siden det er en stor andel som leier bolig i Longyearbyen, er eventuelle endringer i husleien viktig for mange. I 2000 var gjennomsnittlig husleie omtrent 2 300

kroner i måneden. I 2009 hadde gjennomsnittlig husleie økt til 3 300 kroner i måneden dersom de med fri bolig inkluderes, og til 4 300 kroner i måneden dersom de med fri bolig holdes utenfor. I tillegg til en generell økning i husleie har det også vært endringer i grupper som har hatt fri bolig. Noen grupper som tidligere var ansatt på åremål og hadde fri bolig, har gått over i fast ansettelse og betaler husleie. På fastlandet er gjennomsnittlig husleie 3 800 kroner i måneden (Levekårsundersøkelsen 2007a).

Husholdninger med barn har høyere husleie enn dem som bor alene, noe som også reflekterer at husholdninger med barn ofte har større boliger enn dem som bor alene. De som arbeider innenfor offentlig forvaltning, undervisning og forskning og innenfor kulldriften, har lavere husleie enn dem som arbeider innenfor reiseliv eller andre næringer. Hvor man jobber har mye å si for hvor høy husleien er (Svalbardposten nr. 11/2010).

Mange er opptatt av miljø ...

Bevaring av Svalbards spesielle natur er et av hovedmålene for norsk Svalbard-politikk. I 2002 trådte Svalbardmiljøloven i kraft og områdevernet er betydelig utvidet. I dag er 65 prosent av Svalbards landområder og 87 prosent av territorialfarvannet fredet som naturreservater og nasjonalparker (St.meld. 22:2008-2009). Svalbardmiljøloven slår fast at all flora og fauna på Svalbard i utgangspunktet er fredet, det samme gjelder alle faste og løse kulturminner fra før 1945. Det er slått fast at miljøhensyn skal veie tyngst ved konflikt med andre interesse, samtidig gir Svalbardmiljøloven rom for miljøforsvarlig bosetting, forskning og næringsdrift (Longyearbyen Lokaltstyre 2009).

Både i 2000 og 2009 ble det spurt om man var enig i at i avveiningen mellom næringsinteresser og miljøinteresser på Svalbard må man ta mest hensyn til miljøvernet. I 2000 svarte 73 prosent at de var helt eller delvis enig i dette, mens i 2009 var andelen redusert til 67 prosent. Denne endringen er ikke statistisk sikker, men kan kanskje antyde noe om en retning i folks holdninger og ønsker om næringsutvikling.

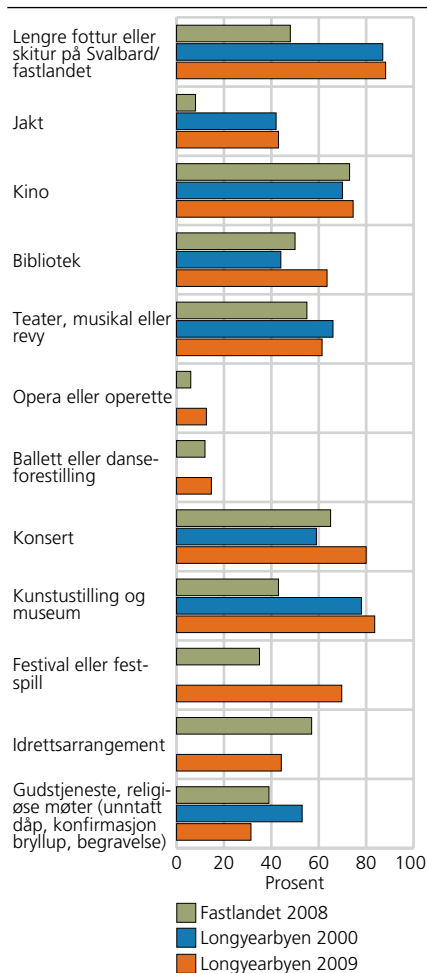
... men ønsker å kjøre scooter

Det er ingen veier utenfor bosetningene på Svalbard, og om vinteren er det vanlig å bruke snøscooter som transportmiddel når man skal på tur. På grunn av flere fastboende og utvikling i

Figur 5. Andel som benytter ulike kultur- og fritidstilbud. Longyearbyen i 2000 og 2009 og på fastlandet i 2008. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen og Kultur- og mediebruksundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

reiselivsnæringen har antall snøscootere økt mye de siste årene, og det er registrert over 2 500 snøscootere på Svalbard. Motorisert ferdsel i terrenget og bruk av luftfartøy til turistformål er regulert i en egen forskrift. Tilreisende har adgang til å kjøre i mindre områder av Svalbard enn fastboende (St.meld. 22:2008-2009). I 2002 ble det opprettet scooterfrie områder mellom Longyearbyen og østkysten av Spitsbergen. Dette ble gjort for å imøtekomme et stadig større ønske fra reiseliv og lokal befolkning om å kunne ferdes i støyfrie områder (Miljøstatus på Svalbard).

I levekårsundersøkelsene i 2000 og i 2009 ble det spurt om man var enig i at man i større grad enn i dag bør tillate fri ferdsel med snøscooter. Resultatene viser at en større andel i 2009 ønsker en friere ferdsel med snøscooter enn det som var tilfelle i 2000. I 2009 svarte 46 prosent at de var helt eller delvis enig, en økning fra 27 prosent i 2000. Det ble også spurt om fastboende på Svalbard bør ha friere bevegelsesrett på Svalbard enn turister. Både i 2000 og i 2009 var rundt 90 prosent helt eller delvis enig i dette utsagnet.

Mange på tur og på jakt

Mange fremhever Svalbards unike natur som årsak til å dra og for å bli på Svalbard. Hele 88 prosent svarte i 2009 at de hadde vært på fottur eller skitur i løpet av de siste tolv månedene – samme andel som i 2000. En av fire har vært på lengre fotturer eller skiturer mer enn 40 ganger i løpet av det siste året.

Det er også mange som driver med jakt, og sammenlignet med fastlandet er interessen for jakt mye større på Svalbard. 43 prosent oppgir at de har vært på jakt i løpet av det siste året, samme som i 2000. I levekårsundersøkelsen fra 2007 svarte 8 prosent av befolkningen at de hadde vært på jakt (Levekårsundersøkelsen 2007b). Det er flere kvinner blant jegerne i Longyearbyen sammenlignet med fastlandet. I Longyearbyen var 30 prosent av kvinnene på jakt i løpet av det siste året, mens det samme var tilfelle for bare 2 prosent av kvinnene på fastlandet. 15 prosent av mennene på fastlandet hadde vært på jakt sammenlignet med halvparten av mennene i Longyearbyen.

Ivrige kulturbrukere

Folk i Longyearbyen er like ivrige som folk på fastlandet til å gå på kino. 75 prosent av de spurte i 2009 hadde vært på kino i løpet av det siste året, en økning på 5 prosentpoeng siden 2000 (se figur 5). 73 prosent var på kino på fastlandet i løpet av 2008 (Vaage 2009).

Selv om mange i Longyearbyen hadde vært på kino i løpet av det siste året, hadde en enda større andel vært på kunstutstilling eller museum (84 prosent) og på konsert (80 prosent). Mange har også vært på festival eller festspill (70 prosent). Sammenlignet med 2000 har andelen som har vært på konsert, økt sterkt, med rundt 20 prosentpoeng – fra 59 til 79 prosent. Andelen som savner konserttilbud, har gått ned fra 36 prosent i 2000 til 15 prosent i 2009. Dette kan tyde på at konserttilbudet har blitt bedre i løpet av de siste årene, og at mange vet å benytte seg av det.

Bibliotek er et tilbud i Longyearbyen som stadig flere benytter seg av. I 2009 brukte 64 prosent biblioteket, en økning på 20 prosentpoeng fra 2000. Kvinner, husholdninger med barn og de som har kort botid, er de ivrigste brukerne. De med utenlandsk bakgrunn benytter de fleste kulturtilbudene i mindre grad enn dem med bakgrunn fra Norge. Et unntak er imidlertid bruk

av bibliotek. Mens 62 prosent av dem med bakgrunn fra Norge hadde benyttet seg av biblioteket i løpet av det siste året, gjaldt dette 70 prosent av dem med utenlandsk bakgrunn.

Flere besøker biblioteket i Longyearbyen enn på fastlandet, hvor omtrent halvparten av befolkningen hadde vært på et bibliotek i løpet av et år. I Longyearbyen ble biblioteket besøkt ni ganger i gjennomsnitt i løpet av et år sammenlignet med fem ganger på fastlandet.

Ofte sammen med venner

Folk i Longyearbyen treffer naturlig nok ikke sine foreldre like ofte som dem på fastlandet. Men nesten alle svarer at de utenom medlemmer av familien har gode venner på Svalbard og andre steder. Nærmere 90 prosent treffer venner ukentlig eller oftere (se figur 6). Blant dem som har bodd på Svalbard i ti år eller mer, svarer 80 prosent at de har ukentlig eller oftere kontakt med gode venner.

På fastlandet treffer 7 prosent venner sjeldnere enn en gang i måneden, mens dette gjaldt 3 prosent av dem som svarte i Longyearbyen. Det er små endringer fra 2000 i andelene som har gode venner, og hvor ofte man treffes.

Flere drikker alkohol i Longyearbyen enn på fastlandet

På Svalbard selges alkohol uten avgifter til alle som er fast bosatt, og salget er kvoteregulert. Det er ingen restriksjoner på vin, men ellers er det en månedlig kvote på øl og brennevin (Sysselemannen).

Både i 2000 og 2009 svarte nesten tre av ti i Longyearbyen at de drakk alkohol minst to ganger i uken. I Longyearbyen er det et høyere alkoholkonsum enn på fastlandet, men mens alkoholkonsumet i Longyearbyen ikke har endret seg, har det økt på fastlandet. På fastlandet svarte nesten to av ti i 2008 at de hadde drukket alkohol minst to ganger i uken, en økning fra en av ti i 1998.

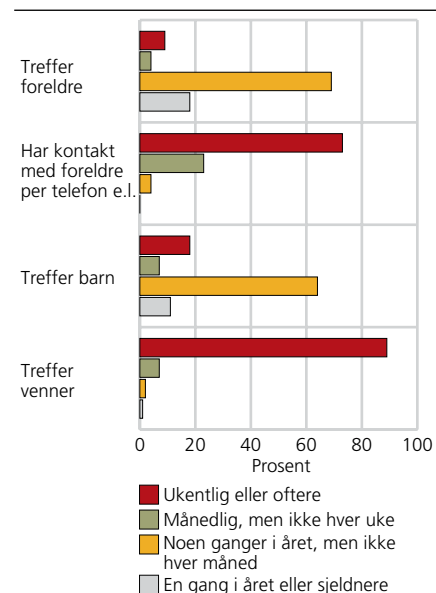
Både på fastlandet og i Longyearbyen drikker menn oftere enn kvinner. I Longyearbyen hadde en av tre menn drukket alkohol minst to ganger i uken, mens det samme var tilfelle for en av fire kvinner. Som på fastlandet øker alkoholkonsumet i Longyearbyen med alder.

Lav valgdeltakelse

Forrige levekårsundersøkelse ble gjennomført før Longyearbyen lokalstyre ble opprettet (se tekstboks). Diskusjonene foregikk den gang livlig om innføringen av et lokalt lokalstyre, og det var betydelig motstand mot å innføre dette. Et rent flertall (50 prosent), svarte i 2000 at de var imot innføring av lokalt selvstyre i Longyearbyen, 35 prosent var for, mens 15 prosent ikke hadde gjort seg opp noen mening om temaet (Kleven 2001). Valgdeltakelsen i svalbardrådsvalget var på bare 46 prosent i 1999, og den lave valgdeltakelsen ble brukt som et argument mot lokalstyre.

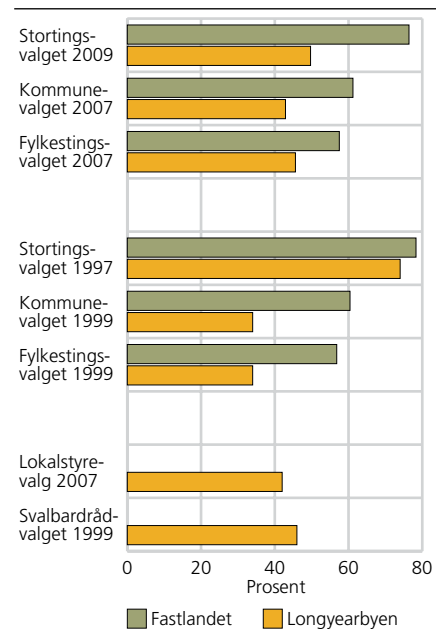
I levekårsundersøkelsen i Longyearbyen i 2009 ble det spurt om valgdeltakelse, ved stortingsvalget i 2009, fylkestingsvalget og kommunevalget i 2007 og ved siste lokalstyrevalg i 2007 (se figur 7). Resultatene bekrefter tidligere undersøkelser og rapporter om lav valgdeltakelse. Omtrent halvparten svarte at de hadde stemt ved stortingsvalget i 2009 – en langt lavere deltagelse enn på fastlandet hvor 76 prosent deltok (Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå).

Figur 6. Andel som har kontakt med foreldre, barn og venner. Longyearbyen. 2009. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7. Valgdeltakelse i Longyearbyen og fastlandet. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen og Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Det er også en sterk nedgang sammenlignet med valgdeltakelsen til stortingsvalget i 1997, hvor valgdeltakelsen i Longyearbyen var 74 prosent og nesten på linje med deltakelsen på fastlandet som var 78 prosent. Valgdeltakelsen til kommunevalget og fylkestingsvalget var lav og lavere enn på fastlandet, men hadde økt siden tilsvarende valg i 1999 fra 34 prosent til i overkant av 40 prosent. 42 prosent sa at de stemte ved siste lokalstyrevalg i 2007, altså færre enn ved det siste svalbardrådsvalg i 1999 (46 prosent).

Longyearbyen lokalstyre

Longyearbyen lokalstyre har ansvaret for infrastrukturen i Longyearbyen; samfunns- og arealplanlegging; økonomiplanlegging; næringsarbeid; statistikkproduksjon; utvikling og samordning av samfunnstjenester rettet mot barn, ungdom og voksne; barnevern; sosialrådgivning; ungdomsarbeid; barnehagetilbud og politisk sekretariat.

Lokalstyrets medlemmer velges gjennom direkte valg hvert fjerde år (www.lokalstyre.no). Longyearbyen lokalstyre overtok 1. januar 2002 etter Svalbardrådet, som ble opprettet i 1981, og var et rådgivende organ i Longyearbyen for den sentrale og lokale offentlige administrasjonen.

Norsk institutt for by- og regionsforskning (NIBR) har laget to rapporter om evaluering av lokalstyreordningen i Longyearbyen. Rapportene viser blant annet at det var betydelig skepsis til ordningen lokalt. NIBR fremhever at den lave oppslutningen om valget knyttes spesielt til Longyearbyen som samfunn med store utskiftninger i befolkningen og at mange oppholder seg i byen gan-

ske kort tid. En del av innbyggerne pendler til og fra fastlandet slik at tilknytningen til Longyearbyen først og fremst blir til arbeidsstedet, ikke til lokalsamfunnet. Som en annen årsak til lav valgdeltakelse nevnes liten interesse for lokalpolitikken eller at de vet for lite om politikken i Longyearbyen. Det hevdes at det politiske livet i Longyearbyen er preget at få politiske konfliktsaker, og uklare skillelinjer mellom partiene/listene (Myrvold og Lorentzen 2008).

Stemmerett

De som bor på Svalbard, har stemmerett til den kommunen de er registrert i som sin «hjemkommune» på fastlandet. De har også stemmerett til stortingsvalg, fylkestingsvalg og til Longyearbyen lokalstyre Utenlandske statsborgere kan stemme ved kommunevalg dersom de har bodd mer enn tre år på Svalbard eller i en kommune på fastlandet.

Det gode liv i Longyearbyen

Befolkningen i Longyearbyen skiller seg ut fra befolkningen på fastlandet ved at den har flere menn, den er yngre, har høy utdanning, og nesten alle er i arbeid. Mange lever et aktivt liv med turer og jakt, og de er flinke til å benytte seg av kulturtilbudene som finnes. Få har økonomiske problemer, og de aller fleste har gode venner og god helse. Mer enn ni av ti svarer at de er svært tilfreds eller tilfreds med livet på Svalbard. Noen flere ønsker å bli pensjonister på Svalbard nå enn for ti år siden, men det er ikke flere som ønsker at Svalbard skal bli et livsløpssamfunn hvor man kan leve fra fødsel til død.

Referanser

Claus Gunnar, Furustad, Mona og Vrålstad, Signe (2008): *Inntektsstatistikk for Svalbard, Longyearbyen 2006*, Rapporter 2008/58, Statistisk sentralbyrå.

Forbruksundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå (9. juni 2010): «Fortsatt regionale forskjeller i forbruket» (<http://www.ssb.no/fbu/>).

Kleven, Øyvind (2000): *Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000*. Dokumentasjon og tabellrapport, Notater 2000/31, Statistisk sentralbyrå.

Kleven, Øyvind (2001): *Otium og negotium på 78 grader nord, Samfunnspeilet 3/2001*, Statistisk sentralbyrå.

Kleven, Øyvind (2002): *Levekår i Longyearbyen. En sammenligning mellom Svalbard og fastlandet*, Rapporter 2002/17, Statistisk sentralbyrå.

Levekårsundersøkelsen, boforhold, 2007a, Statistisk sentralbyrå: (<http://www.ssb.no/bo/>)

Levekårsundersøkelsen, idrett og friluftsliv 2007b, Statistisk sentralbyrå: (<http://www.ssb.no/emner/07/02/50/fritid/>)

Longyearbyen Lokalstyre (2009): *Årsberetning 2008*.

Miljøstatus på Svalbard: (http://svalbard.miljo-status.no/msf_frontpage.aspx?m=81)

Myrvold, Trine Monica og Lorentzen Hilde (2008): *Lokalt demokrati i Longyearbyen. Engasjement og deltagelse ved valget i 2007*, NIBR-rapport 2008:8.

Mørk, Eiliv (2008): *Forbruksundersøkelse på Svalbard, Longyearbyen 2007*, Rapporter 2008/8, Statistisk sentralbyrå.

Nørgaard, Elisabeth og Sæther, Jan Petter (2010): *Levekår i Longyearbyen*, Rapporter 31/2010, Statistisk sentralbyrå.

AKU, Statistisk sentralbyrå (5. august 2010): «Færre kvinner jobber deltid» (<http://www.ssb.no/aku/>)

St.meld. nr. 22:2008-2009: *Svalbard*. Det Kongelige Justis- og Politidepartement

Svalbardposten nr. 11/2010. *Store forskjeller på husleie*.

Sysselmannen på Svalbard: (<http://www.sysselmannen.no>)

Vaage, Odd Frank (2009): *Norsk kulturbarometer 2008*, Statistiske analyser 107, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/kulturbar/>)

Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå: (<http://www.ssb.no/emner/00/01/>)

Anders Barstad

Anders Barstad er sosiolog og forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.

Han har blant annet publisert: Doktorgrad (Ph. D) 2008 med avhandlingen «Changing Welfare, Living Conditions and Social Integration».

«På vei mot det gode samfunn?», Statistiske analyser 64 (sammen med Ottar Hellevik).

(anders.barstad@ssb.no)

Mening, moral og vakre handlinger

Hva er det gode liv? Spør du meg, ser jeg for meg en sandstrand og en liggestol, hvor jeg hygger meg med en paraplydrink i den ene hånden og en god bok i den andre. Solen skinner, og ingenting haster. Ren og skjær avslapping og nytelse.

Det gode liv er det lette, behagelige og ubekymrede liv. Hedonisme er det filosofiske faguttrykket for denne livsholdningen. En venninne av meg sa en gang at livet til en «middels intelligent, engelsk godseier» måtte være et ideelt liv. Jeg har en mistanke om at hedonismen lurer i bakgrunnen her også. Det er best ikke å være altfor intelligent, da kan man komme til å kjede seg på skolen og kanskje skjønne mer enn man har godt av.

Men er ikke dette et veldig selvtilstrekkelig ideal? Det gode liv er et godt liv for meg. Jeg kan unne meg et godt liv «fordi jeg fortjener det», som det heter i reklamen. Men hva med andre? Hva med verden? Det verden av i dag trenger, er tross alt neppe flere middels intelligente, engelske godseiere. Og kanskje ikke flere nordmenn som nyter livet på en sydhavsøy heller.

Umoralsk med egen lykke?

Opptil flere moralfilosofier argumenterer for at vi bør leve slik at vi bidrar til å redusere lidelsen i verden. Det er en krevende oppgave i en verden hvor det for eksempel er beregnet at snaut 8 millioner barn vil dø i løpet av 2010, de aller fleste av årsaker det er mulig å gjøre noe med. Lar vi vårt økonomiske overskudd gå med til feriereiser til Syden, dyre midt-dager og fine viner, handler vi umoralsk ifølge den australske moralfilosofen Peter Singer. Den svenske filosofen Bengt Brülde, i boka *Hur viktigt är det att vara lycklig?* (2010) går ikke fullt så langt, men konkluderer likevel med at det individuelle lykkeprosjektet er umoralsk. Det er «moralsk støtende» å betrakte egen lykke som et sentralt livsmål.

For tiden tenker jeg ikke så mye på sydhavsøya og paraplydrinken, men mer på om jeg skal skaffe meg en flatskjerm-tv, en 40-tommers med «full HD» naturligvis, og innebygget tilgang til Internett. Jeg må antakelig bruke minst 10 000 kroner for å få noe som er bra. Hva med moralen i dette? Jeg kan tross alt ikke, med hånden på hjertet, si at jeg trenger en flatskjerm-tv. Den nåværende, selv om den både er gammeldags og upraktisk, fungerer helt greit. Hva om jeg hadde snudd tankegangen, og tenkt: Hvordan kan jeg, med de 10 000 kronene som utgangspunkt, bidra til å gjøre verden til et bedre sted å være? Hva skulle jeg gjort da? I et brev jeg har fått i posten fra Leger uten grenser står det at så lite som 260 kroner kan redde livet til et alvorlig

underernært barn. Hvis dette er riktig, har jeg altså valget mellom å kjøpe noe til meg selv som jeg strengt tatt ikke trenger, og/eller å bidra til å redde livet til opptil 40 barn. Valget burde være enkelt, så hvorfor nøler jeg?

Det er naturligvis ikke bare moralfilosofer som mener at det er noe umoralsk over den ensidige fokuseringen på egen lykke. Verdensreligionene har sagt det samme i tusenvis av år. I Koranen heter det at sann fromhet blant annet innebærer å gi bort av det man har, «om enn det er kjært». Det nye testamente har mange lignende utsagn. «Selg det dere eier og gi gaver til de fattige», sier Jesus ifølge evangelisten Lukas (12:33). Verden har ingen mangel på fattige det er mulig å gi penger til, selv om de fleste av dem befinner seg i land langt borte fra vårt eget.

For vanskelig å leve moralsk?

Selv har jeg nok tenkt, uten å ha reflektert så altfor dypt over spørsmålet, at det er for vanskelig og krevende å leve et fullt ut moralsk liv på denne måten. Det moralske livet krever urimelig mye lidelse og offer; det er et liv uten nytelse og glede. Et slikt liv kan være noe for en Jesus eller en mor Theresa, men ikke for en vanlig dødelig. Og det er da også nettopp dette den kristne tradisjonen har fortalt oss, at det moralske livet krever store ofre, mens belønningen – det gode liv – først venter i det hinsidige.

Det er nok også andre grunner til at jeg nøler med å gi bort mine 10 000 kroner. Spørsmålene er mange. Er det virkelig mitt ansvar? Er ikke slik hjelp heller et offentlig ansvar? Hvordan kan jeg være sikker på at pengene mine virkelig redder liv? Kan det ikke tenkes at pengehjelpen til fattige land bare fortrenger annen hjelp, at hjelpen for eksempel reduserer myndighetenes motivasjon for å utvikle det nasjonale helsevesenet?

Forskning: Hvilke tiltak virker?

Hva har nå alt dette med statistikk og forskning å gjøre? Forskning kan blant annet fortelle oss noe om hvilke tiltak

som virker, hvilke av dem som reduserer fattigdom, barnedødelighet og annen lidelse på den mest effektive måten. I USA er det opprettet en uavhengig organisasjon, GiveWell, som forsøker å vurdere hvilke private hjelpeorganisasjoner som står for de beste tiltakene, gitt det som er tilgjengelig av vitenskapelige evalueringer og annen informasjon (<http://www.givewell.org/>). Ved å gi penger til de mest effektive hjelpeorganisasjonene hevder GiveWell at det faktisk er mulig for privatpersoner å redde barns liv, til en kostnad ned mot 500-600 dollar per liv. Det er en god del dyrere enn anslaget fra Leger uten grenser, men likevel «småpenger» for et livreddende tiltak.

Hvorfor vi ikke gir mer

Annen forskning gir et innblikk i hvorfor vi ikke gir mer til nødlidende i fattige land, på tross av de enorme behovene. I et psykologisk eksperiment fikk forsøkspersonene en sum penger de kunne donere til Redd Barna. Mens én gruppe fikk se et bilde av en sju år gammel jente fra Malawi, og ble fortalt at hun levde i «desperat fattigdom», fikk en annen gruppe statistisk informasjon om behovene, for eksempel at tre millioner barn i Malawi lider under matmangel. En tredje gruppe fikk både se bildet av, og informasjonen om, den lille jenta, sammen med de statistiske opplysningene. Flere ga penger når de fikk informasjon om den ene jenta, enn når de fikk den abstrakte informasjonen. Selv tillegget av statistisk informasjon i den tredje gruppa førte til lavere pengebidrag.

Logisk sett burde slik informasjon gi sterkere motivasjon for å gi, men det motsatte var altså tilfellet. Det er åpenbart lettere å identifisere seg med et enkeltstående offer, et offer med ansikt, enn med de mange. Det enkeltstående offeret appellerer i langt større grad til følelsene. Eksperimentet bekrefter sannheten i utsagnet som, med rette eller urette, er tilskrevet Josef Stalin: «Når en person dør, er det en tragedie. Når en million dør, er det statistikk».

Moral skaper lykke?

Etter hvert foreligger også en del forskning som setter spørsmålsteget ved antakelsen om at et «strengt» moralsk liv nødvendigvis er forbundet med forsakelse og offer. Noen undersøkelser tyder på at moraliteten skaper mere, heller enn mindre, lykke. Hvis det er riktig, holder ikke argumentet om at det er så vanskelig eller krevende å gi til andre og å opptre i samsvar med moralske fordringer.

Personer som gir en stor del av inntekten sin til andre, er lykkeligere enn dem som gir lite. De som gir av sin tid og arbeidskraft til frivillige organisasjoner, og personer som er politiske aktivister, er også lykkeligere enn gjennomsnittet. Det er riktignok uklart i hvilken grad disse statistiske sammenhengene kan tolkes som årsakssammenhenger. Resultatene fra flere eksperimenter har gitt støtte til årsaksforklaringen. I ett eksperiment ble deltakerne tilfeldig fordelt på to grupper. Begge gruppene fikk utdelt en sum penger de måtte bruke opp i løpet av dagen. Mens den ene gruppen fikk beskjed om å bruke pengene på seg selv, ble den andre gruppen instruert til å bruke pengene på gaver til andre. Ved slutten av eksperimentet viste det seg at «gavegruppen» var den lykkeligste.

Diktatorspillet

Også innenfor økonomifaget har sjenerøse handlinger blitt studert gjennom ulike

former for eksperimenter. Ett av dem går under navnet «diktatorspillet». Eksperimentet kan gis noe forskjellige utforminger, men essensen er at en av deltakerne får utdelt en sum penger (eksempelvis ti dollar), for så å bestemme om en eller flere av de andre deltakerne skal få noe av denne summen. I ett av disse eksperimentene ga 60 prosent av deltakerne noe av summen til andre deltakere (både «diktatoren» og de som fikk penger, var anonyme og ukjente for hverandre). Personene som ga, var både lykkeligere og hadde flere positive følelser enn de mindre sjenerøse.

Forskerne bak undersøkelsen, de amerikanske økonomene James Konow og Joseph Earley, finner imidlertid ikke at sjenerøsitet skaper lykke i seg selv (kanskje fordi gavene i dette tilfellet gikk til personer som var anonyme for giveren, og ikke til venner eller andre bekjente). Forklaringen de trekker fram, er at personene som gir har andre personlighetstrekk enn dem som ikke gir. Blant annet aksepterer de sjenerøse i større grad seg selv, de har også bedre relasjoner til andre og en sterkere opplevelse av formål og mening i livet. Slike personlighetstrekk er både forbundet med lykke og med sjenerøsitet.

Moral som investering i mening

Å være sjenerøs og gi til andre, også dem du ikke kjenner, kan dermed forstås som en investering i personlighetsutvikling, en investering som på lang sikt gir et større «utbytte» i form av lykke og gode følelser enn å holde på ressursene og beholde mest mulig selv (en alternativ eller supplerende forklaring er den genetiske, siden vi vet at både lykkefølelse og sjenerøsitet har en arvelig komponent).

Det kan dermed se ut til at moralen lar seg forene med lykke i den grad moralen skaper selvrespekt, gode relasjoner til andre og ikke minst et overgripende formål med tilværelsen, en opplevelse av å være del av noe som er større enn en selv. Bengt Brülde ser spørsmålet

om livets mening som et nøkkelspørsmål, ikke minst siden det kan tjene som utgangspunkt for et kompromiss mellom det individuelle lykkeprosjektet og moralens krav. Det mest meningsfulle livet er kanskje nettopp det livet som både er lykkelig og moralsk. Problemet med den «middels intelligente, engelske godseieren» (ved siden av de moralske betenkelighetene) er at et slikt liv i det lange løp står i fare for å bli «tomhet og jag etter vind», i hvert fall sammenlignet med et liv der det å skape en bedre verden er med som et underliggende mål.

Vakre handlinger

Forskjellen mellom det moralske og det meningsfulle livet er at de subjektive faktorene gis større vekt i det sistnevnte. Å hjelpe andre, men høyst motvillig og

av ren plikt, er ikke like meningsfullt som når en hjelper andre fordi det er noe en ønsker og får glede av selv. Det meningsfulle livet kan dermed være innfallsporten til det Arne Næss, den nylig avdøde filosofen, kalte vakre handlinger. De vakre handlingene er både moralsk gode og noe vi liker å utføre. Gleden ved å handle i overensstemmelse med moralen gjør ikke handlingene mere riktige, men gjør det lettere å opprettholde dem på lang sikt.

Vi må altså ikke nødvendigvis ofre vår egen lykke på moralens alter. Noen ganger er det naturligvis en reell konflikt, men kanskje er konflikten mindre enn vi vanligvis tror. De moralske fordringene kan være nøkkelen til et bedre liv, både for andre og for oss selv.

Jan Erik Kristiansen

Jan Erik Kristiansen er sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Formidlingsavdelingen. Han har lang erfaring i å presentere statistikk på en brukervennlig måte og har holdt en rekke kurs i statistikkforståelse og bruk av statistikk.

Han utga i 2007 boken «Tall kan temmes!» (U-forlaget), som delvis danner grunnlaget for denne spalten.

(jan.erik.kristiansen@ssb.no)

Hva gjennomsnittet skjuler

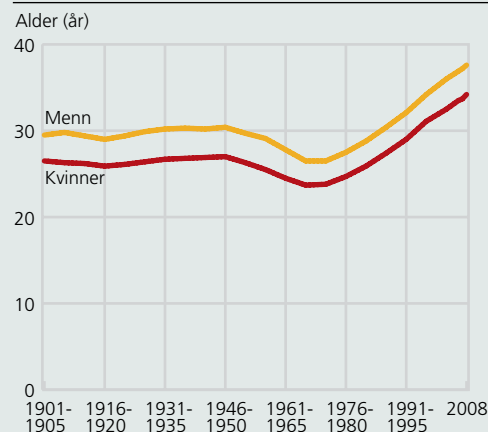
Gjennomsnittsberegninger forenkler et tallmateriale, men de kan også dekke over store forskjeller og ulikheter. For eksempel så har aldersforskjellen mellom brud og brudgom utviklet seg i bølger over tid. Årsakene til dette kan være mange.

Hundre års tosomhet

I begynnelsen av forrige århundre var gjennomsnittsalderen ved inngåelsen av ekteskap 26,3 år for kvinner og 29,8 for menn, det vil si at mennene i gjennomsnitt var 3,5 år eldre enn kvinnene. Dette mønsteret holdt seg så nokså stabilt i nærmere 50 år, både når det gjaldt alder ved inngåelsen av ekteskapet og aldersforskjellen mellom brud og brudgom (se figur 1).

Omkring 1950 – med kjernefamiliens gullalder – fikk vi så en periode med stadig lavere giftermålsalder. Fram til slutten av 1960-tallet sank menns alder ved ekteskapsinngåelsen med om lag fire år til 26,5 år – kvinners med ca. tre år til 23,7. I denne perioden ble altså aldersforskjellen redusert med vel et halvt år.

Figur 1. **Gjennomsnittsalder ved ekteskapsinngåelsen. 1901-2008. År**

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

På begynnelsen av 1970-tallet skjedde det motsatte. Med kvinners økende utdanning og yrkesdeltakelse, liberalisert abortlov, bedre prevensjon, økende antall samboende, etc., begynte ekteskapsalderen å stige. I 2008 var menn i gjennomsnitt 37,6 år da de giftet seg, mens kvinner var 34,2 år. Økningen har altså vært litt større for menn, og i dag er aldersforskjellen mellom menn og kvinner tilbake til omtrent nøyaktig samme nivå som for 100 år siden, det vil si 3,5 år.

En slik aldersforskjell (at mannen er tre-fire år eldre enn kvinnen) finnes i de fleste land og til de fleste tider, og forskjellen forklares ofte med at: Jenter blir tidligere modne/voksne enn gutter og gifter seg derfor med noe eldre menn.

Tradisjonelt har det vært mennene som har forsørget familien. En aldersforskjell på to-tre år har reflektert en tradisjonell arbeidsdeling mellom kjønnene, der mannen ikke har kunnet gifte seg før han var i stand til å forsørge en familie.

Økt likestilling ingen betydning?

De siste 30–40 års mange og store endringer i forholdet mellom menn og kvinner – ikke minst når det gjelder utdanning, yrkesdeltakelse og inntekt – synes altså å ha hatt liten betydning for aldersforskjellen ved inngåelsen av ekteskap. Tilsynelatende.

På den ene side kunne man forvente at økt likestilling på andre områder også ville føre til større likestilling når det gjelder alder ved samlivsinngåelsen; det vil si at vi skulle få en mer lik aldersfordeling. På den annen side: I den grad tradisjonelle aldersforskjeller først og fremst var nettopp det – en tradisjon – kunne man forvente at 68-generasjonens opprør mot foreldregenerasjonens tradisjoner og skikker også ville medføre en økt tole-

ranse for større aldersforskjeller mellom partene – begge veier.

Når aldersforskjellen mellom menn og kvinner har vært konstant, er denne beregningen basert på gjennomsnittsalder for menn og kvinner ved ekteskapsinngåelsen. Et slikt gjennomsnitt sier imidlertid ikke nødvendigvis noe om aldersforskjellene i de enkelte ekteskap. Et eksempel viser dette:

Eksempel A:

Mann 31 år – Kvinne 29 år
= forskjell: 2 år

Mann 29 år – Kvinne 25 år
= forskjell: 4 år

Gjennomsnittlig aldersforskjell: 3 år

Eksempel B:

Mann 35 år – Kvinne 25 år
= forskjell: 10 år

Mann 25 år – Kvinne 29 år
= forskjell: ÷ 4 år

Gjennomsnittlig aldersforskjell: 3 år

I eksempel A er mennenes gjennomsnittsalder 30 år, kvinnenes 27 år, og aldersforskjellen er tre år. Gjennomsnittsalderen i eksempel B er den samme, men her er den ene mannen langt eldre enn kvinnen. I det andre paret i eksempel B er kvinnen noe eldre enn mannen.

Stabile gjennomsnittlige aldersforskjeller kan således dekke over store endringer i retning av større spredning. Flere eldre menn som gifter seg med yngre kvinner – og omvendt, at flere kvinner gifter seg med yngre menn.

Større variasjon?

Inngåtte ekteskap for årene 1966 og 2008 er i figur 2 gruppert etter brudens og brudgommens alder.

I 1966 var ekteskap hvor mannen var to-tre år eldre det typiske og utgjorde 25 prosent av alle inngåtte ekteskap. Den nest største gruppen var ekteskap hvor mannen var fire-fem år eldre (16 prosent). Så fulgte ekteskap hvor mannen var ett år eldre eller seks-ni år eldre. Andelen ekteskapsinngåelser hvor mannen og kvinnen var nøyaktig like gamle, utgjorde altså bare et relativt lite mindretall, 10,5 prosent.

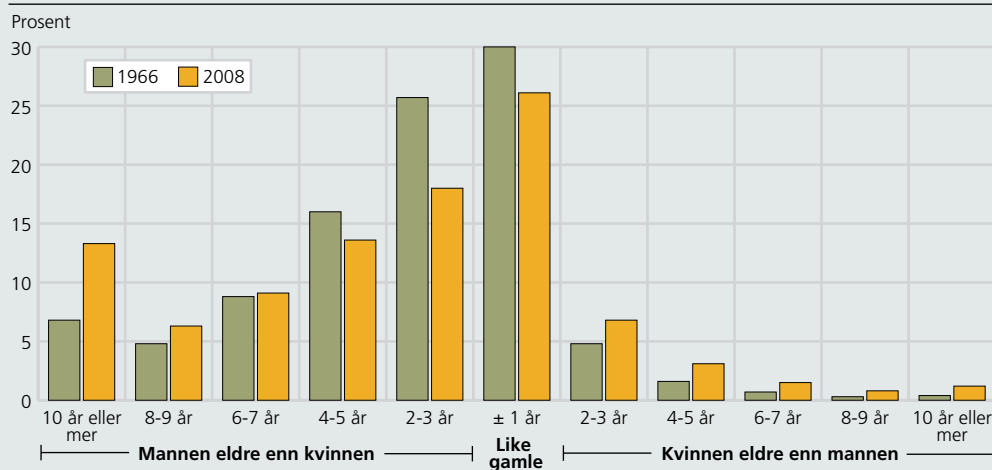
Til sammen utgjorde ekteskap hvor mannen var eldre enn kvinnen, 75 prosent, mens kvinnene var eldre enn mannen bare i ca. 14 prosent av tilfellene, og hun var da stort sett bare ett-tre år eldre enn ham.

Eldre enn mannen

I 2008 har dette bildet endret seg vesentlig. Spredningen i aldersforskjell har økt betraktelig. Vi ser flere ekteskapsinngå-

Figur 2. Mannens og kvinnens alder ved ekteskapsinngåelsen. 1966 og 2008. År

Kilde: Befolningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

elser der aldersforskjellen er relativt stor, samtidig som andelene med typiske eller tradisjonelle aldersforskjeller i mannens favør (mannen to til fem år eldre) er kraftig redusert.

Andelen ekteskapsinngåelser hvor mannen var mer enn ni år eldre enn kvinnen, er den gruppen som har økt mest; andelen slike ekteskap er nesten doblet. Ellers er den systematiske økningen i ekteskapsinngåelser der kvinnen var eldre enn mannen, det mest iøynefallende. I 1966 utgjorde disse 14 prosent av ekteskapene, i 2008 var kvinnen eldre enn mannen i hvert femte ekteskap som ble inngått. Og relativt sett har økningen vært størst for gruppen hvor kvinnen er fire år eldre eller mer; denne gruppen har økt fra 3 til nesten 7 prosent.

Mange årsaker

Denne endringen i retning av større aldersforskjeller mellom menn og kvinner skyldes flere forhold. Blant annet inngås nå flere og flere ekteskap av menn og/eller kvinner som har vært gift tidligere. I 2008 var denne andelen vel 30 prosent, sammenliknet med bare vel 10 prosent på 1950-tallet.

De tidligere gifte er eldre, og dette er en av grunnene til at alderen ved ekteskapsinngåelsen har økt. Med økende alder blir så å si aldersforskjellene «mindre» (de får mindre betydning), samtidig

som antallet «tilgjengelige» partnere blir færre etter hvert som stadig flere av ens jevnaldrende allerede er gift. Dermed må mange – både menn og kvinner – gifte seg med langt yngre partnere.

Mange ville kanskje tro at de ugifte samboende er mer utradisjonelle også med hensyn til aldersforskjellen. Men ugifte samboere er forbausende like ekteparene når det gjelder aldersforskjellen – med ett unntak: Andelen bestående samliv hvor mannen er mer enn ni år eldre enn kvinnen, er langt lavere. Og siden svært mange av dem som gifter seg, jo har vært samboende en kortere eller lengre periode, er det ikke overraskende at aldersstrukturen er omtrent den samme.

Mer familieinnvandring

En annen faktor som har bidratt til at mannen nå oftere er svært mye eldre enn kvinnen, er økt familieinnvandring og et økende antall såkalte henteekteskap. Globalisering og internasjonal mobilitet har etter hvert forplantet seg til det norske ekteskapsmarkedet, og i stadig flere ekteskap har én eller begge partene innvandrerbakgrunn. I 2008 var 12 prosent av ekteskapsinngåelsene mellom to innvandrere eller to norskfødte med innvandrerforeldre, mens 6 prosent var mellom en kvinne uten innvandrerbakgrunn og en mann med innvandrerbakgrunn. I alt 13 prosent var mellom en mann uten innvandrerbakgrunn og en kvinne med innvandrerbakgrunn.

Særlig denne siste gruppen har økt kraftig de siste årene, og flertallet av mennene gifter seg med kvinner fra Thailand, Russland og Filippinene. Disse kvinnene er ofte svært mye yngre enn sine ektefeller. Mens andelen ekteskap hvor mannen var seks år eldre eller mer i ekteskap mellom to uten innvandrerbakgrunn var vel 20 prosent, var denne andelen nesten 60 prosent i ekteskap mellom menn uten innvandrerbakgrunn og kvinner med innvandrerbakgrunn. Også i den økende andelen ekteskap mellom personer med innvandrerbakgrunn er mannen oftere langt eldre.

Regionale forskjeller i antall politistillinger

Antall politistillinger er ulikt fordelt mellom landets 27 politidistrikter. I 2005 var det opp mot tre ganger flere politistillinger per innbygger i Oslo enn i Sunnmøre. Hver politiansatt i Vestfold håndterte nesten dobbelt så mange anmeldelser som hver ansatt i Oslo. Kjennetegn ved befolkningen, som andelen unge menn, geografiske forhold eller forskjeller i kriminalitetstype og alvorlighetsgrad, kan bidra til å forklare noe av den ulike politibemanningen mellom landets politidistrikter.

Det er en politisk målsetting å øke antall politistillinger per innbygger betydelig i løpet av de neste årene (Politidirektoratet 2008). Mens det i 2005 var rundt 1,6 politistillinger per 1 000 innbyggere i Norge, er målet 2,0 politistillinger per 1 000 innbyggere i 2020. Dersom vi legger Statistisk sentralbyrås befolkningsfremskrivninger til grunn, tilsier dette en økning fra drøyt 7 400 politistillinger i dag til over 10 000 i 2020. Vi benytter ulike registerdata fra Statistisk sentralbyrå (se tekstboks) for å belyse hvordan en økning i antall politistillinger kan fordeles utover landets 27 politidistrikter.

Få kvinner og innvandrere

Det var totalt over 10 900 personer som hadde sitt hovedarbeidsforhold i et av Norges 27 politidistrikter ved slutten av 2005, og av disse var drøyt 7 400 ansatt i politistillinger (se tekstboks om definisjoner og presiseringer). Oslo politidistrikt har klart flest ansatte, både totalt sett og målt i antall politistillinger (se figur 1).

Snaut 20 prosent av politistillingene er besatt av kvinner, med en noe høyere kvinneandel i politidistriktene på det sentrale Østlandet (Asker og Bærum, Follo, Søndre Buskerud, Romerike og Oslo) og en særlig lav kvinneandel i distriktene Nordmøre og Romsdal, Gudbrandsdal og Østfinnmark (se tabell 1). For de fleste politidistriktene er det ikke registrert noen ansatte med innvandrerbakgrunn i politistillingene. Andelen med innvandrerbakgrunn er 4 prosent i Østfinnmark og 2 prosent i Follo og Søndre Buskerud. I Oslo har mer enn hver femte innbygger innvandrerbakgrunn, mens dette gjelder kun en drøy prosent av politistillingene i Oslo politidistrikt.

Datagrunnlag

Databasene FD-trygd og NUDB inneholder individopplysninger om for eksempel demografi, sysselsetting, utdanning og trygdeforhold for alle personer som er registrert bosatt i Norge.

Kriminalstatistikken inneholder informasjon om alle etterforskede lovbrudd. 2005 er det siste året vi har data fra. Vi har også benyttet Statistisk sentralbyrås befolkningsfremskrivninger, middelalternativet. Se www.ssb.no/befolkning/

I tillegg til 27 politidistrikter har vi i Norge også ulike særorganer, som for eksempel Kripos og ØKOKRIM. I denne artikkelen ser vi imidlertid *kun* på ansatte i de 27 politidistriktene.

Vi har kun data for lovbrudd som er registrert av politiet, ikke data for faktiske lovbrudd. Dette medfører at det ikke er åpenbart at forskjeller i *registrerte* lovbrudd mellom distriktene gjenspeiler forskjeller i den faktiske kriminaliteten. Til slutt i artikkelen diskuterer vi tolkningsproblemer som oppstår fordi vi ikke kan observere alle faktiske lovbrudd. Artikkelen bygger på arbeid utført for prosjektet StatRes (Statlig ressursbruk og resultater) www.ssb.no/statres.

Kjetil Telle

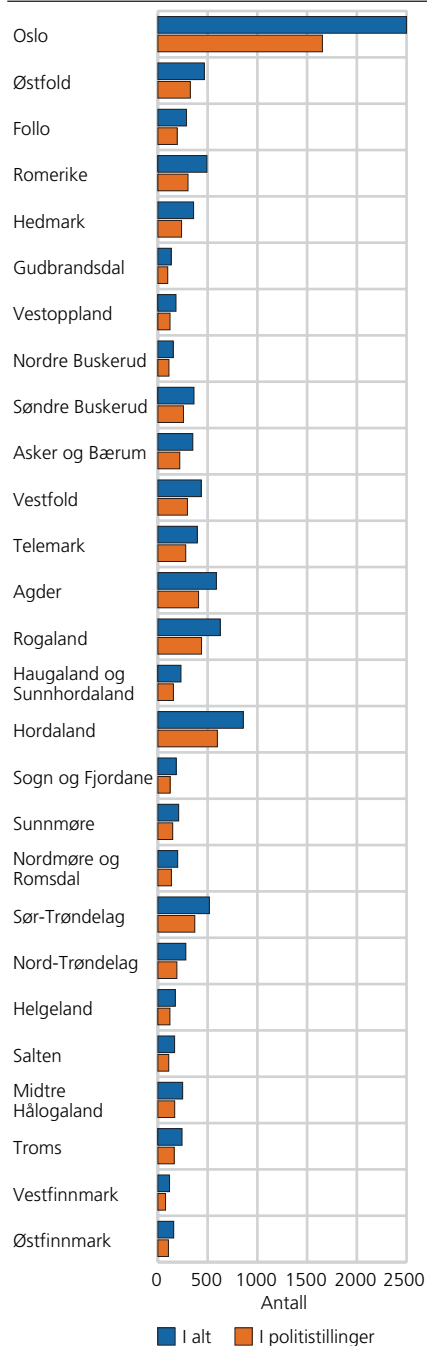

Dette er en rettet versjon (publisert på ssb.no 15.11.2010) av artikkelen med tittel «Få politistillinger i Telemark».

Kjetil Telle er samfunnsøkonom og forsker i Statistisk sentralbyrå, Gruppe for arbeidsmarked og bedrifts-adferd. (kjetil.telle@ssb.no)

Figur 1. Antall ansatte i hvert politidistrikt i alt, og antall av disse ansatt i politistillinger. 2005

Kilde: FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

Eldst politi i Gudbrandsdal ...

For å få et bilde av behovet for nyansettelser i politiet de kommende årene er det viktig å se på alderssammensetningen til de ansatte. Politistillingene er besatt av langt eldre personer i noen politidistrikter enn i andre. Gjennomsnittsalderen er høyest i Hedmark, Gudbrandsdal, Vestoppland, Sogn og Fjordane, Sør-Trøndelag og Midtre Hålogaland, med rundt 44 år. I tre av disse distriktene er rundt 30 prosent av politistillingene besatt av personer over 50 år (se tabell 1). I noen politidistrikter ser det ut til å være rom for økt politiinnsats ved å redusere sykefraværet. Ved slutten av 2005 mottok 7 prosent av de ansatte i politistillinger i Sogn og Fjordane og Søndre Buskerud sykepenger, mens tallet bare var 1 prosent i Asker og Bærum politidistrikt.

... og flest per innbygger i Østfinnmark

Det var 1,59 politistillinger per 1 000 innbyggere ved slutten av 2005 ifølge våre beregninger (se tekstboks). Det var imidlertid store forskjeller mellom politidistriktene. I Østfinnmark var det 3,4 politistillinger per 1 000 innbyggere, og i Oslo var tallet 3,1. Flere distrikter hadde kun 1,1 politistillinger per 1 000 innbyggere, deriblant Sunnmøre og Vestoppland (se figur 2).

Det er antakelig mange ulike hensyn som har forårsaket disse forskjellene i bemanning mellom politidistriktene. Kjennetegn ved befolkningen, som for eksempel andelen unge menn, kan være bestemmende for kriminalitetsbildet.

Definisjoner og presiseringer

Definisjonen av politistilling følger den som brukes i offisiell statistikk («politiårsverk»), men vi teller bare opp hovedarbeidsforhold uavhengig av hvor mange timer i uka dette utgjør. Vi legger videre status ved årets slutt til grunn, og vi korrigerer ikke for sykefravær og foreldrepermisjoner. Disse momentene gjør at tallene ikke er direkte sammenliknbare med offisiell statistikk fra Statistisk sentralbyrå.

Vi finner for eksempel at det var 1,59 politistillinger (i politidistriktene) per 1 000 innbyggere i 2005, og dette tallet vil da rimeligvis kunne være noe høyere enn et tall som tar hensyn til at ikke alle er i fulltidsjobb, eller justerer for sykefravær. Vårt tall gjelder slutten av året, og i perioder med oppbemanning vil vårt tall kunne være noe høyere enn et tall som bygger på gjennomsnittlig sysselsetting gjennom hele året. På den annen side har vi bare med hovedarbeidsforholdet, noe som kanskje kan medføre at vårt tall er lavere enn et tall som har med alle arbeidsforhold.

Vårt tall på antall politistillinger er likevel i hovedtrekk i overensstemmelse med den offisielle statistikken fra Statistisk sentralbyrå (http://www.ssb.no/politi_statres/) som tar hensyn til flere av disse forholdene, og kommer frem til 1,6. Dette fremtrer som lavere enn tallet 1,8 publisert av Politidirektoratet (2008). Hovedårsaken til denne diskrepansen kan være (forskjellen mellom 1,6 og 1,8 utgjør opp mot 1 000 stillinger) at Politidirektoratets egne tall også omfatter ubesatte politistillinger og årsverk knyttet til politiutdannede som er innbeordret til Politidirektoratet og Politi høyskolen. Den kan også knytte seg til at Politidirektoratet (2008) ser ut til å også inkludere politistillinger i blant annet PST, Politidirektoratet og hos Sysselmannen, mens vi som nevnt, kun ser på ansatte i de 27 politidistriktene. Dersom vi også tar med til sammen 300 politistillinger i Kripos (132), Utlendingsenheten (78), ØKOKRIM (30), Politi høyskolen(e) (33), Utrykningspolitiet (inkludert distrikt) (18) og Politiets data- og materieltjeneste (9), blir tallet 1,66 politistillinger per 1 000 innbyggere.

Definisjonene av anmeldelser, etterforskede lovbrudd og siktede følger offisiell statistikk. Siktede angir den gjerningspersonen politiet etter endt etterforskning antar har begått lovbruddet, og året refererer til ferdigbehandlingsåret og ikke gjerningsåret. Se Thorsen mfl. (2009) for en bred oversikt over kriminalitetsstatistikken.

Likeledes kan geografiske forhold, internasjonale forpliktelser eller forskjeller i kriminalitetstype og alvorlighetsgrad påvirke bemanningsbehovet.

Flest anmeldelser per innbygger i Oslo og Vestfold

Politidistriktene med flest anmeldelser per innbygger er Oslo og Vestfold, og disse distriktene har også mange etterforskede og oppklarte lovbrudd per innbygger (se tabell 2). Når vi ser på antall siktede personer per innbygger, er tallet fremdeles høyt i Oslo og Vestfold, men her ligger Østfinnmark høyest (se tabell 3). Vi merker oss at disse tre distriktene også ligger høyest om vi bare ser på siktelser for mer alvorlige lovbrudd (forbrytelser). De distriktene som har færrest anmeldelser per innbygger, omfatter blant annet Sogn og Fjordane og Sunnmøre.

Er det bosatte eller ikke-bosatte som siktes?

Det er mange personer som ikke er bosatt i Oslo eller i landet for øvrig, men som likevel oppholder seg der. Normalt vil lovbrudd begått i Oslo av personer som ikke er bosatt i byen, bli registrert som lovbrudd i Oslo politidistrikt, og følgelig vil antall lovbrudd i distrikter med mange ikke-bosatte bli høyere enn størrelsen på den bosatte befolkningen skulle tilsi. Lovbrudd begått av personer som ikke er bosatt i distriktet, kan derfor være en viktig årsak til forskjellene i kriminalitetsbildet.

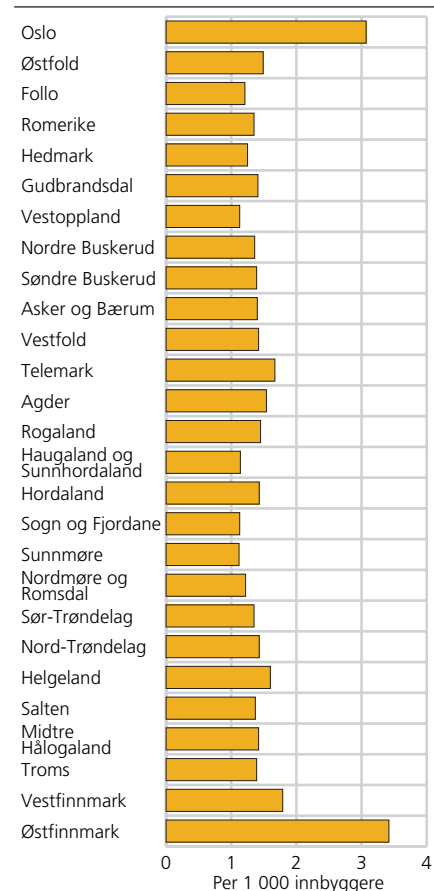
Tabell 1. Andel av alle ansatte i politistillinger: kvinner, alle over 50 år, alle som mottok sykepengen ved årets slutt. 2005. Prosent

	Kvinner	Personer over 50 år	Personer som mottok sykepenge ved årets slutt
Oslo	22	11	2
Østfold	16	23	3
Follo	24	10	2
Romerike	21	14	3
Hedmark	15	30	5
Gudbrandsdal	10	27	4
Vestoppland	13	25	5
Nordre Buskerud	17	21	2
Søndre Buskerud	23	14	7
Asker og Bærum	24	14	1
Vestfold	18	23	4
Telemark	17	23	4
Agder	14	22	4
Rogaland	18	18	3
Haugaland og Sunnhordaland	15	19	3
Hordaland	16	24	5
Sogn og Fjordane	18	27	7
Sunnmøre	17	21	4
Nordmøre og Romsdal	8	21	4
Sør-Trøndelag	17	23	3
Nord-Trøndelag	12	23	4
Helgeland	15	14	2
Salten	18	18	4
Midtre Hålogaland	14	22	5
Troms	13	18	5
Vestfinnmark	17	22	3
Østfinnmark	11	17	6

Kilde: FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Antall politistillinger per 1 000 innbyggere. 2005

Kilde: FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

Andelen av de siktede som ikke har fast bopel i Norge, er høy i Østfinnmark, men den er høyest i Østfold. Hovedbildet av hvilke politidistrikter som sikter mange personer per innbygger, forandres imidlertid i overraskende liten grad om vi bare ser på siktede personer med fast opphold i Norge; det er fremdeles Oslo, Vestfold og Østfinnmark som ligger på topp (se tabell 3). Hovedforklaringen på at det siktes flere personer per innbygger i Oslo enn ellers i landet, synes altså ikke å være at det siktes flere personer fra andre land i hovedstaden.

Også personer som bor andre steder i Norge, oppholder seg i hovedstaden. Vi ser nå på siktelsener for lovbrudd begått i distriktet av personer som bor i det samme distriktet. Dette skulle i større grad gjenspeile om befolkningen i de ulike distriktene har ulik kriminalitetstilbøyelighet. Nå ligger ikke lenger Oslo på toppen. Det er særlig befolkningen i Østfinnmark, Vestfold og Telemark som siktes mye i sitt eget distrikt (se tabell 3). På bunnen finner vi nå Gudbrandsdal, Vestoppland og Asker og Bærum.

Mange unge menn i Oslo

Det er velkjent at unge menn begår langt flere lovbrudd enn kvinner og eldre menn. I Oslo politidistrikt, som har mye kriminalitet, er det også en høy

Tabell 2. Antall anmeldelser, antall etterforskede lovbrudd og antall oppklarte lovbrudd per 1 000 innbyggere. 2005

	Anmeldelser	Etterforskede lovbrudd	Oppklarte lovbrudd
Oslo	150	154	58
Østfold	91	91	48
Follo	72	69	32
Romerike	83	79	44
Hedmark	69	70	36
Gudbrandsdal	54	55	31
Vestoppland	62	56	27
Nordre Buskerud	78	77	40
Søndre Buskerud	80	81	39
Asker og Bærum	74	69	37
Vestfold	110	111	63
Telemark	96	97	51
Agder	98	107	55
Rogaland	78	82	36
Haugaland og Sunnhordaland	72	75	41
Hordaland	78	80	43
Sogn og Fjordane	45	47	29
Sunnmøre	47	49	27
Nordmøre og Romsdal	54	61	33
Sør-Trøndelag	74	71	28
Nord-Trøndelag	48	52	27
Helgeland	69	70	43
Salten	60	61	35
Midtre Hålogaland	52	52	30
Troms	73	76	44
Vestfinnmark	75	72	35
Østfinnmark	80	75	49

Kilde: Kriminalstatistikk og FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

Regresjonsanalyse

Vi har benyttet en lineær regresjonsmodell på individnivå for å korrigere for ulik sammensetning i befolkningen mellom distriktene. Den lovbruddsprosenten som korrigeres, er antall siktede for lovbrudd begått i distriktet av personer bosatt i distriktet dividert på antall bosatte i distriktet (sikteteprosenten).

Dersom den justerte sikteteprosenten er høyere enn den faktisk observerte, betyr det at de som bor i distriktet, siktes mindre enn hva befolknings-sammensetningen skulle tilsi.

Det er åpenbart en rekke forhold som er med på å bestemme hvorvidt man blir siktet, men vi har her begrenset oss til å kontrollere for følgende forhold: kjønn, alder, interaksjonene alder-kjønn, innvandrer, ekteskapelig status, mottok sosialhjelp, bor med små barn, utdanning, mottar uføretrygd, under utdanning, pensjonsgivende inntekt, samlet inntekt og bruttoformue.

andel av menn i alderen 15-44 år, noe som kan bidra til å forklare kriminalitetsbildet der.

Andelen personer med innvandrerbakgrunn som siktes i de ulike politidistriktene, er høyere enn for befolkningen for øvrig, med unntak av Østfinnmark (se figur 3). Andelen unge menn som siktes, er langt høyere enn andelen med innvandrerbakgrunn som siktes, og dette gjelder i alle politidistriktene i landet. Hvor mange unge menn som bor i et distrikt, synes derfor å være en langt viktigere indikator på omfanget av lovbrudd enn antall med innvandrerbakgrunn.

Å kontrollere for unge menn og gamle damer

Forskjeller i antall siktede mellom politidistriktene kan skyldes befolkningens kjønns- og alderssammensetning. I noen distrikter bor det mange unge menn og i andre mange gamle damer. Dersom slike forskjeller i befolkningssammensetningen eksisterer mellom politidistriktene, kan det være en god grunn til at bemanningen er høyere ett sted enn et annet.

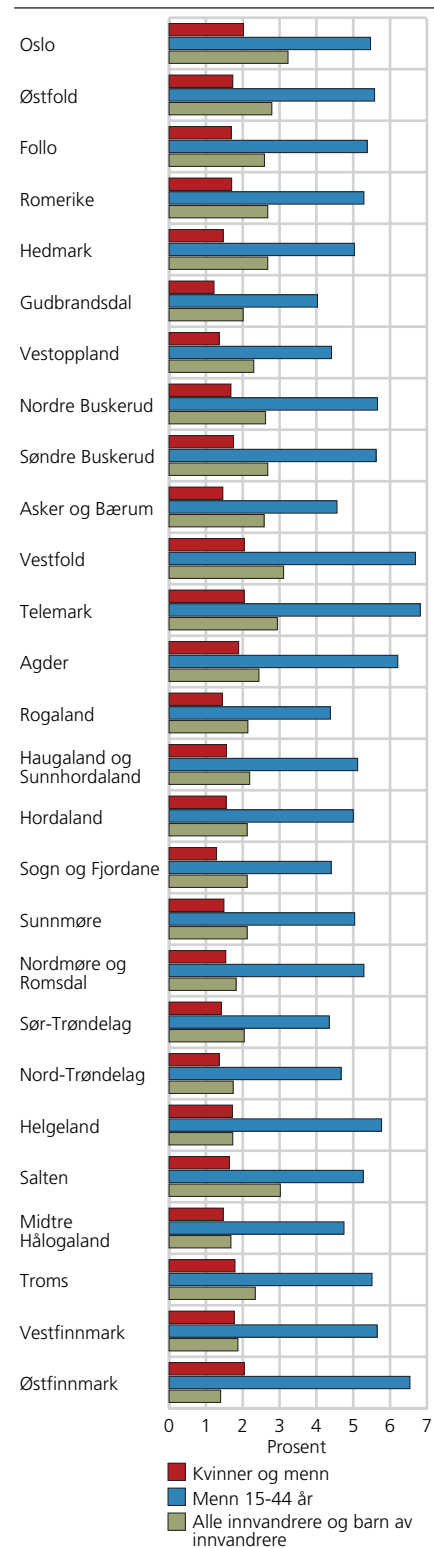
Ved å gjøre en regresjonsanalyse (se tekstboks) er det mulig å kontrollere for ulike observerbare kjennetegn ved befolkningen samtidig, som for eksempel

Tabell 3. Antall siktede personer per innbygger i hvert distrikt, etter forbrytelser og forseelser, og etter den siktetes bosted. 2005

	Forbrytelser og forseelser	Kun forbrytelser	Bosatt i Norge	Bosatt i distriktet
Oslo	26	13	23	16
Østfold	23	9	19	14
Follo	18	8	16	10
Romerike	24	9	22	12
Hedmark	19	7	18	11
Gudbrandsdal	19	6	18	9
Vestoppland	13	5	13	9
Nordre Buskerud	20	9	19	12
Søndre Buskerud	17	9	16	12
Asker og Bærum	16	8	15	9
Vestfold	26	11	24	17
Telemark	23	9	22	17
Agder	20	10	19	16
Rogaland	15	7	15	13
Haugaland og Sunnhordaland	17	7	17	13
Hordaland	16	8	16	14
Sogn og Fjordane	15	6	14	10
Sunnmøre	15	6	14	12
Nordmøre og Romsdal	16	6	15	12
Sør-Trøndelag	15	6	14	12
Nord-Trøndelag	15	7	14	11
Helgeland	20	10	19	15
Salten	17	8	17	14
Midtre Hålogaland	14	7	14	12
Troms	21	9	20	16
Vestfinnmark	18	8	16	13
Østfinnmark	27	12	22	18

Kilde: Kriminalstatistikken og FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Andel personer bosatt i Norge som er siktet i et distrikt. Blant menn i alderen 15-44 år, og blant innvandrere og deres barn. 2005. Prosent

Kilde: Kriminalstatistikk og FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. **Andel av innbyggerne i distriktet som er siktet i distriktet (siktede prosent). Faktisk og justert for befolknings-sammensetningen i distriktet¹. 2005. Prosent**

	Faktisk	Justert
Oslo	1,6	1,5
Østfold	1,4	1,4
Follo	1,0	1,1
Romerike	1,2	1,2
Hedmark	1,1	1,1
Gudbrandsdal	0,9	0,9
Vestoppland	0,9	0,9
Nordre Buskerud	1,2	1,2
Søndre Buskerud	1,2	1,2
Asker og Bærum	0,9	1,2
Vestfold	1,7	1,7
Telemark	1,7	1,6
Agder	1,6	1,6
Rogaland	1,3	1,3
Haugaland og Sunnhordaland	1,3	1,4
Hordaland	1,4	1,4
Sogn og Fjordane	1,0	1,1
Sunnmøre	1,2	1,3
Nordmøre og Romsdal	1,2	1,2
Sør-Trøndelag	1,2	1,2
Nord-Trøndelag	1,1	1,1
Helgeland	1,5	1,4
Salten	1,4	1,3
Midtre Hålogaland	1,2	1,1
Troms	1,6	1,6
Vestfinnmark	1,3	1,1
Østfinnmark	1,8	1,5

¹ Den «justerte» siktede prosent angir resultatet av regresjonsanalysen, der vi har tatt hensyn til ulike kjennetegn ved befolkningen.

Kilde: Kriminalstatistikk og FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

kjønn, alder, utdanning og inntekt. Antall siktede for distriktene blir da sammenliknbare langs de dimensjonene vi tar hensyn til i analysen. Forskjeller i antall siktede som måtte gjenstå etter at vi har tatt hensyn til slike observerte forskjeller, vil da skyldes forskjeller mellom distriktene som vi ikke har data for, men som likevel påvirker antall siktede. En slik uobservert forskjell vil være omfanget og kvaliteten på det arbeidet politiet i hvert distrikt utfører.

Befolknings sammensetningen betyr lite – unntatt for Asker og Bærum

Analysene vi har gjort, tyder på at andelen som siktes i distriktet – for lovbrudd begått av dem som er bosatt i distriktet – endres lite når vi tar hensyn til ulike observerbare kjennetegn ved befolkningen. Men for noen distrikter blir det større endringer. Siktede prosent i Asker og Bærum øker med 40 prosent når vi kontrollerer for observerbare kjennetegn ved befolkningen (se tabell 4). Tolkningen av dette er altså at dersom lovbruddstilbøyeligheten til befolkningen i Asker og Bærum hadde vært som tilbøyeligheten for sammenliknbare personer ellers i landet, skulle siktede prosent vært 1,2 prosent (og ikke 0,9 slik den faktisk er).

Årsakene til at raten er lavere i Asker og Bærum, kan være mange. Noen mulige årsaker kan være at politidistriktet er bedre til å forebygge kriminalitet, at befolkningen har høyere (uobservert) terskel for å begå lovbrudd, eller at personer som er bosatt der, drar ut av distriktet når de begår lovbrudd. Vi legger ellers merke til at de to finnmarksdistriktene kommer ut med lavere siktede prosent når vi tar hensyn til observerbare kjennetegn ved befolkningen. Disse distriktene har altså en befolknings sammensetning som skulle tilsi færre lovbrudd enn hva vi faktisk observerer. Igjen kan vi spekulere i mulige forklaringer på dette, hvorav én er at politiet er dårligere til å forebygge kriminalitet i disse distriktene.

Vestfold har mange anmeldelser og siktede per politistilling

Forskjellene er ikke ubetydelige i antall anmeldelser per politistilling. Det er særlig Vestfold, men også Østfold og Romerike som har mange anmeldelser per politistilling. Østfinnmark og Nord-Trøndelag har færre anmeldelser per politistilling, og de fremtrer således som bedre bemannet målt langs denne (ene) dimensjonen (se figur 4).

Vestfold håndterer flere siktede per politistilling sammenliknet med de andre politidistriktene, mens Østfinnmark og Oslo håndterer færre. Vi kunne kanskje tenke oss at denne lave siktelseshyppigheten skyldes at disse to distriktene må håndtere mange saker mot personer uten fast opphold i landet. Men dersom vi bare ser på siktelsener mot personer bosatt i Norge, eller i distriktet for den del, så sikter Oslo og Østfinnmark fremdeles få personer per politistilling. Det er særlig Østfold, Romerike og Østfinnmark som sikter mange personer uten fast opphold i landet per politistilling, og Romerike sikter i tillegg mange personer bosatt i andre distrikter per politistilling.

Type kriminalitet og alvorlighetsgrad er antakelig viktig for fordelingen av politistillinger mellom politidistriktene. Det kunne jo være slik at Vestfold tar hånd om masse trafikkforseelser, mens Østfinnmark og Oslo må håndtere mange voldsforbrytelser. Når vi ser på siktelsener for *forbrytelser* per politistilling, er det imidlertid små forandringer i rangeringen av distriktene. Fremdeles er det Vestfold som håndterer mange siktelsener (for forbrytelser) per stilling, og Østfinnmark og Oslo håndterer færre (se figur 5).

Hvor skal nye politistillinger plasseres?

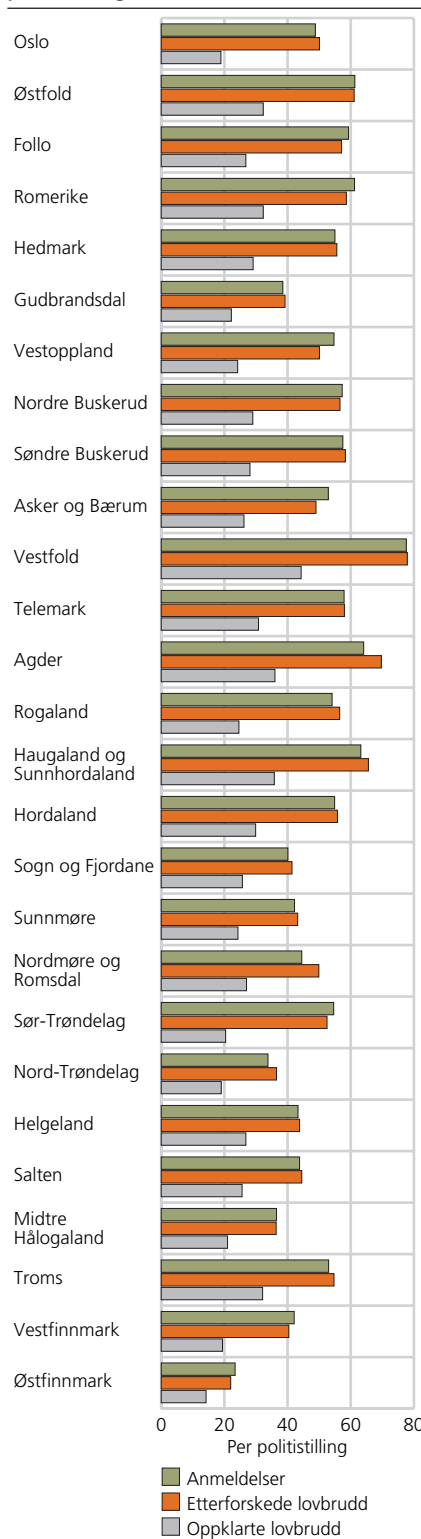
Ifølge Statistisk sentralbyrås befolkningsfremskrivinger vil befolkningen vokse mest i og rundt de store byene de neste tiårene (www.ssb.no/befolkning). Politidistriktene Oslo, Romerike og Rogaland vil ha den største befolkningsveksten fra 2009-2020 – en vekst på om lag 20 prosent.

Befolkningen vil være uendret eller falle noe i politidistriktene Østfinnmark, Midtre Hålogaland og Helgeland. Unge menn er svært overrepresentert i mye kriminalitetsstatistikk, og det er derfor særlig interessant å følge utviklingen fremover for menn i alderen 15-44 år. Det er igjen særlig Oslo og Rogaland som forventes å få en stor vekst i antall unge menn frem til 2020, og Østfinnmark, Midtre Hålogaland og Helgeland vil få størst nedgang.

Ser vi nærmere på hva befolkningsendringer alene tilsier for fordelingen av politistillinger mellom politidistriktene, er det særlig distriktene som omfatter de store byene, Oslo, Rogaland og Hordaland, som har behov for mange nye stillinger fremover. Det er en politisk målsetting å øke antall politistillinger fra dagens nivå på rundt 1,6 per 1 000 innbyggere, til 2,0 per 1 000 innbyggere i 2020. Figur 6 viser hvor mange nye politistillinger hvert distrikt vil få dersom det skal være 2,0 politistillinger per innbygger på landsbasis og alle politidistriktene skal få den samme prosentvise økningen i antall politistillinger per innbygger fra 2005 til 2020.

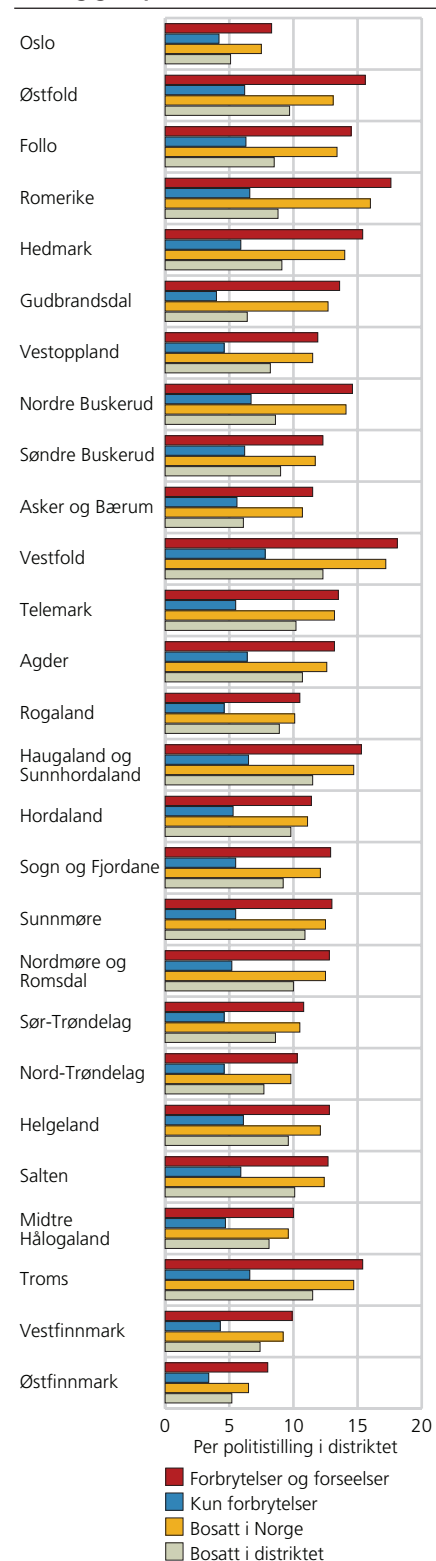
Det er imidlertid uklart i hvilken grad fremtidige befolkningsendringer bør være bestemmende for hvor nye politistillinger lokaliseres. Behovet for politistillinger avhenger ikke bare av antall innbyggere, men også av blant annet geografiske forhold, internasjonale forpliktelser, befolkningens kjønnssammensetning, alderssammensetning og utdanning. En modell

Figur 4. Antall anmeldelser, etterforskede lovbrudd og oppklarte lovbrudd per politistilling. 2005

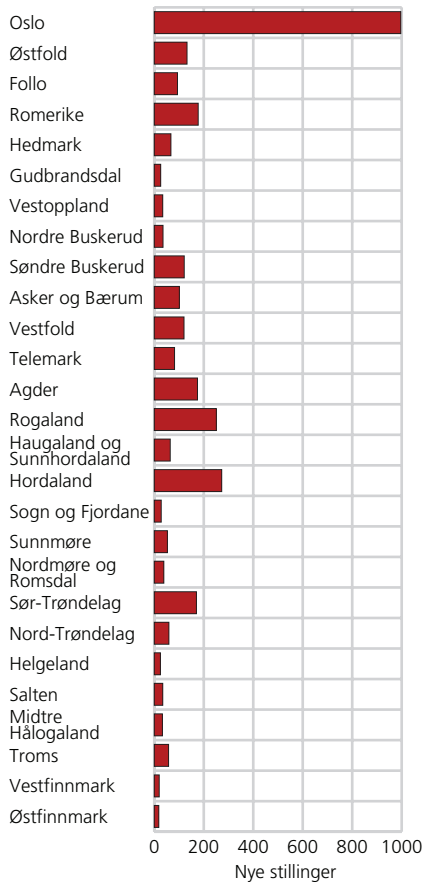
Kilde: Kriminalstatistikk og FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. Antall personer som siktes i distriktet per politistilling i distriktet, avhengig av personens bosted. 2005

Kilde: Kriminalstatistikk og FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. Antall nye politistillinger frem til 2020 dersom politistillinger per innbygger skal økes til 2 per 1 000 innbyggere, og alle distriktene skal få den samme prosentvise økningen fra 2005 til 2020

Kilde: Kriminalstatistikk, FD-trygd og befolkningsframskrivninger, Statistisk sentralbyrå.

som predikerer bemanningsbehovet ved hjelp av en rekke forhold, vil kunne være nyttig ved fordeling av nye politistillinger fremover (Politidirektoratet 2002).

Hvorfor ikke mest politi der det er flest lovbrudd?

Det er store forskjeller i antall politistillinger per innbygger i Norges 27 politidistrikter, og disse forskjellene opprettholdes i stor grad når vi forsøker å ta hensyn til forskjeller i kriminalitetsbildet mellom distriktene. Resultatene tyder således på at det ikke er en klar sammenheng mellom mange lovbrudd og høy bemanning. Dataene vi benytter her, har således begrenset evne til å forklare hvorfor politistillingene er fordelt som de er mellom politidistriktene.

På bakgrunn av vårt begrensede sett med indikatorer kan det se ut til at særlig Vestfold politidistrikt er lavt bemannet. Vi har også sett at Vestfold fremtrer som lavt bemannet når vi i stedet for alle siktelsers bare ser på siktelsers for *forbrytelser*. Vår rangering av politidistriktene etter arbeidsmengde per ansatt samsvarer for øvrig i stor grad med rangeringen i Edvardsen mfl. (2010).

Det er viktig å understreke at mange andre hensyn enn de vi klarer å fange opp i noen få indikatorer, er viktige for å bestemme fordelingen av politistillinger over landet. Forhold som kan påvirke bemanningsbehovet, inkluderer internasjonale forpliktelser, geografiske forhold eller forskjeller i kriminalitetens type og alvorlighetsgrad. Vi har for eksempel her bare har gitt hovedtall for kriminalitet, og vi har bare i begrenset grad brutt tallene ned på for eksempel lovbruddenes alvorlighet eller type. For mange trafikkforseelser eller narkotikalovbrudd går registreringen av lovbruddet hånd i hånd med oppklaringen (Thorsen mfl. 2009), og det krever da lite ressurser å foreta mange siktelsers. Nettopp fordi noen typer kriminalitet er langt mer alvorlig enn andre, så er det mulig at vi ville kommet til andre konklusjoner dersom vi hadde brutt ned datamaterialet på andre måter.

Effektivitet eller dårlig forebygging?

Det er vanskelig å vite om mange siktelsers per ansatt gjenspeiler god effektivitet eller stor tilgang på faktiske lovbrudd som enkelt oppklares. Et effektivt og kompetent distrikt kan sikte flere lovbrutere per faktiske lovbrudd, fordi flere lovbrudd oppdages, etterforskes og oppklares. Et stort antall siktelsers per ansatt kan dermed bety at distriktet gjør en god jobb.

Men mange siktelsers per ansatt kan alternativt bety at kriminalitetsbildet er slik at det foreligger mange lovbrudd som kan oppklares på kort tid. Dette tolkningsproblemet blir særlig stort dersom forekomsten av mange lovbrudd er et resultat av politiets manglende evne til å forebygge kriminalitet. Mange siktelsers per politistilling kan således enten bety at politiet gjør en god jobb og oppklarer mange lovbrudd, *eller* at politiet gjør en dårlig jobb med å forebygge kriminalitet. Dette tolkningsproblemet gjør seg antakelig noe mindre gjeldende for anmeldte lovbrudd per politistilling.

Men det kan tenkes flere grunner til at et kompetent og effektivt distrikt har flere anmeldelser enn et distrikt med lavere kvalitet på sitt arbeid. Eksempelvis kan færre lovbrudd bli anmeldt dersom befolkningen lærer at politiet mangler ressurser eller kompetanse til å etterforske og oppklare. I prinsippet oppstår disse tolkningsproblemene fordi vi ikke har gode mål på det faktiske kriminalitetsbildet, og alle statistikker og analyser av kriminalitet er i stor grad beheftet med slike tolkningsproblemer. Det er derfor viktig å belyse

kriminalitetsbildet med ulike datakilder, og informasjon om ofre for lovbrudd vil kunne spille en særlig viktig rolle – også som indikator på kvaliteten av politiets arbeid.

Godt politiarbeid – hva er det?

Et par av politiets hovedoppgaver er å forebygge og forhindre straffbare handlinger og å etterforske lovbrudd. Selv om det ser ut til å være ganske bred politisk enighet om at mer politi vil forebygge kriminalitet, foreligger det lite empirisk forskning på hva slags politiarbeid som forhindrer lovbrudd (St. meld. 2004/5, Econ 2006, Levitt 2004, Bushway og Reuter 1997). Sammenlikninger av effektivitetsindikatorer mellom politidistrikter, som antall siktelser per politistilling, kan være et første steg i nærmere undersøkelser av de gode eksemplene. Er det forhold ved måten politiarbeidet i Vestfold utføres på som kan forklare at dette distriktet skårer høyt på effektivitetsindikatorerne?

Dersom en gjennomgang skulle peke på kriminalitetsbekjempende arbeidsformer, vil det neste skrittet i et kunnskapsbasert politiarbeid være å foreta systematisk utprøving av disse arbeidsformene også andre steder. Det vil da være avgjørende at dette utprøvningsarbeidet gjøres på en slik måte at det lar seg evaluere, noe som i praksis vil si at noen av landets politikamre trekkes *tilfeldig* til å innføre disse arbeidsformene (og de andre kamrene gjør det *ikke*). Veldokumentert kunnskap om hva slags politiarbeid som forebygger kriminalitet, er avgjørende for en effektiv kriminalitetsbekjempelse. Dessverre er forskningens bidrag til kunnskapsbasert politiarbeid foreløpig magert – det er dermed viktig for befolkningens trygghet at politiet selv arbeider systematisk med å prøve ut og evaluere kriminalitetsbekjempende arbeidsformer.

Referanser

Bushway, S. and P. Reuter (1997): Labor markets and crime risk factors. In: L. Sherman, D. Gottfredson, D. MacKenzie, J. Eck, P. Reuter and S. Bushway. Preventing Crime: What works, what doesn't, what's promising. A report to the United States Congress. Department of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland.

Econ (2006): Kritisk analyse – forprosjekt. Utarbeidet for Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Econ-notat nr. 2006-051, ECON analyse, Oslo.

Edvardsen, D., F. Førsund og S. Kittelsen (2010): «Effektivitets- og produktivitetsanalyser på StatRes-data», Rapport til FAD, februar 2010.

Levitt, S. (2004): «Understanding Why Crime Fell in the 1990s: Four Factors that Explain the Decline and Six that Do Not», Journal of Economic Perspectives 18(1), s. 163–190.

Politidirektoratet (2002): Ressursfordeling mellom politidistriktene. Utvikling av et kriteriebasert fordelingsystem. Prosjektrapport, Politidirektoratet desember 2002.

Politidirektoratet (2008): Politiet mot 2020. Bemannings- og kompetansebehov i politiet, Rapport, Politidirektoratet 30. mai 2008.

St.meld. nr. 42, 2004-2005: Politiets rolle og oppgaver. Justis- og politidepartementet, 2005.

Thorsen, L., S. Lid og R. Stene (2009): *Kriminalitet og rettsvesen 2009*, Statistiske analyser 110, Statistisk Sentralbyrå.

Nedgang i USA, økning i Sverige og Norge

Voldskriminaliteten i USA har fra 1993 til 2009 gått ned med 43 prosent per innbygger, og er i dag på sitt laveste nivå siden 1960-tallet. Den politianmeldte voldskriminaliteten i Sverige økte med 64 prosent i samme periode. I Norge var det en økning på 51 prosent fra 1993 til 2002, men deretter har nivået flatet ut. Flere innsatte i fengsel og flere og bedre politifolk fremheves i amerikansk forskning som de viktigste årsakene til at kriminaliteten har gått ned i USA.

Kurt Jonny Einarsen

Det har i mange år vært økende interesse for internasjonale sammenlikninger av statistikk mellom forskjellige land på områder som for eksempel økonomisk utvikling, helsetilstand og utdanning. Også innenfor kriminalstatistikk er det tatt initiativ for å tilrettelegge for studier på tvers av land både i regi av EU og FN. Selv om internasjonale sammenlikninger er vanskelige, er det enighet om at slike studier er nyttige for å sammenlikne ressursbruk, tiltak og resultater mellom ulike land.

Vi vil i denne artikkelen sammenlikne utviklingen i voldskriminaliteten i Norge, Sverige og USA i perioden 1993-2009. Vi har valgt å se på voldskriminalitet fordi den representerer den type kriminalitet som kanskje har størst betydning for innbyggernes trygghet, samtidig som den medfører store kostnader for politi, rettsvesen og kriminalomsorg. Sverige er tatt med fordi det i tillegg til å være vårt nærmeste naboland også er det nordiske landet som har hatt størst økning i den registrerte voldskriminaliteten de siste 10-20 årene.

Hvorfor sammenlikne USA, Sverige og Norge?

Norge, Sverige og USA representerer på mange måter kriminalpolitiske ytterpunkter, noe som blant annet viser seg i synet på og bruken av fengselsstraff. Mens fangebefolkningen i Norge og Sverige var på henholdsvis 70 og 74 personer per 100 000 innbyggere i 2007, var den hele 10 ganger høyere i USA med 758 personer (Kings College London 2009).

Men nettopp fordi de skandinaviske landene og USA er så forskjellige, kan de være interessante å sammenlikne. I tillegg er USA spesielt relevant når det gjelder kriminalitet, fordi landet trolig er det vestlige landet som har hatt den størst nedgangen i voldskriminaliteten de siste 15-20 årene. Samtidig skiller USA seg ut ved at det er gjort mye forskning på årsakene til kriminalitetsutviklingen. Det må samtidig understrekes at det er store samfunnsforskjeller mellom USA og de skandinaviske landene. Blant annet har det generelle kriminalitetsnivået vært høyere i USA enn i Norge og i Sverige. USA har dermed hatt et større potensial for å redusere kriminaliteten. I tillegg er det ikke sikkert at de tiltak som har bidratt til å redusere kriminaliteten i USA, ville hatt den samme effekten i Norge og Sverige.

Kriminalitetstrender ikke kriminalitetsnivå

Det er mange metodiske utfordringer knyttet til det å sammenlikne kriminalstatistikk mellom ulike land (se kapittel 9 i Thorsen, Lid og Stene 2009). Dette gjelder spesielt for sammenlikninger av *kriminalitetsnivåer* mellom ulike land. Tilsynelatende ulike nivåer kan skyldes forskjeller i hvordan voldslovbrudd kategoriseres og grupperes i de nasjonale statistikkene, ulik registrerings- og rapporteringspraksis, ulike telleenheter og populasjon.

Kurt Jonny Einarsen er statsviter, seniorrådgiver og koordinator for justisområdet i StatRes (Statlig ressursbruk og resultater) i Statistisk sentralbyrå, Avdeling for personstatistikk. (kurt.einarsen@ssb.no)

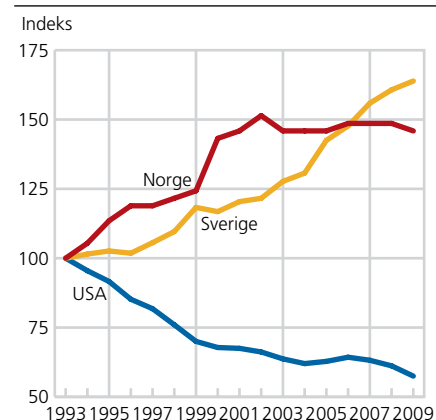
Det er imidlertid mindre metodisk usikkerhet knyttet til sammenlikninger av utviklingen i *kriminalitetstrender* (se tekstboks) over tid mellom ulike land. Dette fordi de enkelte nasjonale statistikkene normalt utarbeides av en offisiell statistikkprodusent, innenfor et felles stabilt statistikkrammeverk for rapportering, registrering, definisjoner og så videre. Eurostat anbefaler derfor generelt at internasjonale sammenlikninger av kriminalitetsstatistikk bør fokusere på *kriminalitetstrender* (Eurostat 2009). Basert på Eurostats statistikk har også Statistisk sentralbyrå tidligere sammenliknet kriminalitetstrender for vinnings- og voldslovbrudd i 18 ulike europeiske land (Thorsen, Lid og Stene 2009).

Ulik utvikling

Den registrerte voldskriminaliteten i Norge, Sverige og USA har utviklet seg svært forskjellig fra 1993 til 2009 (se figur 1). Mens den registrerte voldskriminaliteten i Sverige har økt så å si hvert eneste år de siste 16 årene, har det vært en nesten like sterk nedgang i USA. I hele perioden økte den registrerte voldskriminaliteten i Sverige med 64 prosent. Dette tilsvarer en vekst på 4 prosent per år, som er en klart større endring enn Eurostats trendkrav på 1 prosent (se tekstboks om definisjon av grupper av voldskriminalitet). Veksten var spesielt stor fra 1996 til 2009 med en årlig økning på nær 5 prosent per år.

I USA har det derimot vært en markant nedgang i den registrerte voldskriminaliteten på 43 prosent fra 1993-2009. Nedgangen i USA var størst i årene fra 1993 til 1999, med et fall på hele 5 prosent per år. Men også fra 1999 til 2009

Figur 1. Utvikling i politianmeldt voldskriminalitet per innbygger i Norge, Sverige og USA 1993-2009. 1993=100. Prosent

Kilde: Anmeldte lovbrudd, Statistisk sentralbyrå, Brottsforebyggende rådet og Federal Bureau of Investigation.

Tolkning av kriminalitetstrender

For at en trend i kriminalstatistikken skal kunne oppfattes som et reelt uttrykk for kriminalitetsutviklingen, bør det tas hensyn til flere forhold som kan indikere om en endring er så klar at den kan betegnes som en trend. Eurostat krever for eksempel at en endring i antall anmeldte lovbrudd må øke eller minke med 1 prosent per år over en femårsperiode for at endringen skal kunne klassifiseres som en trend. Dersom endringen er mindre enn 1 prosent per år over en femårsperiode, defineres utviklingen som stabil.

Eurostat godtar imidlertid at utviklingen kan ha et avvik fra den generelle trenden, ett år i femårsperioden, men samlet sett må endringen være på minst 5 prosent i femårsperioden. I tillegg krever Eurostat at det ikke har skjedd vesentlige endringer i statistiske metoder eller beregningsmåter for statistikken i det aktuelle tidsrommet (Eurostat 2009).

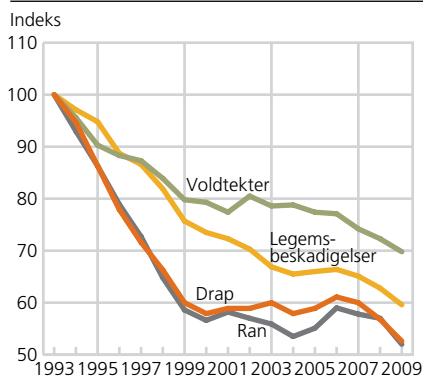
Vi vil her forholde oss til de samme krav til kriminalitetstrender som benyttes av Eurostat. Men mens Eurostat har sett på antall anmeldte lovbrudd i alt, vil vi her se på antall anmeldte lovbrudd per innbygger, fordi vi da også vil kunne ta hensyn til befolkningsveksten.

Ved tolkning av kriminalitetstrender, basert på statistikk om anmeldte lovbrudd, er det også viktig å ta hensyn til mørketallsproblematikken, fordi mange lovbrudd aldri blir politianmeldt. Dette kan illustreres ved tall for anmeldelsestilbøyeligheten i Sverige fra år 2008, hvor anslagsvis 19 prosent av alle seksuallovbrudd, 30 prosent av alle voldslovbrudd, 64 prosent av alle grove voldslovbrudd og 43 prosent av alle ran ble politianmeldt (Brottsforebyggende rådet 2010a).

Siden mange lovbrudd aldri blir politianmeldt, kan en økning i antall politianmeldte lovbrudd skyldes høyere anmeldelsestilbøyelighet i befolkningen. For å ta hensyn til dette vil vi også se på utvalgsundersøkelser om befolkningens selvrapporterte utsatthet for vold i Norge, Sverige og USA. Undersøkelsene forsøker å fange opp samtlige lovbrudd, samtidig som de gir opplysninger om endringer i befolkningens anmeldelsestilbøyelighet.

Figur 2. **Utvikling i politianmeldte drap, voldtekter, legemsbeskadigelser¹ og ran per innbygger i USA 1993-2009. 1993=100**

¹ Legemsbeskadigelser omfatter lovbruddsgruppen «aggravated assault» i FBIs statistikk.

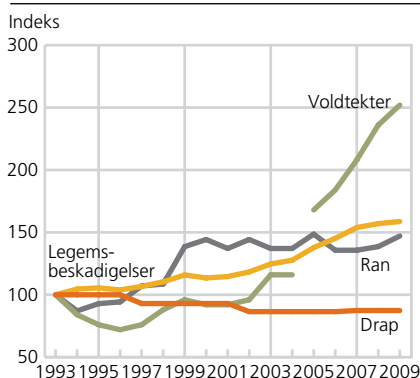
Kilde: Anmeldte lovbrudd, «The Uniform Crime Reporting Program» (UCR), Federal Bureau of Investigation (FBI).

Tabell 1. **Utvikling i voldsratene per innbygger i USA. 1999-2008. Prosent**

Type kriminalitet	Endring 1999-2008. Prosent
Vold i alt	-41
Voldtekt/sexuelllovbrudd	-53
Ran	-39
Legemsfornærmelse («simple assault»)	-38
Legemsbeskadigelse («aggravated assault»)	-50

Kilde: The National Crime Victimization Survey» (NCVS), Bureau of Justice Statistics (2009).

Figur 3. **Utvikling i politianmeldte drap¹, voldtekter², legemsbeskadigelser³ og ran per innbygger i Sverige. 1993=100. Prosent**

¹ Drapstallene er basert på årsgjennomsnitt for faktiske tilfeller av drap for periodene 1990-1995, 1996-2001, 2002-2006 og 2007-2009 per innbygger.

² Brudd i tidsserien for voldtekter i 2005.

³ Legemsbeskadigelser omfatter lovbruddsgruppen «misshandel, inkludert grov» i Brås statistikk. Kilde: Anmeldte lovbrudd, Brotsforebyggande rådet og faktisk drapstall (Brå 2008a og Brå 2010b).

sank voldskriminaliteten med om lag 1,3 prosent per år. Fra 2008 til 2009 var det en nedgang på nesten 4 prosent per innbygger. I Norge var det en sterk vekst i den registrerte voldskriminaliteten i perioden 1993-2002, med en økning på drøyt 5 prosent per år. Men i de siste årene fra 2002 til 2009 har utviklingen vært stabil (se tekstboks om definisjon av grupper av voldskriminalitet).

Nedgang i voldskriminaliteten i USA

Det mest bemerkelsesverdige ved utviklingen i voldskriminaliteten i USA er, som den anerkjente økonomen Steven D. Levitt har påpekt, hvor stor nedgangen faktisk har vært (Levitt 2004). Antall politianmeldte drap og antall ran per innbygger har gått ned med henholdsvis 47 og 48 prosent fra 1993 til 2009 (se figur 2), mens legemsbeskadigelser og voldtekter har falt med henholdsvis 40 prosent og 30 prosent (Federal Bureau of Investigation 2009). I USAs største by, New York City, ble voldsratene redusert med hele 74 prosent i denne perioden. Og Federal Bureau for Investigation (FBI) sin statistikk viser at nedgangen har vært universell i den forstand at den har skjedd på tvers av region, by, land og demografiske grupper.

Nedgangen i voldskriminaliteten i USA kom for øvrig veldig overraskende på amerikanske forskere og politikere, som forventet en økning utover 1990-tallet. En av USAs mest kjente kriminologer, James Alan Fox, spådde for eksempel i 1995 (etter at nedgangen allerede hadde startet) at drapsraten blant tenåringer ville kunne fordobles fra 1995-2004 (Levitt 2004). Og president Bill Clinton uttalte i 1997 at «vi har seks år på å snu ungdomskriminaliteten, hvis ikke vil landet leve i kaos» (Levitt 2004).

Historisk lavt kriminalitetsnivå i USA

Utviklingen i FBIs statistikk om anmeldte lovbrudd (se tabell 1) bekreftes av den andre hovedkilden for kriminalstatistikk i USA, utvalgsundersøkelsen «The National Crime Victimization Survey» (NCVS). Undersøkelsen gjennomføres blant et representativt utvalg av personer over tolv år, og den viser en enda større nedgang i voldskriminaliteten enn statistikken for anmeldte lovbrudd (se figur 2).

Voldsratene per innbygger i USA har gått ned med hele 63 prosent, fra en topp i 1994 til 2008, og med 41 prosent fra 1999 til 2008. Og som tabell 1 viser, var det en sterk nedgang både for ran, legemsbeskadigelser og voldtekter. Samtidig viser NCVS at anmeldelsestilbøyeligheten har vært stabil i perioden 1999-2008.

På bakgrunn av dette konkluderer The Bureau of Justice Statistics i USA med at «Violent and property crime rates in 2008 were at or near their lowest levels in over three decades according to findings from the National Crime Victimization Survey» (Bureau of Justice Statistics 2009).

Stor økning i registrert voldskriminalitet i Sverige

Den store nedgangen i voldskriminaliteten i USA står i skarp kontrast til den store økningen i den politianmeldte voldskriminaliteten i Sverige. Hvert eneste år fra 2001 til 2009 har antall registrerte voldssaker i Sverige økt til et rekordhøyt nivå (se figur 1).

Det har vært størst vekst i antall registrerte voldtekter og legemsbeskadigelser i Sverige (se figur 3), mens den mest alvorlige typen kriminalitet, drap, gikk

noe ned på 1990-tallet. Antall voldtektssaker per innbygger økte med 50 prosent fra 1996 til 2004. Dette tilsvarer en årlig vekst på hele 6 prosent per år. I 2005 var det et markant tidsseriebrudd i registreringen av voldtekter i statikken (se tekstboks om endringer i den svenske voldtektsstatistikken), men den sterke veksten har fortsatt frem til 2009.

Antall legemsbeskadigelser økte med 59 prosent gjennom hele perioden, noe som tilsvarer en årlig vekst på nær 4 prosent. Og antall registrerte ran per innbygger økte med hele 65 prosent fra 1994 til 2000, noe som tilsvarer en økning på hele 9 prosent per år. Etter 2000 har imidlertid ransratene i Sverige vært forholdsvis stabile.

Økt vold mot kvinner i Sverige

Som tidligere nevnt er mørketallsproblematikken sentral ved tolkninger av statistikken om anmeldte lovbrudd. Det er derfor viktig å se på alternative kilder, som offerundersøkelser som er utvalgsbasert, fordi disse i hvert fall teoretisk kan omfatte alle voldssaker i den undersøkte delen av befolkningen, inkludert tilfeller som aldri blir politianmeldt.

Den alternative statistikkilden som gir best oversikt over utviklingen i befolkningens utsatthet for vold over lengre tid i Sverige, er Statistiska centralbyråns (SCB) levekårsundersøkelse (ULF) som har tidsserier helt tilbake til 1978.

Det kan imidlertid være vanskelig å tolke trender i slike utvalgsundersøkelser, fordi de kan ha begrenset representativitet og derfor er sårbare for tilfeldige variasjoner fra år til år. SCBs egen tolkning av tidsserien i ULF (se tabell 2) er imidlertid at det har vært en signifikant økning i volden mot kvinner i Sverige, mens volden mot menn har vært mer stabil (Statistiska centralbyrå 2000, 2003, 2004a, 2004b og 2009).

Definisjon av grupper av voldskriminalitet

I Federal Bureau of Investigations (FBI) statistikk over voldslovbrudd er denne fordelt etter de fire lovbruddskategoriene drap, voldtekt inklusiv voldtektsforsøk («forcible rape»), ran inkludert ransforsøk og legemsbeskadigelser («aggravated assault»). I figur 2, 3 og 4 har vi forsøkt å beskrive utviklingen i voldskriminaliteten i de tre landene ved å se på utviklingen innenfor disse fire lovbruddsgruppene. Men merk at det er forskjeller i hvordan disse fire lovbruddsgruppene er definert i de tre landene. Derfor er lovbruddsgruppene ikke egnet til å sammenlikne forskjeller i kriminalitetsnivåer, men det er heller ikke hensikten med denne artikkelen. Vi beskriver derfor kun utviklingen i trender i voldskriminaliteten i USA, Sverige og Norge.

Kategorien drap i USA omfatter også uaktsomt drap, mens denne kategorien i de norske og svenske tallene i figur 3 og 4 kun omfatter drap. Gruppen ran omfatter i USA både ran og ransforsøk, mens denne gruppen både omfatter ran og grove ran i Norge og Sverige. Gruppen voldtekter omfatter i USA både voldtekter og voldtektsforsøk, men i Norge og Sverige er denne gruppen de siste årene også utvidet til å omfatte visse former for seksuell utnyttning.

Kategorien «aggravated assault» omfatter i USA en grovere kategori av legemsbeskadigelser og trusler med kniv eller andre våpen, og denne kategorien er snevrere avgrenset enn kategorien «misshandel inkludert grov misshandel» i den svenske statistikken, og ikke minst kategorien «legemsfornærmelser/legemsbeskadigelser» i den norske statistikken, som omfatter kategoriene «legemsfornærmelser», «legemsbeskadigelser», «vold mot offentlig tjenestemann» og fra år 2006 «mishandling i familieforhold inklusiv «grov mishandling i familieforhold» (se kapittel 5 i Thorsen, Lid og Stene 2009).

Tabell 2. Andel av den svenske befolkningen som oppgir at de har vært utsatt for «något våld eller hot om våld» og andel utsatt for «något våld med kroppsskada» i løpet av det siste året. 1988/1989-2007¹. Prosent

	1988-1989	1990-1991	1992-1993	1993-1994	1996-1997	1998-1999	2000-2001	2002-2003	2004-2005	2006*	2007
Andel utsatt for «något våld eller hot om våld»											
Alle	5,6	6,7	7,1	7,2	6,1	7,0	7,6	7,5	7,0	8,4	8,0
Menn	7,1	8,1	8,6	8,3	6,9	7,5	8,7	7,6	7,2	8,7	8,3
Kvinner	4,2	5,3	5,6	6,1	5,4	6,5	6,5	7,5	6,8	8,1	7,6
Andel utsatt for «något våld med kroppsskada»											
Alle	1,7	2,4	2,1	2,6	2,2	2,5	2,7	2,5	2,4	3,1	3,0
Menn	2,4	3,3	2,9	3,3	2,6	2,7	3,4	3,1	2,9	3,8	3,6
Kvinner	1,0	1,5	1,4	1,9	1,7	2,2	2,1	1,9	1,9	2,4	2,4

¹ Fra og med 2006 skjedde en endring i datainnsamlingen med overgang fra besøksintervju til telefonintervju, noe som medfører et brudd i tidsserien i ULF.

Kilde: Undersøkningen av Levnadsforhållanden 2010 (ULF), Statistiska centralbyrå.

Endringer i den svenske voldtekstsstatistikken

På grunn av et brudd i tidsserien for den svenske statistikken for registrerte voldtekter fra 1. april 2005 bør denne tolkes med varsomhet. Se sitatet nedenfor fra Brå. «De anmeldte våldtåktene har økt årligen under de seneste tio åren. Økningen har varit spesielt kraftig sedan ny seksualbrottslagstiftning trådte i kraft den 1 april 2005. Den innebår att en del gårningar, som tidigare rubricerats som sexuell utnyttjande nu rubriceras som våldtåkt. I statistiken märks det genom att antalet anmeldte brott avseende sexuell tvång och utnyttjande minskat sedan lagändringen. Minskningen är dock inte lika kraftig som ökningen av antalet anmeldte våldtåkt.» (Brå 2010b).

Som en følge av denne utviklingen er kvinner i Sverige i dag nesten like utsatt for vold som menn. Økningen i volden har vært størst i arbeidslivet, knyttet til utsatte yrker som politi, sykepleier, sosialarbeider og lærer. Men økningen i volden kan ikke bare knyttes til arbeidslivet, fordi økningen har vært størst blant de yngre kvinnene. I aldersgruppen 16-24 år oppga om lag dobbelt så mange at de hadde blitt utsatt for «vold med kroppsskade» i 2007 som i 1992 (se tekstboks om ulike syn på økningen av volden i Sverige).

Økningen i vold mot den yngre befolkningen i Sverige støttes også av en annen alternativ kilde, Socialstyrelsens statistikk over registrerte pasientskader som følge av vold og overgrep i perioden 1999-2008. «Bland yngre män har antalet vårdade ökat kraftigt den senaste 10-årsperioden, men i 2008 ses en tillbakagång jämfört med 2007» (Socialstyrelsen 2009). Det har også vært en økning på om lag 40 prosent i antall registrerte voldsskader blant yngre kvinner i samme aldersgruppe. Men det ser ikke ut til å ha vært en vesentlig økning blant andre aldersgrupper (Socialstyrelsen 2009).

Uendret anmeldelsestilbøyelighet

Samtidig viser tall fra både SCB og Brå at anmeldelsestilbøyeligheten i Sverige har vært stabil i hele perioden fra 1992 og frem til 2007 (Statistiska centralbyråen 2004a og Brottsförebyggande rådet 2009 og 2010a). Et mulig

unntak er seksuallovbrudd som ser ut til å ha hatt en økende anmeldelsestilbøyelighet de siste årene, fra 11 prosent i 2005 til 19 prosent i 2008 (Brottsforebyggende rådet 2010a). Det kan derfor tenkes at økt anmeldelsestilbøyelighet kan bidra til å forklare noe av den sterke økningen i antall anmeldte voldtekter i Sverige.

Ulike syn på økningen av volden i Sverige

Det svenske Brottsforebyggende rådet (Brå) har vært kritisk til om den store økningen i anmeldte lovbrudd faktisk gjenspeiler en reell økning i voldskriminaliteten i Sverige. Brå har blant annet vist til sine to utvalgsundersøkelser, Nationella trygghetsundersøkningen (NTU) og Skolundersøkningen om voldsutsatthet blant 15-åringene, som har vist en stabil voldsutsatthet (Brå 2009 og 2010a). En svakhet ved NTU-undersøkelsen er imidlertid at den kun omfatter tall for de fire årgangene 2005-2008, mens skolundersøkningen kun omfatter tall for en bestemt aldersgruppe, 15-åringene i skolen. I en av Brås siste rapporter er imidlertid også Brå åpne for at det kan ha skjedd en reell økning i voldskriminaliteten i Sverige, som ikke fanges opp av NTU-undersøkelsen og skolundersøkningen (Brå 2009).

Statistiska centralbyrån (SCB) har derimot tolket sin egen levekårsundersøkelse (ULF) i retning av at denne langt på vei støtter opp om økningen i statistikken for anmeldte lovbrudd, selv om økningen er noe svakere. Samtidig påpeker SCB at en utvalgsundersøkelse som ULF påvirkes av utvalgskjevhet ved at flere av de mest voldsutsatte gruppene, som for eksempel kriminelle og rusmisbrukere, faller utenfor slike undersøkelser. Statistikken for anmeldte lovbrudd og utvalgsundersøkelser som ULF består derfor trolig av ulike populasjoner, som igjen påvirker resultatene.

Stabilt nivå i Norge etter 2002

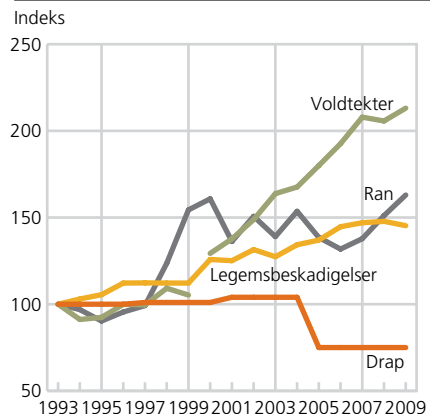
Som tidligere nevnt var det en stor økning i den politianmeldte voldskriminaliteten i Norge fra 1993 til 2002, med en økning på 51 prosent per innbygger, eller 5 prosent per år. Utviklingen i Norge skiller seg imidlertid klart fra Sverige ved at det har vært en stabil utvikling etter 2002. Ser vi på ulike lovbruddsgrupper, har det vært en nedgang i den mest alvorlige voldsgruppen, drap, de siste årene (se figur 4).

For lovbruddsgruppen legemsfornærmelser/legemsbeskadigelser var det en vekst på 48 prosent fra 1993 til 2008 i Norge, noe som tilsvarer en årlig økning på 3 prosent. Det siste året fra 2008 til 2009 var det derimot en nedgang på nesten 3 prosent. Samtidig bør det påpekes at det har vært en klar nedgang i den alvorlige voldslovbruddsgruppen «grove legemsbeskadigelser». Tallene for ran per innbygger ble nesten fordoblet fra 1995 til 2000, men har deretter svingt både opp og ned. Ransraten i 2009 var for øvrig, ved siden av tallet for 2000, den høyeste som noen gang er registrert i Norge.

I likhet med i Sverige, men i motsetning til i USA, har det vært en sterk økning i antall voldtekter per innbygger i Norge de siste årene. Dersom vi tar hensyn til at voldtektskategorien i statistikken i 2000 ble noe utvidet, var det en økning på hele 63 prosent i antall voldtekter fra 2000 til 2009. Dette tilsvarer en årlig økning på 7 prosent. Politidirektoratet mener imidlertid at noe av økningen i voldtektstallene kan forklares ut fra at flere velger å anmelde slike lovbrudd på grunn av økt samfunnsfokus og politiets særskilte satsing på mottak av voldtektsofre (Politidirektoratet 2010).

Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse om utsatthet for vold viser en tendens til at befolkningen ble mer utsatt for vold fra 1991 til 1995, men deretter går tallene både opp og ned (se tabell 3). Grunnlagstallene viser derimot at det har vært en økning i andel personer blant unge i aldersgruppen

Figur 4. Utvikling i politianmeldte drap¹, voldtekter², legemsfornærmelser/legemsbeskadigelser³ og ran per innbygger i Norge 1993-2009. 1993=100

¹ Drapstallene er basert på årgjennomsnitt for antall anmeldte drap for periodene 1993-1996, 1997-2000, 2001-2004 og 2005-2009.

² Brudd i tidsserien for voldtekter i 2000.

³ Inneholder også lovbruddsgruppene «legemsfornærmelser», «vold mot offentlig tjenestemann» og fra 2006 «mishandling i familieforhold og grov mishandling i familieforhold».

Kilde: Anmeldte lovbrudd, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. Andel av den norske befolkningen som oppgir at de har vært utsatt for vold de siste tolv månedene. 1991-2007. Prosent

	1991	1995	1997	2001	2004	2007
Alle	2,7	3,2	3,1	2,5	2,6	3,1
Menn	3,6	4,7	3,1	2,8	3	3,7
Kvinner	1,9	1,9	3,1	2,2	2,1	2,4

Kilde: Levekårsundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

16-24 år som har vært utsatt for vold. I 2007 rapporterte 10,3 prosent i denne aldersgruppen at de hadde vært utsatt for vold det siste året, mens tilsvarende tall i 2004 og 1991 var henholdsvis 7,3 og 6,7 prosent. For øvrig kjennetegnes tallene av store svingninger. Når det gjelder anmeldelsestilbøyelighet, ser denne ut til å ha økt fra 13 prosent i 1997 til 18 prosent i 2007.

Årsaker til nedgangen i USA

Vi har tidligere i artikkelen sett at det har vært en markant nedgang i den registrerte voldskriminaliteten i USA, og en like sterk økning i voldskriminaliteten i Sverige. Denne utviklingen støttes i stor grad av den store nasjonale offerundersøkelsen i USA (NCVS) og til dels også Levekårsundersøkelsen (ULF) i Sverige. Samtidig har vi sett at det også i Norge har vært en økning i den registrerte voldskriminaliteten frem til år 2002, men økningen er mindre og ikke så entydig som i Sverige. I USA er det gjort mye empirisk basert forskning på hva som kan være årsakene til nedgangen i kriminaliteten, mens det i Norge og Sverige er gjort lite tilsvarende empirisk forskning.

Ser vi nærmere på noen av hovedfunnene fra forskningen i USA, har Levitt (2004) oppsummert mulige årsaker til den sterke nedgangen i voldskriminaliteten basert på egen og andres empiriske forskning (se tabell 4). Han hevder at de fire faktorene som har hatt størst effekt, er flere politifolk, flere innsatte i fengsel, en reduksjon i markedet for det narkotiske stoffet «crack», som er en type kokain, og ettervirkninger av fri abort på 70-tallet.

Flere politifolk ...

Politiet utgjør på mange måter førstelinjen i kriminalitetsbekjempelsen. I løpet av 1990-tallet økte politistyrken i USA med 126 000 personer, eller 24 prosent (FBI). Dette tilsvarte en økning fra 2,1 politifolk per 1 000 innbyggere i 1990 til 2,3 per 1 000 innbyggere i 2000, en økning på 10 prosent (Bureau of Justice Statistics 2008). Fra 2000 til 2008 økte politistyrken i USA ytterligere med 37 000 personer, som var i tråd med befolkningsøkningen. Ifølge Levitt viser flere empiriske studier at økningen i politistyrken på 1990-tallet har bidratt til å redusere kriminalitet.

... og flere innsatte i fengsel

Den viktigste og best empirisk belagte forklaringen på nedgangen i voldskriminaliteten er imidlertid, ifølge Levitt, den store veksten i fangebefolkningen i USA. Fra 1992 til 2007 økte fangebefolkningen i USA med 1 million, til i alt 2,3 millioner personer. Sett i forhold til befolkningen var økningen på 50 prosent. Dette henger sammen med innføring av strengere fengselsstraffer (blant annet på grunn av økt bruk av «Three Strikes and You're Out Laws») og økt fengsling av rusmisbrukere. Den sterke veksten i fangebefolkningen har ført til at USA har verdens høyeste fangebefolkning per innbygger.

Økt fangebefolkning kan ha effekt på nedgangen i kriminalitet både som en såkalt «innelåsningseffekt» og en «avskrekkingseffekt». «Innelåsningseffekten» går i korthet ut på at når lovbrutere blir satt i fengsel, blir de samtidig fjernet fra gaten, og dermed er de ute av stand til å begå ny kriminalitet. «Avskrekkingseffekten» virker ved at trusselen om fengselsstraff kan avskrekke potensielle lovbrutere mot å begå fremtidige forbrytelser.

Det empiriske belegget for sammenhengen mellom økt fengselsstraff og lavere kriminalitetsrater er ifølge Levitt solid. På bakgrunn av disse studiene antar han at den økte fangebefolkningen i USA kan forklare om lag en tredjedel av den samlede nedgangen i kriminaliteten.

Andre årsaker

I tillegg mener Levitt at to andre forhold, som har begrenset relevans for Norge og Sverige, også kan bidra til å forklare nedgangen i voldskriminaliteten i USA. Det ene er den sterke nedgangen i markedet for «crack» på 1990-tallet, noe som blant annet førte til en sterk nedgang i drapsratene blant ungdom. Den andre forklaringen til Levitt er kontroversiell. Han hevder at som en konsekvens av abortloven i USA på 1970-tallet, fikk kvinner i større grad mulighet til selv å velge når de kunne få barn. Dette førte til færre «uønskede barn», spesielt blant utsatte grupper, og dermed bedre oppvekstvilkår generelt for de mest utsatte barna. Dette mener Levitt har bidratt til lavere kriminalitetsrater blant amerikanske barn som er født etter abortloven på 1970-tallet (Levitt, S. and Dubner, S. 2009).

Levitts forklaringer støttes i stor grad av den kjente amerikanske kriminologen Alfred Blumstein, som i boken «The Crime Drop in America» (Blumstein og Wallman 2006) også forsøker å forklare årsakene til den store nedgangen i kriminalitet i USA. Blumstein mener, i likhet med Levitt, at flere politifolk og økt fangebefolkning har ført til stor nedgang i kriminaliteten. William Spelman har for eksempel beregnet at dersom fangebefolkningen ikke hadde økt på 1990-tallet, ville voldsratene i USA i 1997 ikke ha vært 611 per 100 000 innbyggere, men anslagsvis mellom 775 og 1 260 per 100 000 innbyggere (Blumstein og Wallmann 2006). Blumstein legger imidlertid også stor vekt på at bedre politimetoder, strengere våpenkontroll og bedre arbeidsmarked for ungdom har hatt en effekt, samtidig som de er skeptiske til Levitts abortteori.

Stabilt lav politidekning i Norge og Sverige

Siden økningen i fangebefolkningen og flere og bedre politifolk er de faktorene som ifølge amerikanske forskere har hatt størst effekt når det gjelder å redusere voldskriminaliteten i USA, kan det være interessant å se nærmere på disse forholdene også i Norge og Sverige.

Når det gjelder politidekning, kjennetegnes både Norge og Sverige av at de er blant de landene i den vestlige verden som har lavest politidekning per innbygger, med henholdsvis 1,6 og 1,9 politi per 1 000 innbyggere i 2007,

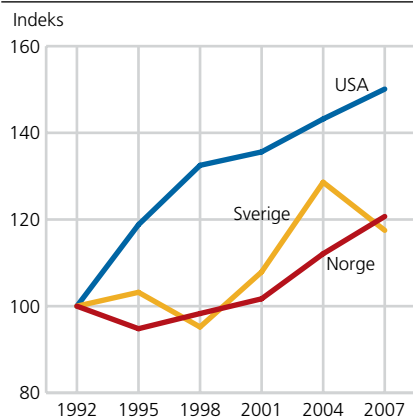
Tabell 4. Ulike faktorer som kan bidra til å forklare nedgangen i voldskriminaliteten i USA. 1991-2001. Prosent

Forklaringsfaktor	Anslått effekt. Prosent	Sikkerhetsnivå for anslått effekt
1. Økt fangebefolkning	35	Høyt
2. Ettervirkninger av fri abortlov	29	Middels
3. Økt politistyrke	16	Middels
4. Reduksjon i markedet for «crack»	9	Lavt
5. Demografiske endringer	6	Høyt
6. Bedre politimetoder	3	Lavt
7. Økonomiske oppgangstider	0	Høyt
8. Nye våpenkontroll-lover	0	Middels
9. Ny lov som ga folk tillatelse til å bære våpen	0	Høyt
10. Økt bruk av dødsstraff	0	Middels

Kilde: Levitt 2004.

Figur 5. Utvikling i fangebefolkning per innbygger i Norge, Sverige og USA. 1992=100. Prosent

Kilde: Kings College London. International Centre for Prison Studies, «World population List 2009».

mot 2,3 i USA (Eurostat 2009 og Federal Bureau of Investigation 2009). Som tidligere nevnt økte politidekningen i USA med 10 prosent per innbygger i løpet av 1990-tallet, for deretter å ha vært stabil frem til 2007.

Ifølge statistikk fra Eurostat har politidekningen i Norge og Sverige vært relativt stabil i årene 1998-2007. I Sverige var det en svak økning i politidekningen fra 1,86 per 1 000 innbyggere i 1998 til 1,90 i 2007, en økning på 0,5 prosent per år. I Norge er det på grunn av brudd i tidsserien fra 2005 vanskelig å vurdere trender, men det klare hovedinntrykket er at det har vært en stabil politidekning også i Norge i denne perioden, noe som også støttes av Politidirektoratets egen bemanningsrapport (Politidirektoratet 2008). Det ser dermed ikke ut til å ha vært en økning i politidekningen verken i Norge eller i Sverige i perioden fra 1998-2007, til tross for at landene i utgangspunktet hadde en meget lav politidekning.

Store forskjeller i bruken av fengselsstraff

Som nevnt er det veldig store nivåforskjeller mellom Norge, Sverige og USA når det gjelder bruken av fengselsstraff. Mens USA har verdens største fangebefolkning, med 758 i fengsel per 100 000 innbyggere, er Norge og Sverige

blant de landene i den vestlige verden som har færrest innsatte i fengsel, med 70 og 74 fengslede per 100 000 innbyggere. Det er dermed en voldsom nivå-forskjell mellom landene.

I tillegg til denne nivåforskjellen har det vært mer enn dobbelt så sterk vekst i fangebefolkningen per innbygger i USA, som i Norge og Sverige i perioden fra 1992-2007 (se figur 5). Mens fangebefolkningen i USA økte med 50 prosent per innbygger i denne perioden, var økningen i Norge på 21 prosent og i Sverige på 18 prosent. Det har dermed vært en klart mindre vekst både i politidekning og fangebefolkning i Norge og Sverige, enn i USA. I motsetning til i USA har det derfor ikke skjedd en vesentlig økning i verken politidekning eller bruk av fengselsstraff i Norge og Sverige i denne perioden (se tekstboks).

Tiltak for flere politi og strengere fengselsstraffer for vold i Norge

Det bør her påpekes at det i Norge er igangsatt tiltak både for å øke politidekningen og straffenivået for voldskriminalitet. Det er en klar politisk målsetting å øke politidekningen i Norge til minst 2,0 politi per 1 000 innbyggere innen år 2020, noe som er fulgt opp med rekordinntak på politihøgskolen de siste årene (Politidirektoratet 2008). I tillegg er intensjonen med den nye straffeloven å heve straffenivået for spesielt voldssaker (Ot.prp. nr. 22, 2008-2009).

Behov for mer forskning?

Siden økt fangebefolkning og økt politidekning fremheves som de viktigste årsakene til nedgangen i USA, er det naturlig å stille spørsmål om mindre bruk av fengselsstraff kombinert med lav politidekning kan bidra til å forklare noe av økningen i voldskriminaliteten i Norge og Sverige. Vårt materiale er imidlertid for tynt til at vi her kan ha en grundig vurdering av slike eventuelle årsaksfaktorer. Og som nevnt innledningsvis er det ikke sikkert at en analyse av effekten av ulike faktorer som påvirker voldskriminaliteten i Norge og Sverige, ville ha gitt politidekning og bruk av fengselsstraff samme virkning som i USA. Men det er et paradoks at det ser ut til å være lite kvantitativt basert forskning på slike spørsmål både i Norge og i Sverige, til tross for at landene har meget gode registerdata. Slike studier ville trolig hatt stor allmenn og politisk interesse.

Referanser

- Blumstein A og J. Wallman (2006): «The Crime Drop In America», Cambridge University Press.
- Brottsförebyggande rådet (Brå) (2008): «Brottsutveklingen i Sverige fram til år 2007», Rapport 2008:23.
- Brottsförebyggande rådet (Brå) (2009): «Tonåringars benagenhet att anmellda brott och deras fortroende for rettsvesendet», Rapport 2009:20.
- Brottsförebyggande rådet (Brå) (2010a): Nationella trygghetsundersökning 2009, «Om utstatthet, trygghet och fortroende», Rapport 2010:2.
- Brottsförebyggande rådet (Brå) (2010b): Kriminalstatik 2009, Rapport 2010:15 <http://statistik.bra.se/solwebb/action/index>
- Bureau of Justice Statistics (2009): National Crime Victimization Survey, «Criminal Victimization, 2008».
- Bureau of Justice Statistics (2008): Sourcebook of Criminal and Justice Statistics.
- Eurostat (2009): «Crime and Criminal Justice», 36/2009.
- Federal Bureau of Investigation (2010): Uniform Crime Reporting Program (UCR) «Crime in the United States 2009». <http://www.fbi.gov/ucr/ucr.htm>
- Kings College London (2009): International Centre for Prison Studies, World Prison Population List (8th edition), 2009. <http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/research/icps/worldbrief/>
- Levitt, S. (2004): «Understanding Why Crime Fell in the 1990s: Four Factors that Explain the Decline and Six that Do Not», *Journal of Economic Perspectives* 18(1), s. 163–190.
- Levitt, S and Dubner, S (2009): «Freakonomics: A Rogue Economist Explorer to The Hidden Side of Everything».
- Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28. Justisdepartementet.
- Politidirektoratet (2008): «Politiet mot 2020, bemannings- og kompetansebehov for politiet».
- Politidirektoratet (2010): «Kommenterte STRASAK-tall 2009».
- Socialstyrelsen (2009): «Skador och forgiftningar behandlade i slutet vård 2008».
- Statistiska centralbyrån (2000): Økat våld i 90-talets Sverige, VelferdsBulletinen Nr. 3, 2000.
- Statistiska centralbyrån (2003): Økat våld i Sverige senaste tioårsperioden, Pressinformation från SCB Nr. 2003:261.
- Statistiska centralbyrån (2004a): Offer for våld och egendomsbrott 1978-2002, Rapport 104, 2004.
- Statistiska centralbyrån (2004b): «Økat hot mot kvinner», i Velferd nr. 3, 2004.
- Statistiska centralbyrån (2009): «Alt flere kvinner utsatta for våld och hot», i Velferd nr. 1. 2009.
- Statistiska centralbyrån (2010): Undersökningen av Levnadsförhållanden (ULF). http://www.scb.se/Pages/ProductTables___12209.aspx
- Statistisk sentralbyrå (2008): Levekårsundersøkelsene om utsatthet og uro for lovbrudd, <http://www.ssb.no/kriminalitet/vold/>
- Statistisk sentralbyrå (15.april 2010): «Flere tyverier og narkotikalovbrudd» (<http://www.ssb.no/lovbrudda/>).
- Thorsen, L. S. Lid og R. Stene (2009): *Kriminalitet og rettsvesen 2009*, Statistiske analyser 110, Statistisk sentralbyrå.

Mange innvandrere digitalt ekskludert

Nær halvparten av innvandrerne i Norge har svake digitale ferdigheter. Pc og Internett utgjør en viktig del av hverdagen både privat og på jobb, men kompetansen til å bruke disse verktøyene varierer ut fra kjønn, alder og utdanningsnivå blant innvandrerne. Men også hvilket land de kommer fra, har mye å si. Norskfødte med innvandrerforeldre fra Pakistan og Vietnam er imidlertid vel så digitalt inkludert som sine jevnaldrende med norske foreldre.

Lene K. Guthu og
Sigrid Holm

Bruk av IKT-verktøy som pc og Internett utgjør en stadig viktigere del av vår hverdag, både på jobb og privat. 90 prosent av alle husholdninger i Norge har minst én pc hjemme, og så godt som alle kan knytte seg til digitalt bredbånd (IKT i husholdningene, Statistisk sentralbyrå). Allikevel står mange utenfor det digitale samfunnet. For noen er dette selvsagt, for andre ikke. De som ikke behersker dagens IKT-verktøy, risikerer å bli stående utenfor viktige samfunnsarenaer. Offentlige tjenester og informasjon legges i økende grad ut på nett, og det forventes at man klarer å finne fram til det man trenger å vite, ved å bruke denne informasjonskanalen.

Bruker pc, behersker den ikke

I likhet med den øvrige befolkningen bruker ni av ti innvandrere pc, og nesten like mange bruker Internett. Dette viser tall fra rapporten *Innvandrere på nett. En analyse av innvandreres digitale kompetanse* (Guthu og Holm, 2010), som ser nærmere på innvandrere fra Polen, Pakistan, Sverige, Irak, Somalia og Vietnam (se tekstboks).

Tabell 1 viser hvor mange fra de ulike innvandrergruppene som svarte i undersøkelsen, og hvor stor prosent dette utgjorde av det opprinnelige utvalget. Som tabellen viser, er svarprosenten generelt lav, og spesielt lav er den blant innvandrere fra Somalia. Her svarte bare 15 prosent, noe man må huske på når man ser på resultatene. I alle grupper ser det ut til å være et systematisk frafall av personer med lav utdanning og/eller ikke-sysselsatte. Ettersom disse

Om undersøkelsen

Ferdigheter i bruk av datamaskin og Internett er en postal spørreundersøkelse om IKT-ferdigheter blant personer i alderen 18-69 år fra de seks største innvandrergruppene i Norge (Polen, Pakistan, Sverige, Irak, Somalia og Vietnam). Undersøkelsen ble gjennomført av Statistisk sentralbyrå på oppdrag fra Vox (nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk) i 2009. Utvalget inkluderte også norskfødte med innvandrerforeldre fra Pakistan og Vietnam, og totalt fikk vi inn 2 936 svar. Undersøkelsen ble finansiert av Vox, Kunnskapsdepartementet, Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet og Utdanningsdirektoratet. På bakgrunn av denne undersøkelsen publiserte Vox våren 2010 rapporten *Innvandrere på nett. En analyse av innvandreres digitale kompetanse*.

Undersøkelsen *Ferdigheter i bruk av datamaskin og Internett* er en oppfølger til undersøkelsen *IKT-ferdigheter i den norske befolkningen* og rapporten *Borger og bruker. En analyse av den norske befolkningens digitale kompetanse* (Gravdahl og Guthu, 2008), som tok for seg IKT-ferdighetene blant unge og voksne fra 16 år og oppover. Populasjonen i *IKT-ferdigheter i den norske befolkningen* inkluderte personer med innvandrerbakgrunn, men det ble ikke gjort noen spesielle analyser av disse i 2008. Totalt ble det innhentet svar fra 1 998 respondenter i den undersøkelsen.

Lene K. Guthu (t.v.) er statsviter og seniorrådgiver i Avdeling for analyse i Vox (nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk).
(lene.guthu@vox.no)

Sigrid Holm er sosiolog og rådgiver i Avdeling for analyse i Vox (nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk).
(sigrid.holm@vox.no)

faktorene er forbundet med svakere IKT-ferdigheter, er det grunn til å anta at resultatene ville vært enda dårligere dersom svarprosenten hadde vært høyere. For å forsøke å kompensere for frafallet er datagrunnlaget vektet for forskjeller mellom og innad i de ulike gruppene med hensyn til landbakgrunn, kjønn, alder, sysselsetting og utdanningsnivå.

Innvandrere fra Polen er de mest aktive pc- og internettbrukerne. Blant polakene bruker 96 prosent pc og 93 prosent Internett (se figur 1). Majoriteten har tilgang til pc og Internett hjemme. Blant de 94 prosent innvandrere fra Somalia som oppgir at de bruker pc, er andelen som bruker pc hjemme, noe lavere enn blant pc-brukerne i andre innvandrergupper. Derimot er det blant somaliere en relativt stor andel som oppgir at de bruker pc og Internett på skole eller utdanningssted og på bibliotek. Innvandrere fra Pakistan, som i vår undersøkelse er gruppen med høyest gjennomsnittsalder, har lavest andel brukere. Her bruker 74 prosent pc og 69 prosent Internett.

Sender SMS og e-post

Hvis vi ser nærmere på ulike typer digitale verktøy (se tabell 2), har innvandrerne relativt gode ferdigheter når det gjelder å sende og motta SMS, e-post og å bruke søkemotorer som Google og Yahoo. Respondentene skårer fra 0 til 100 der 0 er lite erfaring og 100 er mye erfaring. Innvandrere med polsk bakgrunn skiller seg imidlertid ut ved at de har vesentlig mer erfaring enn de andre innvandrerguppene i undersøkelsen.

Det er relativt store forskjeller på hva slags erfaring de ulike innvandrerguppene har med å finne informasjon på offentlige myndigheters hjemmesider. De fleste fra Pakistan og Irak oppgir at de har liten eller ingen erfaring med dette. Innvandrere fra Pakistan skårer også lavt når det gjelder å fylle inn elektroniske skjemaer på nett, for eksempel selvangivelse eller strømavlesning.

Innvandrere har middels god kompetanse når det gjelder mer operative dataferdigheter. Dette dreier seg blant annet om bruk av de mest grunnleggende databehandlingsverktøyene som å skrive, redigere og å flytte tekst i tekstbehandling.

Tabell 1. Antall respondenter og svarprosent blant innvandrerne i undersøkelsen. 2009

Land	Polen	Irak	Pakistan	Somalia	Vietnam	Norskfødte, foreldre fra Pakistan	Norskfødte, foreldre fra Vietnam	Totalt
Antall respondenter	494	533	490	461	459	259	240	2 936
Svarprosent	40	31	31	15	35	29	34	31

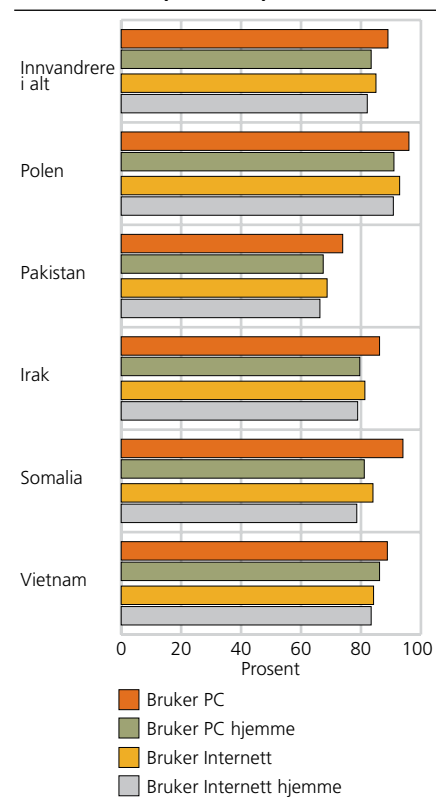
Kilde: Ferdigheter i bruk av datamaskin og Internett, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Innvandreres skår på utvalgte digitale ferdigheter. 2009. (N = 2 437)

	Polen	Pakistan	Irak	Somalia	Vietnam	Totalt
Sende eller motta SMS fra en mobiltelefon	89	56	63	67	55	72
Bruke Google, Yahoo eller andre søkemotorer på Internett	83	49	61	63	53	67
Sende eller motta e-post	76	51	59	66	55	65
Finne bestemt informasjon du trenger på offentlige myndigheters hjemmesider	69	37	39	48	43	53
Taste inn opplysninger til det offentlige, f.eks. selvangivelse	53	39	44	43	42	47
Erfaring med å installere programmer på datamaskinen	65	35	38	43	40	50
Erfaring med å kunne skrive, redigere og flytte tekst i tekstbehandling	60	39	40	47	47	50
Finne informasjon på hjemmesider med et annet språk enn norsk	59	34	49	56	41	51

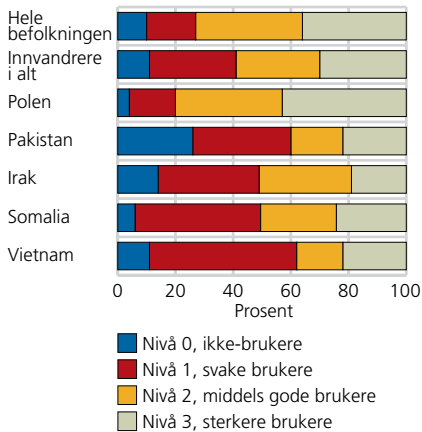
Kilde: Ferdigheter i bruk av datamaskin og Internett, Statistisk sentralbyrå.

Figur 1. Andel som bruker pc og Internett blant innvandrere, etter landbakgrunn. 2009. Prosent. (N = 2 437)

Kilde: Ferdigheter i bruk av datamaskiner og Internett, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. **Digitalt ferdighetsnivå for innvandrere (2009) og for hele befolkningen (2007). Prosent. (N = 2 437)**

Kilde: IKT-ferdigheter i den norske befolkningen, Norstat; og Ferdigheter i bruk av datamaskiner og Internett, Statistisk sentralbyrå.

Polakkene et unntak

For å måle digital kompetanse blant innvandrerne har vi laget en indeks som går fra 0 til 100 ut fra hvilken erfaring de har på forskjellige IKT-områder. De som ikke bruker pc, plasseres på nivå 0 som vist i figur 2. Personer som er på nivå 1, «svake brukere», har lite erfaring på de fleste IKT-områder og skårer 40 eller lavere på indeksen (se tekstboks). Mellomnivået består av «middels gode brukere» som har en viss erfaring på de fleste områder (fra 40 til 70 på indeksen), mens de som gjennomgående har mye erfaring med bruk av IKT-verktøy, defineres som «sterke brukere». Disse skårer over 70 på indeksen.

Mål på digital kompetanse

I undersøkelsen er digital kompetanse operasjonalisert gjennom 40 spørsmål om IKT-ferdigheter, innenfor åtte ulike områder. Disse områdene er: definere informasjonsbehov, adgang til informasjon, teknologisk selvhjelpen, håndtere informasjon, evaluere informasjon/nettsikkerhet, integrere informasjon, kommunikasjon og formidling, skape ny informasjon.

Respondentene blir ikke testet, men spurt om hvilken erfaring de har med dagligdagse IKT-prosesser og bruksområder. For hvert av de 40 ferdighetsmålene ble respondentene bedt om å svare på en skala fra 0 til 3. 0 er «ingen erfaring», 1 er «begrenset erfaring», 2 er «en viss erfaring», og 3 er «mye erfaring». Svorskalaen fra 0 til 3 blir omgjort til en indeks som går fra 0 til 100. På bakgrunn av de ulike digitale ferdighetene blir befolkningen delt inn i fire ulike nivåer: «ikke-brukere», «svake brukere», «middels gode brukere» og «sterke brukere». For mer informasjon om operasjonalisering og måling av digital kompetanse i denne undersøkelsen, se *Innvandrere på nett* (Guthu og Holm, 2010).

Blant innvandrere er det mange – 30 prosent – som havner på nivå 1, definert som svake brukere. Spesielt er denne gruppen stor blant innvandrere fra Vietnam og Somalia. Innvandrere fra Polen viser seg imidlertid å ha svært gode IKT-ferdigheter. 83 prosent av polakkene er på nivå 2 eller 3, som er middels gode eller sterke brukere.

Hva påvirker digital kompetanse?

Kompetansenivået blir påvirket av tilgangen til digitale verktøy, hvor ofte man bruker disse, og demografiske faktorer som kjønn, alder, utdanning og tilknytning til arbeidslivet.

For å analysere hvordan de ulike demografiske faktorene påvirker IKT-skåren for hver av innvandrergruppene, har vi gjennomført en lineær regresjon (se tekstboks). Som et hjelpemiddel for å tolke resultatene av analysene konstruerte vi en «fiktiv» referanseperson som tjener som utgangspunkt for å kunne tallfeste effektene av de ulike demografiske faktorene. Referansepersonen er en mann som er mellom 30 og 39 år gammel, med videregående skole som høyeste fullførte utdanning. Denne utdanningen er ikke tatt i Norge. Han er sysselsatt, men bruker ikke IKT-verktøy i jobben. Referansepersonen har ikke

Lineær regresjon

Lineær regresjon er en multivariat analysemetode som benyttes for å studere den unike effekten av flere forklaringsvariabler på en avhengig variabel. Metoden er velegnet når den avhengige variabelen er på intervall- eller forholdstallsnivå, og vi har flere mulige årsaksvariabler.

I denne analysen ser vi om den digitale kompetansen påvirkes av kjønn, alder, utdanning og tilknytning til arbeidslivet.

barn i skolepliktig alder som bor hjemme.

Analysen viser at skåren til en person med disse kjennetegnene er 55 (se tabell 3). Tallene i regresjonen viser hva som skjer med skåren hvis vi endrer ett kjennetegn, mens de andre holdes konstante. Et negativt tall indikerer at kjennetegnet reduserer referansepersonens skår, mens skåren økes med positive tall. For eksempel vil en kvinne fra Pakistan som for øvrig har kjennetegn som er identiske med referansepersonens, ha en skår på $43 - 7 = 35$. Vi ser at referansepersonen fra Vietnam har den laveste skåren (31), mens referansepersonen fra Polen (61) kommer best ut. Analysen viser også at størrelsen på effektene av de enkelte faktorene varierer fra gruppe til gruppe, og det er heller ikke alle kjennetegnene som er signifikante for alle innvandrergroppene. Kjennetegnene trekker imidlertid i samme retning for alle.

Forskjellen mellom kvinner og menn er størst for innvandrere fra Somalia og Vietnam. For personer med bakgrunn fra Polen og Irak kan vi ikke konkludere med at det foreligger noen kjønnsforskjeller.

Alder har mye å si

Alder har mye å si for en persons digitale kompetanse. Mens en person i alderen 30–39 år skårer 55 på indeksen, får en person over 50 år en skår på 35 på

Tabell 3. Lineær regresjonsanalyse av digital kompetanse (indeks som avhengig variabel), 2009. (N = 2 437)¹

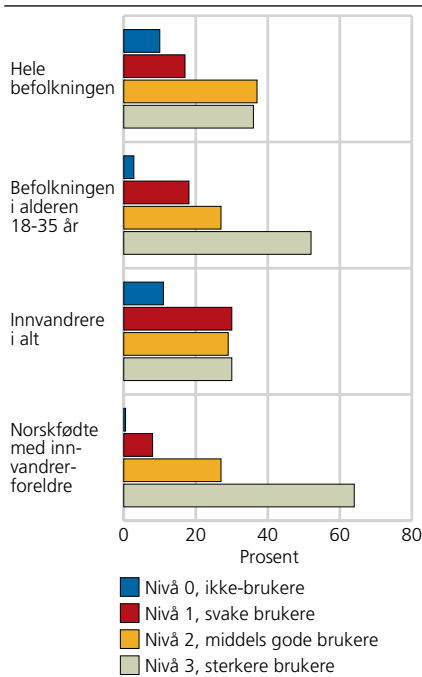
	Innvandrer- gruppene i alt	Polen	Irak	Pakistan	Somalia	Vietnam
Referanseperson (konstantledd)	55*	61*	40*	43*	40*	31*
Kvinne	-7*	-2	-4	-8*	-12*	-9*
Under 30 år	10*	4*	5	9*	8*	14*
40–49 år	-14*	-18*	-5	-16*	-7	-13*
50+	-21*	-25*	-12*	-22*	-15*	-13*
Grunnskole eller lavere	-15*	-6	-5	-10*	0	-3
Høgskole/universitet	8*	9*	8*	6	7	12*
Høyeste fullførte utdanning i Norge	6*	8*	12*	13*	12*	11*
Hjemmeboende barn i skolepliktig alder	-2	1	-2	-2	0	-1
Ikke i arbeid ²	-3*	2	-1	1	-2	0
Bruker data i jobb	17*	13*	17*	20*	25*	25*

¹ Tall markert med stjerne er signifikante på 5 prosent-nivå.

² Fordi beregningsgrunnlaget blir større når regresjonskoeffisienten for alle innvandrergroppene estimeres sammen, er effekten signifikant for innvandrerne totalt, men ikke innenfor hver av groppene.

Kilde: Ferdigheter i bruk av datamaskin og Internett, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. **Digitalt ferdighetsnivå blant norskfødte med innvandrerforeldre, sammenlignet med innvandrere (2009) og befolkningen i alt (2007). Prosent. (N = 499)**

Kilde: IKT-ferdigheter i den norske befolkningen, Norstat. Ferdigheter i bruk av datamaskiner og Internett, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. **Lineær regresjonsanalyse av digital kompetanse (indeks som avhengig variabel). 2009. (N = 499)¹**

Referanseperson (konstantledd)	95*
Kvinne	-6
Alder	-1*
Foreldre fra Vietnam	6
Videregående	5
Høgskole/universitet	11*
Hjemmeboende barn i skolepliktig alder	3
Sysselsatt	5
Bruker data i jobb	9*

¹ Tall markert med stjerne er signifikante på 5 prosent-nivå.

Kilde: Ferdigheter i bruk av datamaskin og Internett, Statistisk sentralbyrå.

indeksen når alt annet holdes konstant. Også personer i aldersgruppen 40–49 år skårer signifikant dårligere enn referansepersonen. For innvandrerne fra Polen og Pakistan er det alder som har størst påvirkning på kompetansenivået.

Å ha høy utdanning henger i størst grad sammen med kompetansenivået for innvandrerne fra Vietnam. Mens en som har videregående skole skårer 31 på indeksen, skårer en med høgskole- eller universitetsutdanning 43. Når kjønn, alder og yrkesaktivitet holdes konstant, er det – med unntak for innvandrere fra Pakistan – ikke noen signifikant forskjell i digital kompetanse når vi sammenligner innvandrere som har videregående skole, med dem som har grunnskole eller ingen formell utdanning. Vi ser også at variabelen «høyeste fullførte utdanning i Norge» slår positivt og signifikant ut for alle gruppene.

Det er ingen signifikant forskjell i digital kompetanse mellom innvandrere med og uten hjemmeboende barn i skolepliktig alder. Dette gjelder for samtlige innvandrergrupper.

Det er heller ingen signifikant forskjell i IKT-kompetanse avhengig av om en person er i jobb eller ikke. Effekten av yrkesaktivitet er i større grad påvirket av om man bruker data i jobben eller ikke. Spesielt for innvandrerne fra Somalia og Vietnam er dette en sterk påvirkningsfaktor.

Alle barna bruker pc

Barna av innvandrerne som omtales i denne artikkelen, er personer født i Norge av innvandrere fra Pakistan og Vietnam. I likhet med innvandrerne i undersøkelsen er de 18 år eller eldre. Det er allikevel en ung populasjon vi snakker om; 63 prosent er under 25 år, mens ingen er over 35 år. De norskfødte med innvandrerforeldre fra Vietnam er noe yngre enn de med foreldre fra Pakistan. Dette skyldes at innvandrere fra Pakistan kom til Norge på et tidligere tidspunkt enn de fra Vietnam. Den unge alderen skulle tilsi at dette er mennesker som er gode på IKT-verktøy – de er født inn i et digitalt samfunn.

Nærmere halvparten har grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Svært mange oppgir fortsatt å være under utdanning – 40 prosent av de norskfødte med foreldre fra Pakistan oppgir å være i utdanning, og hele 61 prosent av dem med foreldre fra Vietnam. Siden mange er såpass unge, er det trolig en god del som fortsatt går på videregående skole. Videre er omtrent 26 prosent sysselsatt, og 5 prosent er på arbeidsmarkedstiltak. Det er noen forskjeller mellom de to gruppene her. Flere norskfødte med innvandrerforeldre fra Pakistan er sysselsatt.

Ikke overraskende bruker så å si alle i utvalget pc – det er kun to personer som svarer nei på spørsmål om dette. 96 prosent bruker datamaskin hjemme. Av dem som er sysselsatt, bruker 88 prosent pc på jobb. Her ser vi at barna skiller seg ut fra innvandrerne, der bare 35 prosent av de sysselsatte oppga at de brukte pc på jobb. Andre populære arenaer for pc-bruk er hos familie og venner og på skole eller utdanningssted, særlig blant dem med foreldre innvandret fra Vietnam. Selv om de fleste innvandrerne bruker pc, gjør barna det oftere, i flere sammenhenger og på flere arenaer.

Praktisk talt alle norskfødte med innvandrerforeldre bruker altså pc, kvinner så vel som menn. Men andelen dagligbrukere er omtrent 10 prosentpoeng lavere blant kvinner enn blant menn. I befolkningen som helhet er det ingen

klar forskjell mellom kjønnene, med unntak av personer på 60 år eller mer, der mennene er klart i flertall blant dagligbrukerne.

Født i Norge – digitalt inkludert

Barn av innvandrere er født inn i det digitale samfunn. De har tilgang til, og benytter seg av, IKT-verktøy på en rekke forskjellige arenaer. Derfor er det all grunn til å tro at de har høy digital kompetanse – mye høyere enn innvandrerne. Figur 3 viser fordelingen på kompetansenivåene for norskfødte med innvandrerforeldre, sammenlignet med innvandrere og befolkningen som helhet. Som forventet gjør de norskfødte det betydelig bedre enn innvandrerne. Omtrent to av tre befinner seg på det høyeste nivået, og er sterke brukere. Kun en av ti er svake brukere på nivå 1, og så å si ingen er ikke-brukere. Til sammenligning er det henholdsvis 11 og 10 prosent ikke-brukere blant foreldrene og i befolkningen som helhet. Tilsvarende tall på nivå 1 er 30 og 17 prosent. 30 prosent av foreldrene og 36 prosent av hele befolkningen er sterke brukere, altså rundt regnet halvparten så stor andel som blant dem som er født i Norge av innvandrerforeldre.

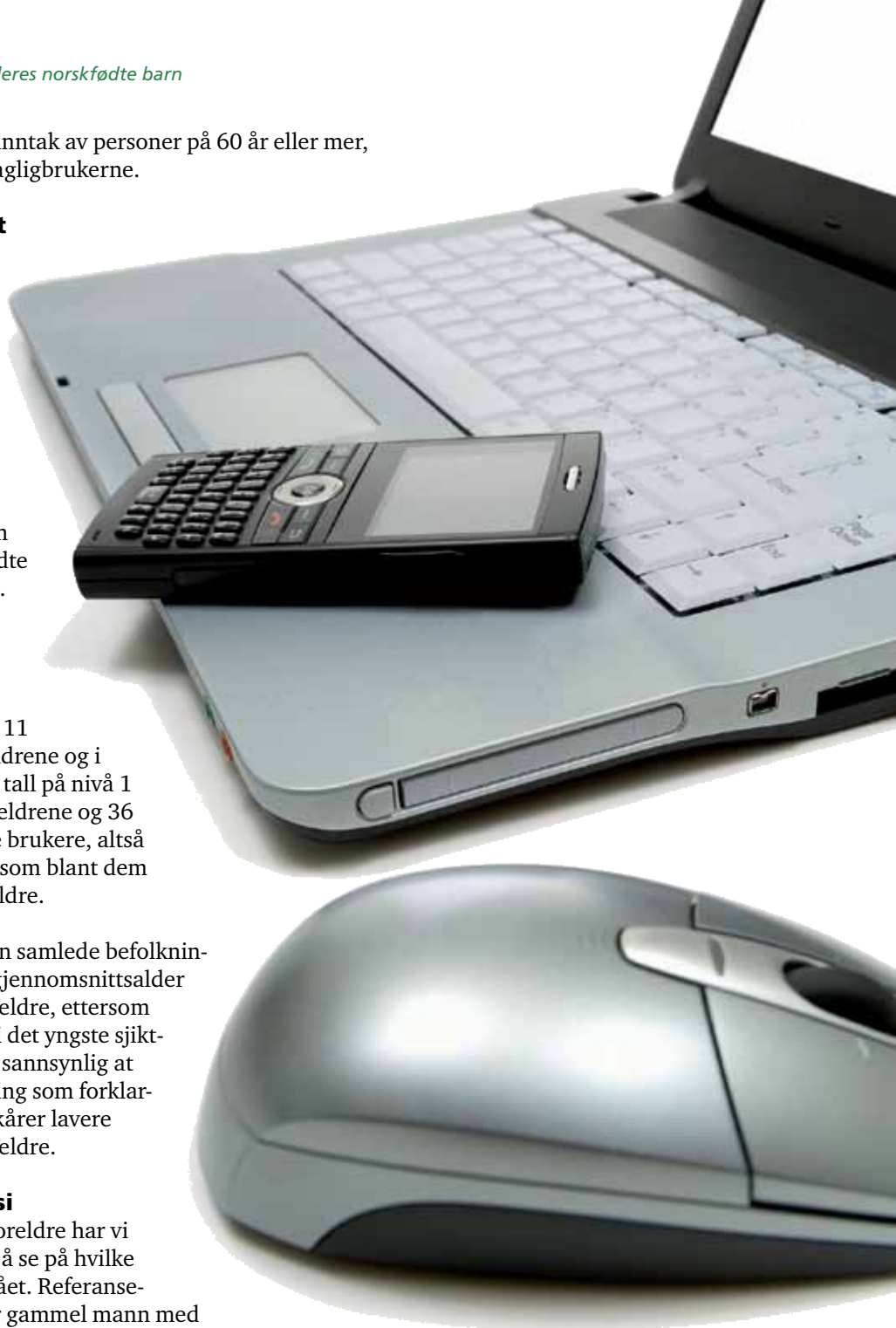
For øvrig må man her merke seg at den samlede befolkningen i alderen 18-35 år har en høyere gjennomsnittsalder enn de norskfødte med innvandrerforeldre, ettersom flere i sistnevnte gruppe befinner seg i det yngste sjiktet av dette aldersspennet. Det er mest sannsynlig at det er forskjellen i alderssammensetning som forklarer at befolkningen mellom 18 og 35 skårer lavere enn de norskfødte med innvandrerforeldre.

Alder og utdanning har mye å si

Også for norskfødte med innvandrerforeldre har vi gjennomført en regresjonsanalyse for å se på hvilke faktorer som påvirker kompetansenivået. Referansepersonen i denne analysen er en 18 år gammel mann med grunnskole som høyeste fullførte utdanning, som ikke har hjemmeboende barn, ikke er sysselsatt, ikke bruker pc i jobben, og har foreldre fra Pakistan. Denne personen skårer 95,4 på IKT-indeksen.

Resultatene (se tabell 4) viser at alder, det å ha høgskole- eller universitetsutdanning, og det å bruke pc på jobb er de tre faktorene som har en signifikant innvirkning på IKT-ferdigheter for de norskfødte med innvandrerforeldre.

En person som bruker pc på jobb, har signifikant høyere IKT-kompetanse enn en som ikke gjør det, når de andre variablene i modellen holdes likt. Dette kan forklares med at når man befinner seg på en arena der pc brukes mye, får

man mer og bredere erfaring med pc-bruk. Alder har negativ innvirkning på IKT-ferdighetene. For hvert år synker skåren med én skalaenhet. Det å ha høyere utdanning er på sin side positivt.

Sammenlignet med en som kun har grunnskole, skårer en med universitets- eller høgskoleutdanning 11 skalaenheter høyere når alt annet holdes likt. Også for innvandrere var det signifikant forskjell i digital kompetanse mellom menn og kvinner og personer med videregående skole sammenlignet med grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Dette slår ikke ut blant de norskfødte med innvandrerforeldre. Dette tyder på at det ikke er noen kjønnsforskjell i denne gruppen, men det er også en mulighet for at resultatet skyldes at utvalget er for lite.

Bedre IKT-ferdigheter kommer ikke av seg selv

Analysene våre viser at mange innvandrere har begrensede IKT-ferdigheter, noe som igjen kan føre til at de blir ekskludert fra enkelte samfunnsarenaer. Når innvandrerne som ikke mestrer den digitale teknologien (nivå 0 eller nivå 1), blir spurt om hvilke hindringer de opplever for å kunne bedre sine ferdigheter, oppgir nesten 75 prosent at de mangler kunnskap eller kan for lite om datamaskiner, og at dette er blant forholdene som hindrer dem i å bli bedre. Bare 17 prosent oppgir at manglende interesse hindrer dem i å forbedre sine ferdigheter. Dette tyder på at de er motivert for å lære mer.

Samtidig ser det ut til at manglende ferdighetene i stor grad kan tilskrives at mange innvandrere mangler en viktig læringsarena, nemlig en arbeidsplass der man bruker pc. Derfor gjelder det å finne alternative læringsarenaer. Et slikt alternativ kan være kurstilbud fra det offentlige. 42 prosent av innvandrere som ikke mestrer dagens teknologi, oppgir at de ønsker seg et slikt kurstilbud.

Som en motsats til innvandrerne viser analysene at norskfødte med innvandrerforeldre generelt har svært gode IKT-ferdigheter. Det later altså ikke til å ha noen negativ effekt på barna at foreldrene har dårlig digital kompetanse – de er snarere svært gode, og på alle måter inkludert i det digitale samfunnet.

Referanser

Gravdahl, Berit og Lene Guthu (2008): *Borger og bruker. En analyse av den norske befolkningens digitale kompetanse*. Oslo: Vox – nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk.

Guthu, Lene og Sigrid Holm (2010): *Innvandrere på nett. En analyse av innvandreres digitale kompetanse*. Oslo: Vox – nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk.

Statistisk sentralbyrå (24. september 2009): «Bredbånd via fiber og kabel-TV øker mest» (<http://www.ssb.no/vis/emner/10/03/ikthus/main.html>).

Mindre samsvar blant kvinner enn menn

Norske kvinner og menn uttrykker gjennomgående likestilte holdninger til kjønnsroller. Samtidig har kvinnene fortsatt hovedansvaret for arbeidet hjemme, noe som gjelder husarbeid i større grad enn barneomsorg. For de fleste kvinner og menn som lever i samliv, er det samsvar mellom holdninger og faktisk arbeidsdeling. Det vil si at de med tradisjonelle holdninger deler tradisjonelt, mens de med likestilte holdninger deler mer likt. I de samlivene hvor det er et sprik mellom holdninger og praksis, er det kvinnene som i hovedsak opplever avstand mellom egne holdninger og praksis hjemme.

Det fins en omfattende forskningslitteratur om endring i likestilling hjemme og ute. Vi vet imidlertid lite om hvordan fordeling av arbeid og ansvar mellom kvinner og menn i samliv henger sammen med partenes holdninger til kjønnsroller og likestilling. Dette skal vi belyse nærmere i denne artikkelen ved hjelp av data fra undersøkelsen Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) (se tekstboks). Vi spør: Er det samsvar mellom holdninger til kjønnsroller og likestillingspraksis i norske hjem? På hvilken måte kan kvinner og menn klassifiseres i ulike grupper basert på praksis og holdninger til likestilling? Og hva kjennetegner kvinner og menn i parforhold hvor holdninger og praksis følges ad, eller hvor det er avstand mellom holdninger og praksis?

Vi analyserer fordeling av husarbeid og omsorg for barn mellom partene i heteroseksuelle gifte og samboende par. Partenes holdninger til kjønnsroller belyses ved hjelp av en rekke spørsmål om synspunkter på kvinners og menns rolle i samfunnet. Vi utforsker først hvordan holdninger og likestillingspraksis henger sammen, deretter identifiserer vi grupper av par basert på de observerte sammenhengene. Vi spør om det er slik at holdning til kjønnsroller gjenspeiles i praksis på hjemmebane, eller om det heller er slik at partene opple-

Om undersøkelsen Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) 2007

LOGG 2007 er en nasjonal undersøkelse gjennomført av Statistisk sentralbyrå og forskningsinstituttet NOVA. Data ble samlet inn ved hjelp av telefonintervju, spørreskjema i posten og ved tilkobling av data fra ulike registre, bl.a. samlivsstatus, barn og utdanning. Av det samlede utvalget på 25 937, 18 år og over, har vi opplysninger fra både telefonintervju og spørreskjema for 43,2 prosent. Denne svarprosenten er relativt lav, og varierer med alder, kjønn, landsdel, utdanning og liknende. I analysen vektet vi derfor tallene for å få mest mulig landsrepresentative resultater; det vil si at det tas hensyn til at det i noen grupper er trukket og intervjuet større andeler av befolkningen enn i andre grupper.

Enheten i undersøkelsen er individ, og opplysninger om holdninger og bakgrunnskjennetegn gjelder primært intervjupersonen. For personer i samliv er det i tillegg spurt om en rekke forhold som gjelder partneren og parforholdet. Her benytter vi blant annet opplysninger om partnerens aktivitet (arbeid, arbeidstid mv.) og om arbeidsdeling mellom intervjupersonen og partneren i husholdet. I analysen definerer vi grupper av par ut fra intervjupersonens holdning til likestilling/kjønnsroller og den samme personens opplysninger om hvordan husholdarbeidet deles mellom ham/henne og partneren. Vårt analyseutvalg består av 4 581 gifte og samboende kvinner og menn, hvorav 2 197 har barn under 13 år. Datainnsamlingen er dokumentert i Bjørshol, Høstmark og Lagerstrøm (2010). Se også Lappegård og Slagsvold (2007a og b) og Brunborg, Slagsvold og Lappegård (2009).

Randi Kjeldstad og
Trude Lappegård

Artikkelen bygger på kapittel 2 i Rapporten 2010/18, Statistisk sentralbyrå, *Utradisjonell likestilling? Analyser av undersøkelsen Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) 2007* (Randi Kjeldstad og Jan Lyngstad (red.))

Randi Kjeldstad (t.v.) er sosiolog og forskningssjef i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.
(randi.kjeldstad@ssb.no)

Trude Lappegård er sosiolog og seniorforsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.
(trude.lappegard@ssb.no)

Tabell 1. **Potensielle grupper av norske par, etter holdning til kjønnsroller og likestilling i husarbeid og/eller barneomsorg**

	Positiv holdning til likestilte kjønnsroller		
		Sterk	Svak
Likestillingspraksis	Sterk	A	B
	Svak	C	D

Indekser

Indeks for holdning til kjønnsroller

En holdningsindeks ble laget med utgangspunkt i svar på utvalgte spørsmål i LOGG. Indeksen er standardisert til en skala fra 0 til 1, hvor 0 uttrykker tradisjonelle holdninger til kjønnsroller og 1 likestilte holdninger. Gjennomsnittsskår for kvinner er 0,76 og for menn 0,67, og dette viser at både kvinner og menn i Norge har generelt positive holdninger til likestilte kjønnsroller i samfunnet, men kvinner uttrykker mer likestilte holdninger enn menn.

Indeks for deling av husarbeid

En tilsvarende indeks ble laget for å uttrykke fordeling av, eller riktigere, mannens relative innsats i husarbeidet hjemme, standardisert til en skala fra 0 til 1. Her betyr 0 at hun gjør alt, og 1 at han gjør alt. En skåre på 0,5 uttrykker likestilt arbeidsdeling. Gjennomsnittsskåren målt på grunnlag av opplysninger fra kvinner er 0,32, og målt på grunnlag av opplysninger fra menn 0,40. Dette viser at mennene beskriver husarbeidsoppgavene som mer likedelte enn hva kvinnene gjør, men begge oppgir at kvinnene gjør mest.

Indeks for deling av barneomsorg

På samme måte som for husarbeid laget vi en indeks for mannens relative involvering i barneomsorgen. Også denne indeksen har en skala fra 0 til 1, hvor 0 betyr at hun gjør alt, og 1 at han gjør alt. Også her uttrykker en skår på 0,5 likedeling mellom partene. Gjennomsnittsskåren for kvinner og menn på henholdsvis 0,37 og 0,42 tyder på en noe større likedeling av barneomsorg enn av husarbeid, slik vi har målt det. Men på samme måte som ved husarbeid oppgir menn en mer likestilt arbeidsfordeling enn kvinner.

ver avstand mellom egne holdninger og praksis i familien. Når en studerer dette, er det aktuelt å ha et kjønnsperspektiv hvor kvinner og menn studeres hver for seg. Er det for eksempel større avstand mellom holdninger og praksis blant kvinner enn blant menn? Det er også aktuelt å spørre om det er større avstand mellom holdninger og praksis blant samboende enn blant gifte, eller blant småbarnsforeldre enn blant andre par.

Likestillingsholdning og praksis

Første skritt i analysen er å kartlegge sammenhengen mellom kvinners og menns holdninger til kjønnsroller og den faktiske fordelingen av husarbeid og barneomsorg i norske hushold. Dette gjør vi ved å gruppere par med utgangspunkt i indeks for holdninger og indeks for menns relative involvering i henholdsvis husarbeid og omsorgsarbeid (se tekstboks).

Hvis vi tenker oss en gruppering ut fra henholdsvis sterk og svak (positiv) holdning til likestilte kjønnsroller og sterk og svak likestillingspraksis, får vi fire grupper hvor to kan betegnes som «konsensusgrupper» (celle A og D i tabell 1) og to som «ikke-konsensusgrupper» (celle B og C).

Dette er teoretiske grupper, og vi vet ikke om de faktisk forekommer, eller hvor hyppig de eventuelt forekommer. Forekomsten av gruppene vil variere avhengig av om det er kvinnens eller mannens holdninger til kjønnsroller og hennes eller hans rapportering av likestillingspraksis hjemme som legges til grunn, jamfør gjennomsnittsskårer for kvinner og menn på de tre indeksene (se tekstboks). Det faktum at kvinner gjennomgående uttrykker mer positiv holdning til kjønnsroller samtidig som de i mindre grad enn menn rapporterer faktisk likestilling i familien, betyr sannsynligvis at gruppe C vil være mer utbredt målt på bakgrunn av opplysninger fra kvinner, mens gruppe B vil være mer utbredt målt med opplysninger fra menn.

Likestilte, ustemte og tradisjonelle

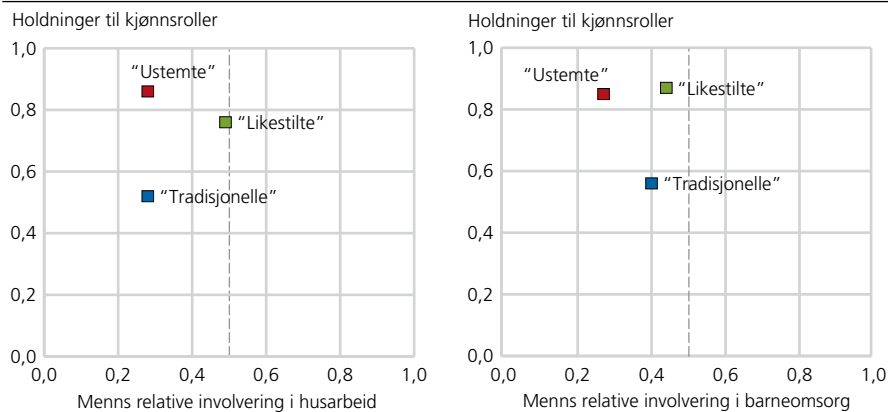
Vi kartlegger forekomsten av ulike grupper par ved hjelp av klyngeanalyse (K-Means Cluster Analysis). Det er en metode som lager gruppeprofiler ved å maksimere variasjonen mellom grupper og minimere variasjonen innenfor grupper. Bare tre ulike grupper ble identifisert i det opplysningene ikke ga grunnlag for å identifisere en gruppe av typen B i tabell 1, det vil si de med svake (positive) holdninger til likestilte kjønnsroller og sterk likestillingspraksis. De tre gruppene beskriver vi som henholdsvis *likestilte* (A), *ustemte* (C) og *tradisjonelle* (D). Det er viktig å presisere at «tradisjonelle» holdninger i denne sammenhengen ikke nødvendigvis betyr at man er motstander av likestilling på alle plan, eller at «likestilte» holdninger betyr at man foretrekker full likestilling på alle plan.

Indeksen for holdning til kjønnsroller varierer på en skala fra 0 og 1, og som tallene i figur 1 viser, er gjennomsnittsskårene i alle grupper høyere enn 0,5 og lavere enn 0,9. Holdningsskåren er naturlig nok betydelig høyere for gruppene *likestilte* og *ustemte* enn for *tradisjonelle*. Det er imidlertid noe overraskende at den er høyere for gruppen *ustemte* enn for gruppen *likestilte* når det gjelder husarbeid. Dette kan ha sammenheng med at det i gruppen *ustemte* er mange kvinner, og de har en relativt høy gjennomsnittsskår på indeks for holdning til kjønnsroller.

Indeksen for menns relative involvering i husarbeid og barneomsorg varierer på en skala fra 0 til 1, men her betyr 0 at hun gjør alt, og 1 at han gjør alt.

Full likedeling av oppgavene mellom ham og henne i familien betyr en skår på 0,5. Det betyr at en skår mellom 0 og 0,5 innebærer at kvinnen gjør mer enn mannen, mens en skår mellom 0,5 og 1 innebærer at mannen gjør mest. Av figur 1 ser vi at kvinnen gjør mer enn mannen i alle grupper. Men det er betydelige forskjeller. For gruppen *ustemte* er gjennomsnittsskåren på indeksen for menns relative involvering særlig lav. Det gjelder både husarbeid og barneomsorg med en skår på henholdsvis 0,28 og 0,27. Mest likestilt praksis finner vi i gruppen *likestilte* med skår på henholdsvis 0,49 og 0,44. De *tradisjonelle* har betydelig mer likestilt praksis i barneomsorg enn i husarbeid. Her er skårene for mannens relative involvering 0,40 for barneomsorg og 0,28 for husarbeid.

Figur 1. **Klassifisering av ulike grupper av par basert på holdninger til kjønnsroller og menns relative involvering i husarbeid og barneomsorg**

Kilde: LOGG 2007, Statistisk sentralbyrå og NOVA.

Flere «ustemte» kvinner enn menn ...

Tabell 2 viser fordeling av de tre gruppene *tradisjonelle*, *likestilte* og *ustemte* basert på holdning til kjønnsroller og menns relative involvering i husarbeid, og tabell 3 viser fordeling for tilsvarende grupper basert på holdning til kjønnsroller og menns relative involvering i barneomsorg.

Når det gjelder husarbeid, er det flest som befinner seg i gruppen *ustemte* (43 prosent av parene), mens gruppen *likestilte* er størst for barneomsorg (41 prosent av parene). Under tre av ti (28 prosent) befinner seg i gruppen *ustemte* og uttrykker avstand mellom holdning til kjønnsroller og menns relative involvering i barneomsorgen, mens noe over tre av ti (32 prosent) befinner seg i gruppen *tradisjonelle*, hvor det er mer tradisjonelle holdninger til kjønnsroller og liten relativ involvering av far i barneomsorgen. Når det gjelder husarbeid, befinner en av fire (25 prosent) seg i gruppen *tradisjonelle*, mens under tre av ti (31 prosent) befinner seg i gruppen *likestilte*. Dermed ser det ut til at det er gjennomgående større samsvar mellom holdning til kjønnsroller og praksis hjemme når det gjelder omsorgen for barna enn når det gjelder det daglige husarbeidet.

Det er store forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder hvilke grupper de befinner seg i, og det er store forskjeller i andelen hvor det er avstand eller samsvar mellom egne holdninger og deres beskrivelse av menns relative involvering i husarbeid og barneomsorg. Flertallet av

Tabell 2. **Fordeling av ulike grupper par basert på holdninger til kjønnsroller og menns relative involvering i husarbeid. Prosent**

Klassifisering av ulike grupper par basert på holdninger og praksis	Fordeling etter gruppe. Prosent		
	Alle	Menn	Kvinner
Tradisjonelle	25	33	19
Likestilte	31	40	24
Ustemte	43	28	57
Antall (N)	4 581	2 079	2 502

Kilde: LOGG 2007, Statistisk sentralbyrå og NOVA.

Tabell 3. **Fordeling av ulike grupper par basert på holdninger til kjønnsroller og menns relative involvering i barneomsorg. Prosent**

Klassifisering av ulike grupper par basert på holdninger og praksis	Fordeling etter gruppe. Prosent		
	Alle	Menn	Kvinner
Tradisjonelle	32	43	22
Likestilte	41	41	41
Ustemte	28	17	37
Antall (N)	2 197	1 001	1 196

Kilde: LOGG 2007, Statistisk sentralbyrå og NOVA.

Regresjonsanalyse

Analysen er gjort separat for kvinner og menn og beregner den relative sannsynligheten for å befinne seg i henholdsvis gruppen *likestilte*, *tradisjonelle* og *ustemte*. Analysen inkluderer viktige bakgrunns- og familiekjennetegn samt opplysninger om egen og partners yrkesarbeid/viktigste gjøremål. Estimaten er beregnet med gruppen *tradisjonelle* som referansegruppe. Det betyr at estimatene i tabellene viser den relative sannsynligheten for å befinne seg i gruppen *likestilte* versus gruppen *tradisjonelle* og den relative sannsynligheten for å befinne seg i gruppen *ustemte* versus gruppen *tradisjonelle*.

Estimatene i tabell 4 og 5 er uttrykt som odds ratio. En verdi høyere enn 1 på en av de uavhengige variablene viser at den relative sannsynligheten for å befinne seg i en av gruppene er høyere enn referansegruppen, mens tall lavere enn 1 viser at den relative sannsynligheten er lavere enn referansegruppen. For eksempel, i tabell 4 er odds ratio for intervjupersoner 60 år eller eldre 0,45 blant kvinner i gruppen *likestilte*. Dette betyr at sannsynligheten for at kvinner 60 år eller eldre befinne seg i gruppen *likestilte*, og ikke i gruppen *tradisjonelle*, er 45 prosent av sannsynligheten for dem som er i 20 årene.

kvinnene opplever relativt stor avstand mellom egne holdninger til kjønnsroller og deling av husarbeidet og befinner seg i gruppen *ustemte* (57 prosent), mens det samme gjelder kun 28 prosent av mennene (se tabell 2).

... men oftest når det gjelder husarbeid

Som nevnt er det færre som befinner seg i gruppen *ustemte* når det gjelder barneomsorg, enn når det gjelder husarbeid, men kjønnsforskjellene er klare også her; 37 prosent av kvinnene mot 17 prosent av mennene befinner seg i denne gruppen og oppgir dermed avstand mellom holdning til kjønnsroller og menns involvering i barneomsorgen (se tabell 3). Menns rapportering av egne holdninger til kjønnsroller og deres relative involvering hjemme er mer tradisjonelle enn tilsvarende blant kvinner. Det gjelder både husarbeid og barneomsorg. Når det gjelder å rapportere likestilte holdninger til kjønnsroller og likstilt barneomsorg, er det imidlertid ingen forskjell mellom kjønnene; fire av ti (41 prosent) av både kvinner og menn befinner seg i gruppen *likestilte*. For husarbeid er det flere menn (40 prosent) enn kvinner (24 prosent) som befinner seg i gruppen *likestilte*, hvor det er samsvar mellom egne holdninger til kjønnsroller og praksis hjemme (se tabell 2).

Mer likestilling når kvinnen jobber heltid

For å få mer kunnskap om hva som kjennetegner kvinner og menn i gruppene tradisjonelle, likestilte og ustemte, har vi gjort en regresjonsanalyse (se tekstboks).

Når det gjelder fordeling av husarbeid (se tabell 4), reduseres sannsynligheten for å befinne seg i gruppen *likestilte* med alderen, eller riktigere sagt: sannsynligheten for at kvinner og menn deler husarbeid likt, og at de har positive holdninger til likestilling mellom kjønnene, er lavere i eldre enn i yngre generasjoner. Det gjelder for både kvinner og menn. Å være gift reduserer også sannsynligheten for å befinne seg i denne gruppen, men nedgangen er bare signifikant for menn.

Barn og barnas alder i husholdet har ingen signifikant betydning for verken kvinner eller menn. For kvinner har det signifikant betydning om hun er i jobb eller ikke, og om hun jobber heltid eller deltid. Sannsynligheten for å befinne seg i gruppen *likestilte* halveres når hun jobber deltid, sammenlignet med om hun jobber heltid, og reduseres med to tredjedeler når hun ikke er i lønnet arbeid. Men det har ingen signifikant betydning om partneren (mannen) er i jobb eller ikke. Den kjønnsulike sammenhengen mellom yrkesarbeid og å befinne seg i gruppen *likestilte* fremgår også i kolonnen for menn i tabell 4, som viser at mannens egen yrkestilnytning/viktigste gjøremål ikke har signifikant betydning, mens partnerens (kvinnens) har det.

Kvinnelige ingeniører og helsefaglige menn mest likestilte

Økt utdanningsnivå øker sannsynligheten for å befinne seg i gruppen *likestilte* for både kvinner og menn. Ser vi på betydningen av ulike typer utdanning, ser vi imidlertid et kjønnet mønster. Når kvinnen er universitetsutdannet ingeniør, det vil si på et tradisjonelt mannsdominert fagområde, har hun en spesielt høy sannsynlighet for å befinne seg i gruppen *likestilte*. For menn gjelder det samme når han har universitetsutdanning innenfor helse og humaniora. Utradisjonelle valg av utdanning (og sannsynligvis ditto yrkestilknytning og -karriere) ser altså ut til å ha sammenheng med, og trolig bidra til, generelt mer positive holdninger til kjønnsroller kombinert med en relativt sterkere likedeling av husarbeidet.

Tabell 4. Betydning av utvalgte kjennetegn ved personen, partneren og familien for sannsynligheten av å befinne seg i gruppene likestilte og ustemte sammenlignet med å befinne seg i gruppen tradisjonelle for husarbeid. Kvinner og menn. Odds ratio¹

Husarbeid	Kvinner		Menn	
	Likestilte versus tradisjonelle	Ustemte versus tradisjonelle	Likestilte versus tradisjonelle	Ustemte versus tradisjonelle
Alder				
20-årene	1	1	1	1
30-årene	0,81	1,34	1,09	1,63
40-årene	0,85	1,71	0,98	1,68
50-årene	0,68	1,48	0,50	1,1
60+-årene	0,45	1,16	0,49	1,05
Samlivsform				
Gift	0,81	0,82	0,79	1,01
Samboer	1	1	1	1
Barn i husholdet				
Ingen barn i husholdet	1	1	1	1
Yngste barn 0-5 år	0,91	1,17	0,8	0,78
Yngste barn 6-12 år	0,8	1,14	0,75	0,94
Yngste barn 13-19 år	0,92	1,17	1,02	1,34
Egen aktivitet				
I arbeid – heltid	1	1	1	1
I arbeid – deltid	0,50	0,84	0,95	0,73
Ikke i arbeid	0,34	0,65	0,85	0,53
Student	2,02	3,01	1,76	1,49
Partners aktivitet				
I arbeid – heltid	1	1	1	1
I arbeid – deltid	1,03	0,53	0,49	0,64
Ikke i arbeid	1,13	0,51	0,39	0,71
Student	1,08	0,75	1,15	0,96
Egen utdanning				
Grunnskole	1	1	1	1
Videregående	1,53	1,51	1,19	1,36
Univ.: humaniora	5,74	3,45	5,33	3,54
Univ.: lærerfag	2,98	2,92	3,01	2,75
Univ.: øk., adm., samf.	4,81	3,96	2,75	2,39
Univ.: ingeniør	6,8	4,44	1,65	1,99
Univ.: helse og sosial	2,64	2,38	2,99	3,21
Univ.: andre	5,13	5,67	1,48	2,56
Fornøydhet med arbeidsdeling hjemme	1,03	0,92	1,02	0,99

¹ Koeffisienter i uthevet skrift er signifikante på 5-prosent eller lavere nivå.

Kilde: LOGG 2007, Statistisk sentralbyrå og NOVA.

Endelig ser vi at kvinner og menn som uttrykker større tilfredshet med arbeidsdelingen hjemme, i større grad befinner seg i gruppen *likestilte* enn i gruppen *tradisjonelle*, mens de som uttrykker mindre tilfredshet, i større grad befinner seg i gruppen *ustemte* par enn i gruppen *tradisjonelle* par. Det siste kan vi si sikkert bare for kvinnene.

Sannsynligheten for at menn befinner seg i gruppen *ustemte*, har ingen signifikant sammenheng med egen alder, samlivsform eller barn i familien. Det gjelder også for kvinner, bortsett fra en signifikant økt sannsynlighet når hun er i 40-årsalderen. Samtidig reduseres sannsynligheten for å befinne seg i gruppen *ustemte* sammenlignet med gruppen *tradisjonelle* for begge kjønn når både hun/han og partneren jobber deltid eller ikke er i arbeid. Endelig ser vi, på samme måte som vi så for gruppen *likestilte* par, at sannsynligheten for å befinne seg i gruppen *ustemte* par øker med utdanningsnivå for begge kjønn.

Alder har ingen betydning for likestilling i barneomsorg

Når det gjelder barneomsorg, ser vi mye av det samme som for husarbeid (se tabell 5). Men i motsetning til hva som er tilfellet for husarbeid, har sannsynligheten for å befinne seg i gruppen *likestilte* ikke noen signifikant sammenheng med alder (generasjon) eller samlivsform. Betydningen av egen og partners yrkesarbeid/viktigste gjøremål er i grove trekk den samme for barneomsorg som for husarbeid. Sannsynligheten for at en kvinne befinner seg i gruppen *likestilte* reduseres sterkt når hun jobber deltid, og ikke heltid, og enda sterkere når hun ikke er i jobb, samtidig som partnerens (mannens) gjøremål er uten signifikant betydning. Sannsynligheten for at en mann befinner seg i gruppen *likestilte*, har lite eller ingenting med (hans) egen yrkestilknytning å gjøre, men reduseres signifikant når partneren (kvinnen) jobber deltid eller er uten arbeid.

Sammenhengen med egen utdanning er enda tydeligere når det gjelder barneomsorg enn når det gjelder husarbeid. Men retningen på sammenhengene er ganske lik. Kvinner med høyere ingeniørutdanning og menn med høyere humaniora- og helse- og sosialutdanning befinner seg i størst grad i gruppen *likestilte*. Vi ser også, på samme måte som vi så for husarbeid, at de som er mest fornøyd med arbeidsdelingen hjemme, i større grad befinner seg i gruppen *likestilte* enn i gruppen *tradisjonelle*. De som er lite fornøyd, befinner seg i større grad i gruppen *ustemte* enn i gruppen *tradisjonelle*. Det siste kan vi også her bare si sikkert for kvinnene.

Sannsynligheten for å befinne seg i gruppen *ustemte* øker med alderen (det vil si med eldre generasjoner). Det gjelder særlig for menn, men samlivsform og antall barn har ingen signifikant betydning. Den observerte sammenhengen mellom arbeidsdelingsmønster og egen og partners yrkesarbeid/viktigste gjøremål gjelder stort sett også for denne gruppen. Det vil si at for begge kjønn er det større sannsynlighet for å befinne seg

blant de *ustemte* enn blant de *tradisjonelle* når kvinnen jobber heltid. Endelig ser vi at utdanningsnivå og utdanningsretning har betydning for gruppen *ustemte* versus *tradisjonelle* bare for kvinner. Vi ser for kvinner at utradisjonell utdanning, som høyere ingeniørutdanning, ikke bare øker sannsynligheten for å befinne seg i gruppen *likestilte*, men øker også sannsynligheten for å befinne seg i gruppen *ustemte*. Blant menn så vi det samme for husarbeid, det vil si at utradisjonell utdanning blant menn (humaniora, helse- og sosialutdanning) innebærer økt sannsynlighet for å befinne seg i både gruppen *likestilte* og *ustemte*. Men når det gjelder barneomsorg, har utdanning ingen signifikant betydning for sannsynligheten for at en mann befinner seg i gruppen *ustemte* par sammenlignet med gruppen *tradisjonelle*.

Godt samsvar mellom holdninger og praksis ...

Innledningsvis stilte vi spørsmålene: På hvilken måte kan kvinner og menn klassifiseres i ulike grupper basert på praksis og holdning til likestilling? Er det samsvar mellom holdninger til kjønnsroller i samfunnet og likestillingspraksis i norske hjem? Og hva kjennetegner kvinner og menn i parforhold hvor holdning og praksis følges ad, eller hvor det er avstand mellom holdning og praksis?

Svaret på det første spørsmålet er at kvinner og menn kan klassifiseres i tre grupper basert på egne holdninger til kjønnsroller i samfunnet og deres beskrivelse av likedeling i husarbeid og barneomsorg. Par i gruppen *tradisjonelle* består av dem med minst positive holdninger til likestilte kjønnsroller i samfunnet og kjenntegnes av at kvinnen har hovedansvar for husarbeid og barneomsorg. Par i gruppen *likestilte* består av dem med sterkt positive holdninger til likestilte kjønnsroller og relativt utbredt likedeling av husarbeid og barneomsorg. Par i gruppen *ustemte* består av dem

Tabell 5. Betydning av utvalgte kjennetegn ved personen, partneren og familien for sannsynligheten av å befinne seg i gruppene likestilte og ustemte sammenlignet med å befinne seg i gruppen tradisjonelle for barneomsorg. Kvinner og menn. Odds ratio¹

Barneomsorg	Kvinner		Menn	
	Likestilte versus tradisjonelle	Ustemte versus tradisjonelle	Likestilte versus tradisjonelle	Ustemte versus tradisjonelle
Alder				
20-årene	1	1	1	1
30-årene	1,34	1,26	1,62	1,64
40-årene	1,35	2,36	1,41	2,41
50-årene	0,56	2,4	0,96	3,57
Samlivsform				
Gift	0,97	0,80	0,94	1,41
Samboer	1	1	1	1
Antall barn				
1 barn i husholdet	1	1	1	1
2 barn i husholdet	1,34	1,00	1,17	0,9
3+ barn i husholdet	0,88	0,76	0,88	0,65
Egen aktivitet				
I arbeid – heltid	1	1	1	1
I arbeid – deltid	0,69	0,64	1,52	1,10
Ikke i arbeid	0,22	0,99	0,54	0,30
Student	2,36	2,15	0,45	1,96
Partners aktivitet				
I arbeid – heltid	1	1	1	1
I arbeid – deltid	0,99	1,04	0,60	0,58
Ikke i arbeid	1,65	1,12	0,33	0,96
Student	1,79	0,24	0,92	0,90
Egen utdanning				
Grunnskole	1	1	1	1
Videregående	1,29	1,57	0,91	0,73
Univ.: humaniora	3,40	2,95	3,39	1,01
Univ.: lærerfag	2,55	2,11	1,66	1,24
Univ.: øk., adm., samf.	4,11	2,83	1,97	1,06
Univ.: ingeniør	8,82	3,65	1,44	0,65
Univ.: helse og sosial	2,99	1,72	3,40	0,99
Univ.: andre	1,78	2,64	0,63	1,22
Fornøydhet med arbeidsdeling hjemme				
	1,24	0,87	1,22	0,96

¹ Koeffisienter i uthevet skrift er signifikante på 5-prosent eller lavere nivå.

Kilde: LOGG 2007, Statistisk sentralbyrå og NOVA.

med sterkt positive holdninger til likestilling og hvor kvinnen (likevel) har hovedansvar for husarbeid og barneomsorg.

... særlig for barneomsorg

Svaret på det andre spørsmålet er ja; for majoriteten av intervjupersonene er det godt samsvar mellom deres holdninger til kjønnsroller og det de rap-

porterer angående deling av husarbeid og barneomsorg. Det betyr at de som uttrykker de mest positive holdningene, er de samme som beskriver mest likedeling av husarbeid og barneomsorg, og motsatt; de som uttrykker de minst positive holdningene er de samme som beskriver at kvinnen har hovedansvar for husarbeid og barneomsorg. Det er mer samsvar mellom holdninger og praksis når det gjelder barneomsorg enn husarbeid. Menn uttrykker også mer samsvar enn kvinner. Majoriteten av kvinnene uttrykker avstand i deres holdninger til kjønnsroller og hva de rapporterer angående deling av husarbeid. Dette betyr at de uttrykker sterkt positive holdninger til likestilte kjønnsroller og samtidig beskriver at det er hun som har hovedansvar hjemme. Når det gjelder barneomsorg er ikke andelen kvinner som uttrykker avstand mellom holdninger og praksis like stor, men det er fortsatt betydelige kjønnsforskjeller.

Svaret på det tredje spørsmålet er at utdanning og kvinnens yrkesaktivitet er de viktigste faktorene som kjennetegner kvinner og menn i de ulike gruppene. Det er mye som tyder på at det er en seleksjon inn i gruppene gjennom ulike utdanningsvalg. Samtidig ser det ut til at spesielt hennes arbeidstilpasninger er førende for gruppetilhørighet.

Par i gruppen *tradisjonelle* kjennetegnes i hovedsak av at kvinnen ikke er yrkesaktiv eller at hun jobber deltid, mens par i gruppene *likestilte* og *ustemte* kjennetegnes i hovedsak av at kvinnen jobber heltid.

Ustemte tilpasningsmønstre ikke nødvendigvis konfliktfylte

Likestilling er et mangfoldig begrep som kan brukes for å beskrive holdninger til kjønnsroller i samfunnet og fordeling av oppgaver hjemme mellom ham og henne. Norske kvinner og menn uttrykker gjennomgående likestilte holdninger til kjønnsroller, kvinner oftere enn menn. De ulike gruppene vi har klassifisert her, er basert på de relative forskjellene som fins. Det er imidlertid en skjevfordeling i oppgavefordelingen hjemme, og kvinner har fortsatt hovedansvaret, noe som gjelder husarbeid i større grad enn barneomsorg. Men at det ikke alltid er samsvar mellom holdninger og praksis, er ikke nødvendigvis et uttrykk for at dette oppfattes som konfliktfylt for den enkelte. Det kan også være et uttrykk for bevisste tilpasninger i forholdet mellom arbeidslivet og familielivet i det enkelte parforhold. At det imidlertid er kvinnene som i hovedsak opplever avstand mellom egne holdninger og praksis hjemme, er et uttrykk for at kvinner ikke alltid oppfatter dette som problemfritt.

Referanser

Bjørshol, E., M. Høstmark og B.O. Lagerstrøm (2010): Livsløp, generasjon og kjønn. LOGG 2007. Dokumentasjonsrapport, Notater 2010/19, Statistisk sentralbyrå.

Brunborg, H., B. Slagsvold og T. Lappegård (2009): Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG): LOGG 2007 – en stor undersøkelse om livsløp, generasjon og kjønn, *Samfunnsspeilet* 1/2009, 2-8, Statistisk sentralbyrå.

Kjeldstad, R. og J. Lyngstad (red.): *Utradisjonell likestilling? Analyser av undersøkelsen Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) 2007*, Rapporter 2010/18, Statistisk sentralbyrå.

Lappegård, T. og B. Slagsvold (2007a): Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) – Analysemuligheter, Notater 2007/7, Statistisk sentralbyrå.

Lappegård, T. og B. Slagsvold (2007b): Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) – Ny stor undersøkelse om familie, arbeid og helse i Norge, *Samfunnsspeilet* 1/2007, 46-52, Statistisk sentralbyrå.

Nedgang i sosialhjelp blant flyktninger

De siste årene frem til 2008 har det blitt færre sosialhjelpsmottakere, og andelen for hele befolkningen sank fra 4 prosent i 2005 til 3 prosent i 2008. Blant innvandrerne ser vi også en nedgang i samme periode, fra 12 til 8 prosent. Arbeidsinnvandrere har mindre behov for sosialhjelp enn andre innvandrere, og økt arbeidsinnvandring de senere årene er en forklaring på redusert sosialhjelpsbruk. Innvandrere som mottar sosialhjelp, har som oftest flyktningbakgrunn, men også blant flyktninger har andelen mottakere gått ned, fra 36 prosent i 2005 til 26 prosent i 2008.

Økonomisk sosialhjelp er ment som en korttidsytelse til personer som trenger hjelp til livsopphold. Hvorvidt man er mottaker av sosialhjelp sier altså noe om i hvilken grad en person er økonomisk selvhjulp (se tekstboks om sosialhjelp, trygd og introduksjonsstønad). I denne artikkelen skal vi se på i hvilken grad innvandrere og deres norskfødte barn er mottakere av sosialhjelp, sammenlignet med befolkningen i alt. Vi skal se nærmere på variasjoner etter landbakgrunn, botid og innvandringsgrunn, og hvordan utviklingen har vært over tid, og til slutt om innvandrere i Oslo skiller seg fra innvandrere ellers i landet når det gjelder andel sosialhjelpsmottakere.

Få med sosialhjelp blant arbeidsinnvandrerne

Av alle innvandrere 18 år og eldre mottok 8 prosent sosialhjelp minst en gang i løpet av 2008, mens andelen for hele befolkningen var 3 prosent. Det er altså vanligere for innvandrerne å motta sosialhjelp enn det er for hele befolkningen. Det er imidlertid store variasjoner i andel sosialhjelpsmottakere mellom de ulike innvandrergruppene etter hvilke land de kommer fra. Denne forskjellen etter landbakgrunn skyldes hovedsakelig at ulik landbakgrunn også innebærer ulikhet med tanke på innvandringsgrunn og botid (se tekstboks om definisjoner). Og nettopp innvandringsgrunn og hvor lenge man har bodd i landet, har stor betydning for hvor utsatt man er for å motta sosialhjelp.

Innvandrere fra land i Norden, Nord-Amerika og EU/EØS-land er for en stor del arbeidsinnvandrere, og blant disse er det svært sjeldent å motta sosial-

Sosialhjelp, trygd og introduksjonsstønad

I Norge skal den *kommunale sosialhjelpen (økonomisk stønad)* sikre at alle har nok midler til livsopphold. Det er imidlertid først og fremst den *statlige folketrygden* som skal sikre folk mot tap av inntekt (for eksempel dagpenger ved arbeidsledighet, alderspensjon og uførepensjon). Du kan først motta sosialhjelp når alle andre muligheter til selvforsørgelse er vurdert (lønnsinntekt, trygderettigheter, studielån, bruk av formue og utgiftsreduksjon). Utbetaling av sosialhjelp vurderes individuelt og skjønnsmessig, og er ment å være av midlertidig karakter. Det er NAV-kontoret (tidligere sosialkontoret) i kommunen som vurderer søknader og foretar utbetaling av stønaden. Økonomisk sosialhjelp kan utbetales i tillegg til introduksjonsstønad og andre trygdeytelser.

Alle personer som oppholder seg lovlig i landet, har rett til sosialhjelp. For ektepar er det et krav at ektefellens inntekt og forsørgerevne skal vurderes og utnyttes fullt ut, før en person har rett til ytelse/stønad. Nyankomne flyktninger og familiegjenforente til flyktninger, i alderen 18-55 år, har rett til å delta i introduksjonsprogram. Mens man er i program, mottar man *introduksjonsstønad* som tilsvarer folketrygdens grunnbeløp (G) ganger to (2G). I 2008 tilsvarte 2G 138 200 kroner.

Agnes Aaby Hirsch

Artikkelen bygger på Rapporter 35/2010, Statistisk sentralbyrå, *Sosialhjelpsmottakere blant innvandrere 1999-2002, 2005-2008*, som ble publisert i august 2010 (Hirsch 2010).

Sosialhjelpsstatistikken for 2009 (<http://www.ssb.no/emner/03/04/soshjelp/>) viste for første gang på flere år en økning i antall mottakere av sosialhjelp, fra 109 600 i 2008 til 117 700 i 2009.

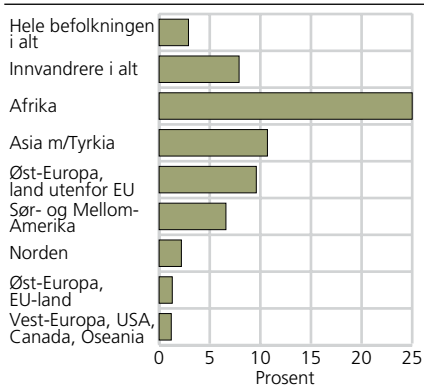
Blant innvandrere 18 år og eldre mottok 8 prosent sosialhjelp i 2009, det samme som i 2008. Utflatningen i andel innvandrere med sosialhjelp fra 2008 til 2009 skyldes at det totalt var flere innvandrere bosatt i landet 1. januar 2010 enn året før, ikke en utflatning i totalt antall innvandrere med sosialhjelp. Innvandrere med sosialhjelp økte fra 29 800 i 2008 til 32 700 i 2009. Tall for 2009 er ikke med i artikkelen.

Agnes Aaby Hirsch

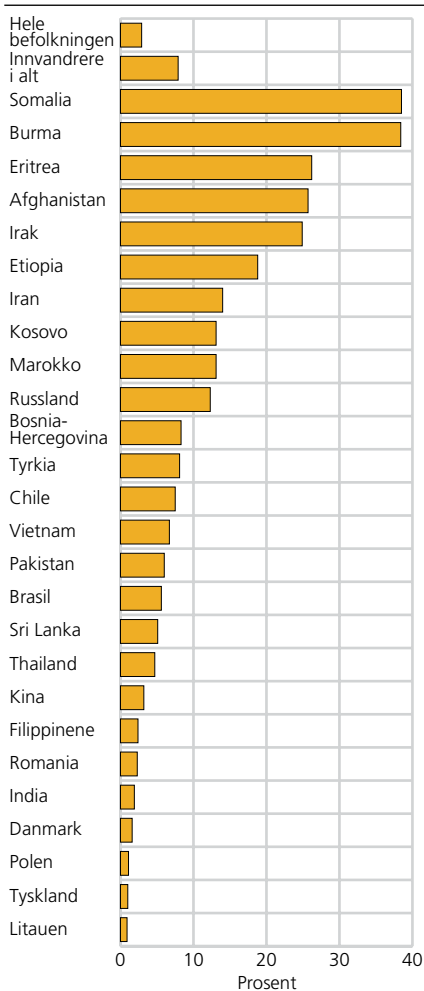
er statsviter og utredningsleder i Likestillingsutvalget under Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD). Inntil nylig jobbet hun i Statistisk sentralbyrå. (agnes-aaby.hirsch@bld.dep.no)

Figur 1. Sosialhjelpsmottakere blant innvandrere, etter verdensdel. 18 år og eldre. 2008. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk og Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Sosialhjelpsmottakere blant innvandrere, etter landbakgrunn. 18 år og eldre. 2008. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk og Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

hjelp. Hovedgrunnen til dette er at arbeidsinnvandrere allerede har en arbeidskontrakt idet de ankommer landet, noe som naturlig nok bidrar til at behovet for sosialhjelp er mindre siden de allerede er i jobb. Andel sosialhjelpsmottakere fra disse regionene varierer fra 1 til 2 prosent, mindre enn gjennomsnittet for hele befolkningen (se figur 1).

Hvorfor man har innvandret, har altså mye å si for hvilket behov man har for sosialhjelp. Dette kommer enda tydeligere frem dersom vi går fra å se på innvandrere etter verdensdel (se figur 1) til innvandrere etter landbakgrunn (se figur 2). Det er lave sosialhjelpsandeler blant innvandrere fra alle land hvor andelen arbeidsinnvandrere er høy, som Polen, Litauen, Tyskland, Danmark, India, Kina og Romania. Fra Filipinene er det mange som kommer på grunn av utdanning (au pair), også her er det lave andeler med sosialhjelp. Det er særlig blant innvandrere fra Asia vi finner store variasjoner da de som kommer derfra, har ulik innvandringsgrunn og botid. Det er for eksempel tydelig forskjell på dem fra Pakistan, som i stor grad består av tidlige arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere som etter hvert har lang botid, og de fra Irak og Afghanistan som hovedsakelig har flyktningbakgrunn og er en gruppe innvandrere med gjennomsnittlig kort botid.

Botid har mye å si for flyktningene ...

Flyktninger er den innvandrerguppen med høyest andel sosialhjelpsmottakere. I 2008 mottok 26 prosent av alle flyktninger sosialhjelp. Til sammenligning mottok 7 prosent av familieinnvandrerne sosialhjelp, og 1 prosent av arbeidsinnvandrerne og de som kom for utdanning.

Blant flyktningene ser vi en positiv effekt av botid. Det er de første årene etter bosetting flest flyktninger har behov for sosialhjelp, mens de med lenger botid sjeldnere er sosialhjelpsmottakere. For eksempel er innvandrere fra Somalia og Irak hovedsakelig flyktninger (eller familiegjennforente til disse) med relativt kort botid – og andelene sosialhjelpsmottakere blant innvandrere fra disse to landene er høye. Også blant innvandrere fra Vietnam og Sri Lanka har flertallet flyktningbakgrunn, men dette er en gruppe med lenger botid – og andel sosialhjelpsmottakere ligger under snittet for alle innvandrere. Det å være flyktning øker ikke nødvendigvis sannsynligheten for å motta sosialhjelp, men kombinert med kort botid gir dette økt sannsynlighet for å finne personen igjen i sosialhjelpsstatistikken.

Definisjoner

Sosialhjelpsmottaker er en person som har mottatt økonomisk sosialhjelp minst en gang i løpet av et år, og som er registrert i KOSTRA.

Innvandrere er personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre, og som på et tidspunkt har innvandret til Norge. Her ser vi kun på innvandrere 18 år og over.

Norskfødte med innvandrerforeldre er født i Norge, men har to foreldre som er innvandrere. Her ser vi kun på dem som er i alderen 18-30 år.

Landbakgrunn er eget fødeland for innvandrere. For norskfødte med innvandrerforeldre er dette foreldres (mors) utenlandske fødeland.

Innvandringsgrunn er grunn til første innvandring, slik oppholdsgrunnetlaget fremkommer i registreringer i Utledningsdirektoratet.

Botid er antall år en innvandrer har vært registrert bosatt i Norge etter første registrerte innvandring.

... ikke for familieinnvandrerne

For familieinnvandrere er imidlertid bildet noe annerledes. Familieinnvandrere er en svært sammensatt gruppe, da den består av dem som har familieinnvandret til flyktninger, til arbeidsinnvandrere og til personer uten innvandrerbakgrunn. I denne artikkelen skiller vi imidlertid ikke ut disse ulike underkategoriene, men ved å studere landbakgrunnen til familieinnvandrerne kan vi slutte oss til at de fleste som mottar sosialhjelp, har *flyktningbakgrunn*. For familieinnvandrere reduseres ikke andel sosialhjelpsmottakere med økt botid, slik vi ser hos flyktningene (se figur 3). Dette kan forklares med at det i de siste årene særlig har kommet mange familieinnvandrere til andre arbeidsinnvandrere, og disse utgjør en stor del av familieinnvandrerne med kort botid (Henriksen 2010). Dette er en gruppe som har mindre behov for sosialhjelp. Familieinnvandrere med lang botid har altså i større grad flyktningbakgrunn enn familieinnvandrere med kort botid sett under ett. Dersom vi hadde sett på familieinnvandrere til kun flyktninger, hadde mest sannsynlig effekten av botid for denne gruppen lignet noe mer den vi ser for flyktninger, uten at vi kan si noe sikkert om det her.

Nedgang i andel sosialhjelpsmottakere ...

Fra og med 1. september 2004 har alle nyankomne flyktninger og deres familiegjenforente rett og plikt til å delta i introduksjonsprogram, og de mottar introduksjonsstønad. Etter innføringen av loven er det derfor interessant å se om andel sosialhjelpsmottakere blant innvandrere – og særlig blant flyktninger – har endret seg over tid. I sosialhjelpsstatistikken for 2003 og 2004 kunne man ikke skille mottakere av sosialhjelp fra mottakere av introduksjonsstønad. På grunn av dette tidsbruddet ser vi her på tidsutviklingen i periodene 1999-2002 og 2005-2008.

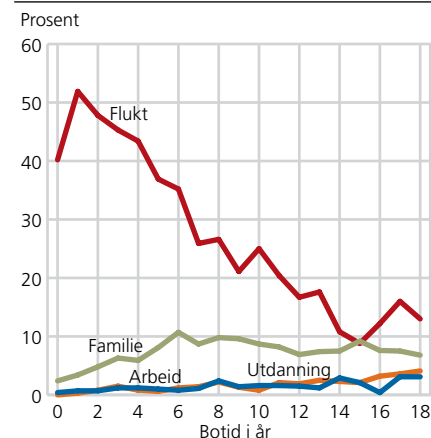
Fra 2005 til 2008 finner vi en nedgang i sosialhjelpsbruk generelt i hele befolkningen, og nedgangen er særlig sterk blant innvandrere, fra 12 til 8 prosent (se figur 4). I perioden før innføringen av introduksjonsstønad, 1999-2002, lå andelen sosialhjelpsmottakere stabilt på noe under 4 prosent for hele befolkningen og 12 prosent blant innvandrere. Gapet mellom innvandrernes og hele befolkningens bruk av sosialhjelp har altså blitt mindre de siste årene. De siste årene har antall arbeidsinnvandrere til Norge økt betraktelig. Sammensetningen av innvandrere som gruppe er dermed endret, noe som har bidratt til nedgangen vi ser i andel innvandrere med sosialhjelp.

... og størst blant dem fra Øst-Europa

Nedgangen i sosialhjelpsbruk gjelder for innvandrere fra alle verdensregioner. Den sterkeste nedgangen finner vi blant innvandrere fra land i Øst-Europa, både fra land i og utenfor EU. Nedgangen hos innvandrere fra Øst-Europa utenfor EU er nok hovedsakelig en effekt av at gruppen som helhet har fått lengre botid (stort sett flyktninger fra Balkan). Nedgangen blant dem fra EU-land i Øst-Europa skyldes økt arbeidsinnvandring fra disse landene.

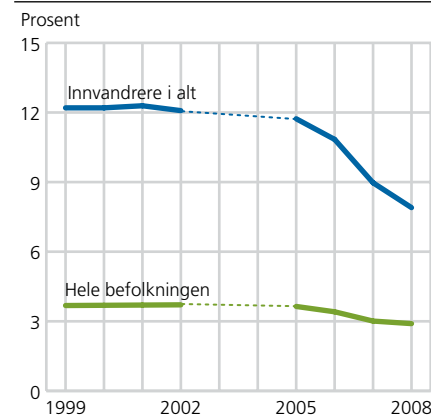
Innvandrere fra Afrika er den gruppen som i gjennomsnitt har høyest andel sosialhjelpsmottakere dersom man ser på innvandrere etter verdensdel. Men tendensen er nedadgående, fra 30 prosent sosialhjelpsmottakere i 2005 til 25 prosent i 2008. Likevel er dette den svakeste nedgangen sammenlignet med innvandrere fra andre verdensdeler. En forklaring på at innvandrere fra Afrika har minst nedgang i andel sosialhjelpsmottakere er at det hvert år kommer nye flyktninger fra afrikanske land, slik at det stadig er nyankomne afrikanske flyktninger her til lands med behov for sosialhjelp.

Figur 3. Sosialhjelpsmottakere blant ikke-nordiske innvandrere bosatt 1990 eller senere, etter innvandringsgrunn og botid. 18 år og eldre. 2008. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk og Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Sosialhjelpsmottakere 18 år og eldre. 1999-2002, 2005-2008. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk og Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Nedgang i andel sosialhjelpsmottakere blant flyktninger ...

Vi har nå sett at det har vært en nedgang i andel sosialhjelpsmottakere de siste ti årene blant alle innvandrere sett under ett, og at nedgangen gjelder for alle innvandrergrepper uavhengig av hvilken verdensregion de har innvandret fra.

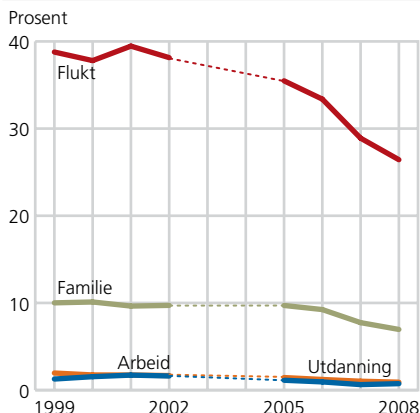
Introduksjonsprogrammet retter seg mot flyktninger og familiegjenfrente til flyktninger. Det er derfor nyttig å se på innvandrere med ulike innvandringsgrunn hver for seg, og se hvordan dette har utviklet seg over tid. Når vi ser innvandringsgrunn, får vi ikke med nordiske innvandrere eller dem som innvandret før 1990, da det i statistikken kun er registrert innvandringsgrunn til dem som innvandret i 1990 og senere, og som har innvandret fra ikke-nordiske land.

I perioden fra 1999 til og med 2002 lå andel flyktninger med sosialhjelp på et stabilt nivå, i underkant av 40 prosent årlig (se figur 5). I 2005 var andelen sunket til 36 prosent, og vi ser en ytterligere nedgang til 26 prosent i 2008. Innføringen av introduksjonsprogrammet kan ha bidratt til en positiv utvikling, sammen med andre faktorer som et generelt godt arbeidsmarked.

Vi finner en lignende tendens blant familieinnvandrere, med en redusert andel sosialhjelpsmottakere de siste årene. Fra 1999 til 2002 lå andel familieinnvandrere med sosialhjelp på rundt 10 prosent årlig. Fra 2005 til 2008 sank andelen med sosialhjelp i denne gruppen fra 10 til 7 prosent (se figur 5).

Vi antar at økningen de siste årene i familieinnvandring til arbeidsinnvandrere kan være en årsak til nedgangen for denne gruppen. Blant familieinnvandrere til flyktninger kan introduksjonsprogrammet ha bidratt til den positive utviklingen de siste årene, uten at vi kan si noe sikkert siden de ikke er skilt ut som en egen gruppe i denne publikasjonen.

Figur 5. Sosialhjelpsmottakere blant ikke-nordiske innvandrere 18 år og eldre bosatt i 1990 eller senere, etter innvandringsgrunn. 1999-2002 og 2005-2008. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk og Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Andel sosialhjelpsmottakere blant arbeidsinnvandrere og dem som kommer på grunn av utdanning, har jevnt over vært svært lav, også lavere enn blant hele befolkningen sett under ett.

... også blant dem med kort botid

Siden det hovedsakelig er flyktninger som er mottakere av sosialhjelp blant innvandrere, er det interessant å se nærmere på utviklingen over tid for denne gruppen, og om det er forskjell i utviklingen mellom dem med lang og kort botid.

For alle flyktninger sett under ett, uavhengig av botid, lå andel sosialhjelpsmottakere i underkant av 40 prosent hvert år i perioden 1999-2002 (svart linje i figur 6). For flyktninger med lang botid (8 år eller lengre) har nedgangen i sosialhjelpsbruk vært relativt jevn både i perioden 1999-2002 og 2005-2008. Dette er personer som ikke har gjennomført introduksjonsprogram, og for disse vil nok et godt arbeidsmarked være en forklaring på nedgangen.

For flyktninger med kort botid (0-2 år) steg bruken av sosialhjelp i perioden 1999-2002, altså før introduksjonsprogrammet ble innført i kommunene (se

figur 6). Etter 2005 ser vi en nedgang i sosialhjelpsbruk, og fra og med 2005 vil denne gruppen med under tre års botid hovedsakelig bestå av personer som er i introduksjonsprogram. Når disse mottar sosialhjelp, er det i hovedsak som et supplement til introduksjonsstøtten, og det kan synes som at behovet for supplerende sosialhjelp blant nyankomne flyktninger har blitt noe mindre de siste årene.

Flyktninger med middels lang botid (3-7 år) har også hatt en nedgang i sosialhjelpsbruk etter 2005, men svakere enn dem med henholdsvis kortere og lenger botid. Her er det hovedsakelig de med 3-4 års botid som vil ha rukket å ha gjennomført introduksjonsprogram de to siste årene i tidsserien, henholdsvis i 2007 og 2008. Det er vanskelig å trekke noen konklusjoner for denne gruppen om effekten av gjennomført introduksjonsprogram på bakgrunn av denne analysen.

Få norskfødte med innvandrerforeldre mottar sosialhjelp

Norskfødte med innvandrerforeldre er en gruppe det er stor interesse for. På flere områder, som utdanning og sysselsetting, ligner denne gruppen mer på befolkningen sett under ett enn sine innvandrerforeldre.

Fremdeles er dette en spesielt ung gruppe, og for å få sammenlignbare tall for sosialhjelpsmottakere ser vi derfor kun på dem som er i alderen 18-30 år. Blant disse mottok i underkant av 4 prosent sosialhjelp i 2008, og dette er en lavere andel enn for tilsvarende aldersgruppe i hele befolkningen, på 5 prosent (se figur 7). Norskfødte med innvandrerforeldre er overrepresentert i det aller yngste aldersspennet, relativt flere av alle 18-30-åringene er i alderen 18-24 år, sammenlignet med hele befolkningen. Muligheten for at unge voksne norskfødte med innvandrerforeldre flytter hjemmefra på et senere tidspunkt enn snittet for hele befolkningen i samme aldersgruppe, kan være en delvis forklaring på at vi finner lavere sosialhjelpsandeler i denne gruppen enn tilsvarende gruppe i hele befolkningen. En annen faktor er at norskfødte med innvandrerforeldre oftere er under høyere utdanning enn befolkningen i samme aldersgruppe sett under ett, noe som også kan bidra til å redusere behovet for sosialhjelp da alle studenter har tilgang på lån og stipend fra Lånekassen (Pettersen 2009).

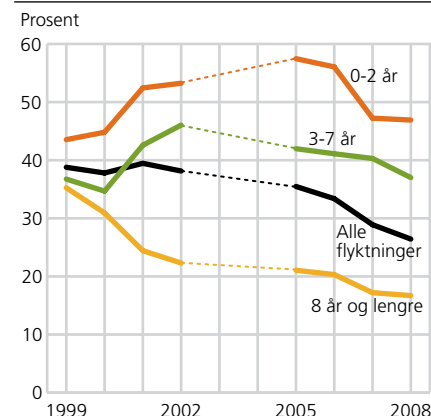
De største gruppene av norskfødte med innvandrerforeldre i alderen 18-30 år har foreldre fra Pakistan, Vietnam og Tyrkia. De med bakgrunn fra Pakistan og Vietnam ligger noe under gjennomsnittet for alle norskfødte med innvandrerforeldre når det gjelder å motta sosialhjelp, mens de med bakgrunn fra Tyrkia ligger noe over dette snittet – men omtrent på landssnittet for samme aldersgruppe.

Det har vært en markert nedgang i unges sosialhjelpsbruk i perioden 2005-2008, og nedgangen har vært noe større blant norskfødte med innvandrerforeldre enn snittet for unge i hele befolkningen. Dette er en periode som generelt kjennetegnes av gode økonomiske tider.

Flyktninger i Oslo mottar sjeldnere sosialhjelp

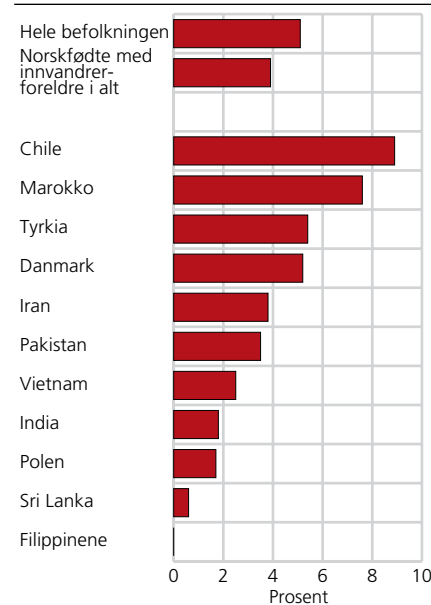
Av Oslos befolkning 18 år og eldre mottok 4 prosent sosialhjelp i 2008, noe som er høyere enn landssnittet på 3 prosent. Dette skyldes at befolkningssammensetningen i Oslo er annerledes enn ellers i landet; en av fire er innvandrer, mot en av ti på landsbasis. Den relativt høye andelen innvandrere bosatt i

Figur 6. Sosialhjelpsmottakere blant flyktninger 18 år og eldre, innvandret 1990 eller senere, etter botid. 1999-2002, 2005-2008. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk og Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7. Sosialhjelpsmottakere blant norskfødte med innvandrerforeldre. 18-30 år. 2008. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk og Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Datagrunnlag

KOSTRA (KOMmune-STat-RApportering) er et nasjonalt informasjonssystem som gir informasjon om kommunal og fylkeskommunal virksomhet. Sosialhjelpsstatistikken rapporteres fra kommunene til Statistisk sentralbyrå via KOSTRA.

Befolkningsstatistikken bygger på opplysninger fra Det sentrale folkeregisteret, og inkluderer alle registrert bosatte per 1. januar. Asylsøkere og personer på korttidsopphold (kortere enn seks måneder) er ikke med.

Referanser

Henriksen, Kristin (2010): *Familieinnvandring og ekteskapsmonster 1990-2008*, Rapport 2010/10, Statistisk sentralbyrå.

Hirsch, Agnes Aaby (2010): *Sosialhjelpsmottakere blant innvandrere 1999-2002, 2005-2008*, Rapport 2010/35, Statistisk sentralbyrå.

Petersen, Silje Vatne (red.) (2009): *Innvandrere i norske kommuner. Demografi, levekår og deltakelse i arbeidsstyrken*, Rapport 2009/36, Statistisk sentralbyrå.

Oslo bidrar til Oslos overrepresentasjon i sosialhjelpsstatistikken. Blant Oslos øvrige befolkning, som ikke er innvandrere, mottok 2,6 prosent sosialhjelp i 2008, mot 2,4 prosent blant den øvrige befolkningen i hele landet (se tabell 1).

Tabell 1. Sosialhjelpsmottakere blant hele befolkningen og blant innvandrere, 18 år og eldre. Oslo og hele landet. 2008. Prosent og antall bosatte

	Sosialhjelpsmottakere i prosent av bosatte		Bosatte per 1. januar 2009	
	Oslo	Hele landet	Oslo	Hele landet
Hele befolkningen	3,9	2,9	460 700	3 695 800
Innvandrere	8,2	7,9	108 300	377 500
Øvrig befolkning	2,6	2,4	352 400	3 318 300

Kilde: Befolkningsstatistikk og sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Blant innvandrere bosatt i Oslo mottok 8 prosent sosialhjelp i 2008, det samme som på landsnivå. Innvandrerne i hovedstaden skiller seg altså ikke ut fra innvandrere i hele landet sett under ett. Men færre av flyktningene som bor i Oslo, mottar sosialhjelp, sammenlignet med hele landet. Også Oslos nyankomne flyktninger er sjeldnere sosialhjelpsmottakere enn nyankomne flyktninger på landsbasis. Innvandrere fra Afghanistan skiller seg særlig ut med lavere sosialhjelpsandeler blant dem som bor i Oslo, sammenlignet med landet sett under ett.

Siden sist

All ny statistikk publiseres som artikler på ssb.no. Vi presenterer nedenfor et utvalg av disse artiklene, som er gitt ut etter forrige utgave av Samfunnsspeilet.

21.9.2010

Sykefravær, egen- og legemeldt, 2. kvartal 2010

Kraftig nedgang i det legemeldte sykefraværet

Det totale sykefraværet gikk ned fra 7,1 til 6,3 prosent fra 2. kvartal 2009 til 2. kvartal 2010. Dette tilsvarer en nedgang på 10,7 prosent.

Det legemeldte sykefraværet gikk ned fra 6,3 prosent i 2. kvartal 2009 til 5,5 prosent i 2. kvartal 2010, noe som tilsvarer en nedgang på 12,3 prosent. Egenmeldt sykefravær holdt seg uendret på 0,8 prosent.

Sykefraværet for menn har gått ned fra 5,7 til 5 prosent det siste året. For kvinner har andelen falt fra 8,8 til 8 prosent. Dette tilsvarer nedgang på henholdsvis 12,2 og 9,5 prosent.

Siden 2. kvartal 2001, som var året da avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv første gang ble inngått, har sykefraværet gått ned 9,4 prosent.

Sterk nedgang i bygg og anlegg

Samtlige næringer hadde en nedgang i sykefraværet fra 2. kvartal 2009 til 2. kvartal 2010. Blant de større næringene var nedgangen sterkest innenfor bygge- og anleggsvirksomhet samt informasjon og kommunikasjon, med henholdsvis 16,9 og 15,3 prosent. Offentlig administrasjon hadde den minste nedgangen med 7,8 prosent.

Sørst nedgang i Telemark

Fordelt etter arbeidssted gikk sykefraværet ned i alle fylker fra 2. kvartal 2009 til 2. kvartal 2010. Kraftigst nedgang var det i Telemark med 15,8 prosent. Finmark hadde minst nedgang med 7,9 prosent.

Fortsatt er det Finmark som har det høyeste nivået på sykefraværet, med 8,3 prosent, mens Rogaland har det laveste med 5,1 prosent.

Varigheten går ned

Andelen av totalfraværet som varte hele kvartalet, gikk ned fra 34,9 prosent i 2. kvartal 2009 til 32,6 prosent i 2. kvartal 2010. Det egenmeldte sykefraværets andel av totalfraværet gikk opp fra 10,7 til 12,3 prosent i samme tidsrom.

Privat sektor mest ned

Sykefraværet i privat sektor hadde sterkest nedgang, med 11,2 prosent. Statlig forvaltning (inkludert helseforetakene) og kommunal forvaltning hadde nedgang på henholdsvis 10,7 og 8,2 prosent.

Innenfor statlig forvaltning var nedgangen i undervisningsnæringen (universiteter og høyskoler) på 9,2 prosent, mens nedgangen i helse- og sosialnæringen (i hovedsak helseforetakene) var 8,4 prosent.

Innenfor kommunal forvaltning var nedgangen også sterkest i undervisningsnæringen (grunn- og videregående skoler), med 12,8 prosent, mens helse- og sosialtjenester gikk ned med 9,1 prosent.

Nivået på sykefraværet var lavest i privat sektor og i statlig forvaltning – 6 prosent i begge. Kommunal forvaltning hadde det høyeste sykefraværet, med 7,8 prosent.

Sterk nedgang i alle aldersgrupper

Det legemeldte sykefraværet har gått ned i samtlige aldersgrupper det siste året. Både for kvinner og menn var nedgangen størst i de yngste aldersgruppene (under 25 år), med henholdsvis 17,5 og 14,5 prosent.

Vi har ikke data om egenmeldt sykefravær etter alder.

6.8.2010

Jegere på jakt, 2009/2010

Jegerne blir eldre

I løpet av de siste ni årene har jegerenes gjennomsnittsalder økt med to år. Jegerne som jaktet i jaktåret 2009/2010, var i gjennomsnitt 45 år, mens gjennomsnittet i 2001/2002 var noe under 43 år.

At gjennomsnittsalderen har økt, henger sammen med at andelen jegere i gruppen under 40 år har blitt mindre, mens den i gruppen 40-75 år har økt. En tilsvarende utvikling ser vi også i befolkningen ellers i disse to aldersgruppene, men i den øvrige befolkningen skjer ikke endringen i alderssammensetning så raskt som blant jegerne.

Færre småviltjegere enn hjorteviltjegere

Totalt 143 100 personer jaktet sist jaktår. Av disse har 88 600 jaktet småvilt, og det er nå færre som jakter småvilt enn hjortevilt. En årsak til dette er at færre jakter rype. De siste årene har det også blitt felt stadig færre ryper, og sist jaktår var et bunnår. Dessuten har andelen jegere med utbytte og gjennomsnittlig utbytte per jeger blitt redusert. I alt jaktet om lag 52 000 jegere rype i jaktåret 2009/2010. Det er en nedgang på 8 prosent fra foregående jaktår. I alt felte 29 300 jegere én eller flere ryper. Det vil si at 57 prosent av dem som jaktet rype, kom hjem med utbytte.

Flere jakter hjort

I alt 90 800 jegere jaktet hjortevilt i 2009/2010. Dette er en økning på 2 300 jegere fra jaktåret før. Med hjorteviltjakt menes jakt på artene elg, hjort, villrein eller rådyr. Mye av oppgangen skyldes at flere jaktet hjort, elg og rådyr. I løpet av de siste 20 årene har bestanden av hjort økt kraftig. Selv om det er lov å felle mer hjort enn elg, er det fortsatt betydelig

færre hjortejegere enn det er elgjegere. Antallet hjortejegere er imidlertid økende. Totalt 40 300 jegere jaktet hjort sist jaktår, mens 60 000 jaktet elg. Antallet hjortejegere har dermed økt med 7 prosent på ett år. Mye av økningen har skjedd i de nye hjortekommunene på Østlandet og i Trøndelag, hvor fellingskvotene har økt de siste årene. Mange steder jakter derfor jegerne elg og hjort samtidig. I de tre store hjortefylkene Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal, hvor det stadig har blitt felt mer hjort, står ikke økningen i antall jegere i forhold til økningen i antall felte dyr.

Til sammen har 40 500 jegere jaktet rådyr, og etter elgen er rådyret fortsatt det hjorteviltet som flest jakter på. Når det gjelder villreinjakta, er fellingsretten stort sett knyttet til den enkelte jeger, og derfor blir det mer begrenset hvor mange som får anledning til å jakte. I alt jaktet 8 000 jegere villrein høsten 2009.

Bygdefolk jakter mest

På landsbasis jaktet 7 prosent av mennene sist jaktår. Engerdal i Hedmark og Lierne i Nord-Trøndelag er fortsatt de kommunene som har flest mannlige jegere over 16 år, relativt sett. Her oppga henholdsvis 45 og 44 prosent av den mannlige befolkningen å ha jaktet i jaktåret 2009/2010. Andelen utøvende jegere er minst i de største byene. I Oslo og Bergen jaktet bare 3 prosent av de mannlige innbyggerne. I Trondheim var andelen 6 prosent.

Flere kvinner jakter

Kvinneandelen er stadig økende, og for jaktåret 2009/2010 utgjorde kvinnene 6,9 prosent av dem som løste jegeravgift. I alt 7 950 kvinner oppga å ha jaktet, det vil si 5,6 prosent av dem som jaktet dette jaktåret. Av småviltjegerne utgjorde kvinnene 5,3 prosent og av hjorteviltjegerne 4,8 prosent.

22.6.2010

Straffereaksjoner, 2009

Laveste antall straffereaksjoner siden 2004

I 2009 ble 273 500 personer registrert straffet, 6,9 prosent av den straffbare befolkningen 15 år og over. Det samlede antallet reaksjoner var 312 300,

hvorav 90 prosent for forseelser. Totalt ble det registrert 8 prosent færre straffereaksjoner i 2009 sammenlignet med året før.

Det var en nedgang i alle hovedtypene for straff, der forenklete forelegg hadde klart størst antallsmessig nedgang med 22 300 færre. Forelegg og forenklet forelegg stod til sammen for 96 prosent av den totale nedgangen i antall straffereaksjoner. Blant de mer inngripende straffereaksjonene var det størst reduksjon i ilagte samfunnsstraffer og ubetingede fengselsdommer, henholdsvis 10 og 9 prosent. I alt ila domstolene 20 900 straffereaksjoner, 1 350 færre enn i 2008.

I tillegg til de 234 000 forenklete foreleggene for trafikk- og tollforseelser ila påtalemyndigheten også 57 400 forelegg eller påtaleunntelser for andre lovbrudd. Kun 44 straffereaksjoner ble endelig avgjort i høyesterett, 1 100 i lagmannsretten, og 19 800 ble avsluttet i tingretten.

Halvparten av forbrytelsessakene avgjort utenfor domstol

52 prosent av straffereaksjonene for forbrytelser ble avgjort med forelegg. Videre endte 23 prosent av forbrytelsessakene med ubetinget fengsel, 13 prosent betinget fengsel og 7 prosent samfunnsstraff. Domstolen iligger sjelden bøter uten annen tilleggsreaksjon, og kun 2 prosent av alle forbrytelsessaker endte med denne typen straff i 2009.

Størst nedgang i narkotikaforbrytelser

Det ble registrert 5 prosent færre straffereaksjoner for forbrytelser i 2009 i forhold til året før, og med unntak av seksualforbrytelser var det nedgang for samtlige forbrytelsesgrupper. Antallsmessig var reduksjonen størst for narkotikaforbrytelser (400), og reaksjoner mot brudd på legemiddelloven stod for bortimot hele denne nedgangen. Narkotikakriminalitet er likevel fremdeles den største forbrytelsesgruppen, og var hovedlovbrudd i 43 prosent av alle forbrytelsessakene.

I 2009 hadde 7 100 straffereaksjoner en vinningsforbrytelse som hovedlovbrudd, 5 prosent færre enn i 2008. Antallet

grove tyverier hadde en nedgang på 12 prosent. Det ble imidlertid ilagt 8 prosent flere straffereaksjoner for simple tyverier, og da spesielt simpelt tyveri fra butikk – hvor det var en økning på 300 straffereaksjoner.

Større nedgang for kvinner

Menn straffes langt oftere enn kvinner, og forskjellene mellom kjønnene er størst for de mer alvorlige lovbruddstypene. Samlet sett var 24 prosent av alle straffede i 2009 kvinner, mens tilsvarende andel er 16 prosent blant dem som var straffet for minst en forbrytelse. Sammenlignet med året før ble 6 prosent færre kvinner og 3 prosent færre menn straffet for en eller flere forbrytelser.

12 prosent færre ilagte straffereaksjoner til kvinner for narkotikaforbrytelser bidro mest til at den totale kvinneandelen er mindre enn året før. Endringen for menn fordeler seg mer på ulike typer lovbrudd.

Flest straffes i 20-årene

Nedgangen i straffede fordeler seg relativt jevnt i alle aldersgrupper, men blant dem som ble straffet for forbrytelser, er den prosentmessige nedgangen størst for dem i aldersgruppen 15-17 år og for dem i alderen 50-59 år – henholdsvis 8 og 10 prosent. De i alderen rundt 20 år er fremdeles klart overrepresentert, noe som gjelder for både kvinner og menn. I 2009 ble 3,3 prosent av alle bosatte menn og 0,7 prosent av alle bosatte kvinner i alderen 18-20 år straffet for en eller flere forbrytelser

Høyest andel straffede i Aust- og Vest-Agder

Personer bosatt i Aust-Agder har flest straffede med 96,6 straffede per 1 000 innbyggere, mot 66,4 per 1 000 innbyggere i hele landet. Bosatte i Vest-Agder hadde imidlertid flest straffede for forbrytelser, og 8,5 per 1 000 innbyggere ble straffet for minst en forbrytelse. Av alle bosatte i Norge som ble straffet for forbrytelser, var imidlertid 15 prosent (3 400 av 23 300) bosatt i Oslo. Lavest andel straffede for forbrytelser hadde Oppland med 3,6 per 1 000 innbyggere. Inkluderes alle forseelsene er Troms fylket med færrest andel straffede – her var 43, 4 per 1 000 innbyggere straffet i 2009.